

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

3

ROČNÍK 24 (LI)
PRAHA
BŘEZEN
1978
CENA 10 KčS

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÁ
ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
PRO ZEMĚDĚLSTVÍ

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Redakční rada

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc., (předseda), doc. ing. Milan Brannický, CSc., ing. Emil Divil, CSc., prof. dr. ing. Alois Grolig, DrSc., doc. ing. Dimitrij Choma, CSc., prof. Jaroslav Kabrhel, ing. Jaroslav Korbíni, CSc., ing. Jaroslav Kunc, CSc., prof. ing. Jaroslav Pič, CSc., ing. Vladimír Stýblo, CSc., doc. ing. Jan Truksa, CSc.

Za vedení časopisu odpovídá prof. ing. Karel Svoboda, CSc.

Redaktorka ing. Hedvika Malíková

© Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství, Praha 1977

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozbor a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu. Vydává Československá akademie zemědělská — Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství. Vychází měsíčně. Redakce: 120 56 Praha 2, Slezská 7, telefon 257541, 254451. Celoroční předplatné Kčs 120,—.

Научный журнал ЗЕМЕДЕЛЬСКАЯ ЭКОНОМИКА публикует обзоры, анализы и научные статьи о решенных заданиях по научному исследованию в области экономики сельского хозяйства. Издаёт Чехословацкая сельскохозяйственная академия — Институт научно-технической информации по сельскому хозяйству. Выход в свет ежемесячно. Редакция 120 56 Прага 2, Слезска 7.

The scientific journal ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA published studies, analyses and scientific treatises about the solved research tasks in the sphere of the agricultural economics. Published by the Czechoslovak Academy of Agriculture — the Institute of Scientific and Technical Information for Agriculture. Issued monthly. Editorial office 120 56 Prague 2, Slezská 2.

Die wissenschaftliche Zeitschrift ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA veröffentlicht Studien, Analysen und wissenschaftliche Abhandlungen über die gelösten Forschungsaufgaben auf dem Gebiete der Ökonomik. Herausgegeben von der Tschechoslowakischen landwirtschaftlichen Akademie — Institut für wissenschaftlich-technische Information der Landwirtschaft. Erscheint monatlich. Redaktion 120 56 Prag 2, Slezská 7.

ANALÝZA MEZINÁRODNÍ DĚLBY PRÁCE A ZAHRANIČNÍ OBCHOD V OBLASTI ZPoK

Význam prohlubování společenské dělby práce v národním hospodářství a československém zemědělství neustále roste. Vlastní dělba práce v zemědělství a ZPoK se přenáší i do sféry mezinárodní dělby práce a působí příznivě na vytvoření ZPoK a ZPK na národních úrovních.

Zvyšující se úloha mezinárodní dělby práce v rámci zemí RVHP i ostatního světa vede k tomu, že plány rozvoje zahraničního obchodu se stávají integrální součástí národohospodářských plánů.

Větší uplatňování mezinárodní dělby práce stále více zasahuje do reprodukčního procesu zemědělství i celého ZPoK. To s ohledem na zvyšování úlohy inputu do zemědělství platí i při plnění úkolu dosažení soběstačnosti při výživě lidu výrobky mírného pásma. V důsledku pronikání vědeckotechnického rozvoje moderní socialistické zemědělství zvyšuje požadavky na energii, techniku, chemii a to má také rozhodující dopad do mezinárodní dělby práce zvláště v rámci zemí RVHP, mimořádně se SSSR. Závažné zatížení pasivního salda a zahraničního obchodu způsobují dovozy komponentů pro krmivářský průmysl i dovoz produktů, které naše zemědělství nevyrábí. Současně i do budoucna bude nutné podílet se na vyrovnávání pasivní bilance zahraničního obchodu také vývozem produktů vyráběných v oblasti ZPoK a konečně i ZPK. Předpokládaný další vývoj našeho zemědělství může do budoucna poskytnout větší možnosti vývozu než je tomu dosud.

Informovanost o stavu dělby práce v rámci RVHP i ostatního světa je důležitá k tomu, aby mohla být učiněna opatření k efektivnímu rozšiřování dělby práce v rozvoji zahraničního obchodu i za podmínek ne plných jistot v oblasti dodávek a cen při spolupráci s kapitalistickým i ostatním nesocialistickým světem. Pro výzkum v této oblasti, zabývající se v současné době analýzami dělby práce a zahraničního obchodu, je účelný zvláště tehdy, poskytuje-li operativně výsledky. To je také důvod, proč redakce zařazuje toto monotematické číslo, aby vědeckou analýzou ve VÚEZVž zjištěné skutečnosti byly operativně předávány i touto cestou řídicím orgánům zemědělství, potravinářství a dalšímu výzkumu i podnikům v ZPoK k dalšímu využití.

Článek Zahraniční obchod a československé zemědělství seznamuje čtenáře se základními údaji a výsledky československého zahraničního obchodu vcelku, i o výsledcích v oblasti zemědělství jako jeho důležité části.

Článek Zahraniční obchod produkty ZPoK v rámci zemí RVHP za období 1972 až 1975 ukazuje vývoj spolupráce v jednotlivých socialistických zemích navzájem i některé aspekty vztahů k nesocialistickým zemím.

Důležitou stránkou kvalitativní dělby práce se zabývá článek Efektivnost československého vývozu zemědělsko-potravinářských výrobků, kde kromě me-

lodických olázek výpočtů ekonomické efektivity je ukázána i výhodnost vývozu jednollivých komodit.

Součástí monotematického čísla je i článek Světový trh zemědělsko-potravinářských výrobků, kde jsou ukázány všeobecné vývojové tendence zemědělsko-potravinářské produkce ve světě i v ČSSR, mezinárodní obchod zemědělsko-potravinářskými výrobky a postavení ČSSR mezi hlavními světovými vývozci a dovozci vybraných komodit.

Rozbor mezinárodní dělby práce uzavírá článek Československý zahraniční obchod tuky, oleji, olejnatými semeny a plody jako informační stát o těchto komoditách.

Ing. Jaroslav Kunc, CSc., vědecký redaktor

Šestý pětiletý plán rozvoje národního hospodářství je směnicí pro další rozvoj celé československé ekonomiky. Základní cíle hospodářské a sociální politiky musí být zajišťovány rychlým a proporcionálním růstem společenské výroby, zvyšováním efektivnosti, uplatňováním a rychlejším zaváděním vědy a techniky do praxe. Mezi tyto úkoly patří rovněž intenzivnější zapojování čs. ekonomiky do mezinárodní dělby práce. Plán rozvoje čs. zahraničního obchodu je proto v 6. pětiletém plánu nedílnou a významnou složkou státního pětiletého plánu a úkolem zahraničního obchodu je plánovitě zajišťovat vnitřní a vnější podmínky pro rozvoj ekonomiky, respektovat nové prvky ve vývoji celkové hospodářské úrovně a stavu výrobních sil zemí RVHP a reagovat na změny, ke kterým dochází v ekonomikách kapitalistických zemí.

ČESKOSLOVENSKÝ ZAHRA NIČNÍ OBCHOD

Pro československou ekonomiku je nezbytné zajišťovat aktivní účastí v mezinárodní dělbě práce dovoz nezbytných surovin, značné množství paliv, surovin a potravinářských výrobků a výrobků zpracovatelského průmyslu, zejména strojírenských. Naproti tomu ČSSR vyváží především výrobky strojírenského a spotřebního průmyslu, kde je řada výrobních oborů zaměřena především na export (obr. 1).

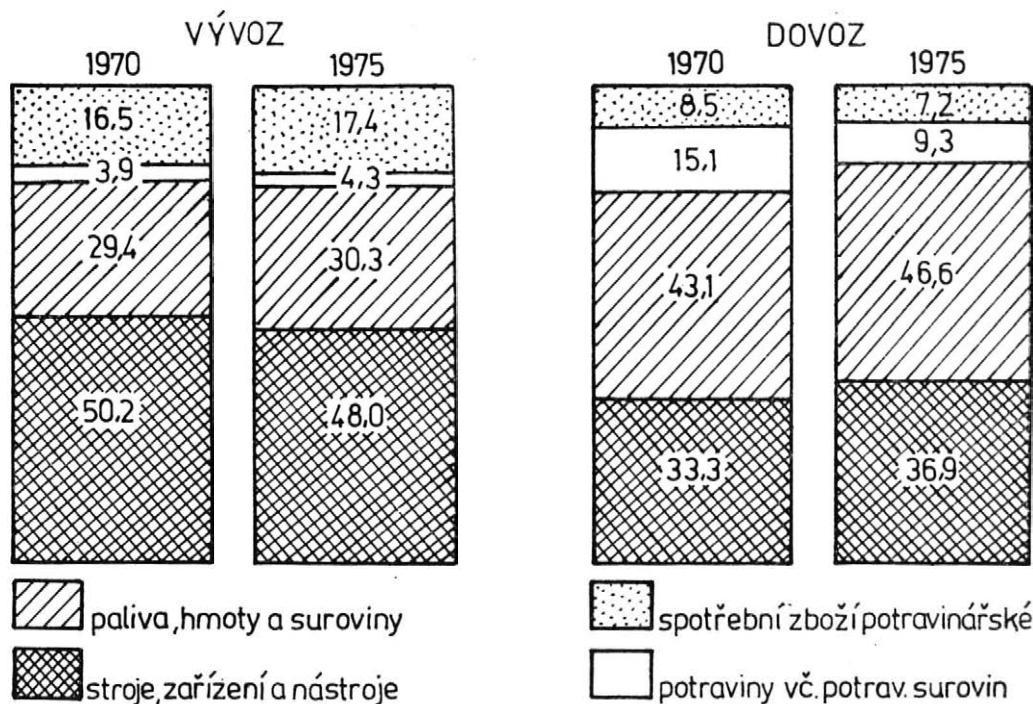
Mezi léty 1970 až 1975 dosáhla ČSSR průměrná tempa růstu národního důchodu i společenského produktu 5,7 %, průmyslové výroby 8,7 % a zemědělské výroby 2,9 %, obratu zahraničního obchodu (počítáno v běžných cenách) 12,7 %, z toho vývozu 11,2 % a dovozu 14,2 % (obr. 2).

Podstatně se zvýšil podíl obratu zahraničního obchodu na společenském produktu, a to z 22,2 % na 28,8 %. Poměr vývozu k vytvořenému národnímu důchodu se zvýšil z 26,8 % na 33,7 % a poměr dovozu k užitému národnímu důchodu se zvýšil z 25,8 % na 35,0 %.

V roce 1975 dosáhl celkový obrat zahraničního obchodu 108,1 mld Kčs, z toho vývoz činil v roce 1976 52,1 mld Kčs a dovoz 56,0 mld Kčs.

Se socialistickými státy dosahují průměrná tempa růstu ročně z celkového obratu zahraničního obchodu za období 1970 až 1976 13,0 %, u čs. vývozu do socialistických zemí 12,0 % a u dovozu 13,9 % (obr. 3).

Ve srovnání s rokem 1970 se projevilo poměrně prudké zvýšení čs. zahraničního obchodu s kapitalistickými státy zejména na straně čs. do-

1. Zbožová skladba zahraničního obchodu v procentech.

vozu. Průměrná roční tempa růstu od roku 1970 do roku 1976 dosáhla v obratu s kapitalistickými státy 12,5 %, ve vývozu 10,2 %, zatímco v dovozu dokonce 14,7 %. Tento vzestup je však do značné míry ovlivněn prudkým cenovým pohybem, který začal v polovině roku 1972 (např. surovinový index Reuter Velká Británie se proti průměru roku 1970 do konce prosince roku 1976 zvýšil o 180,1 %, surovinový index Moody USA o 111,2 %).

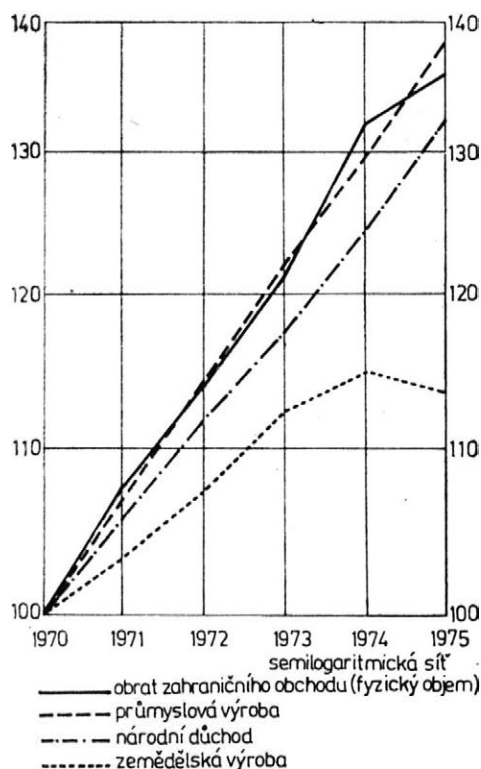
V posledních třech letech se především zvýšil výrazně obrat se socialistickými zeměmi. Od roku 1973 do roku 1976 se zvýšil celkový obrat se socialistickými státy o 57,7 %, zatímco s kapitalistickými státy se za totéž období zvýšil celkový obrat o 39,2 %. Proti roku 1975 se zvýšil v roce 1976 celkový obrat se socialistickými státy o 13,1 % a s kapitalistickými státy o 6,1 % (obr. 4).

Vývoz do socialistických zemí v roce 1976 činil 38,7 mld devizových Kčs a proti předchozímu roku se zvýšil o 16,0 %, přičemž do kapitalistických států došlo ke snížení vývozu o 1,2 %, vývoz činil 13,4 mld devizových Kčs.

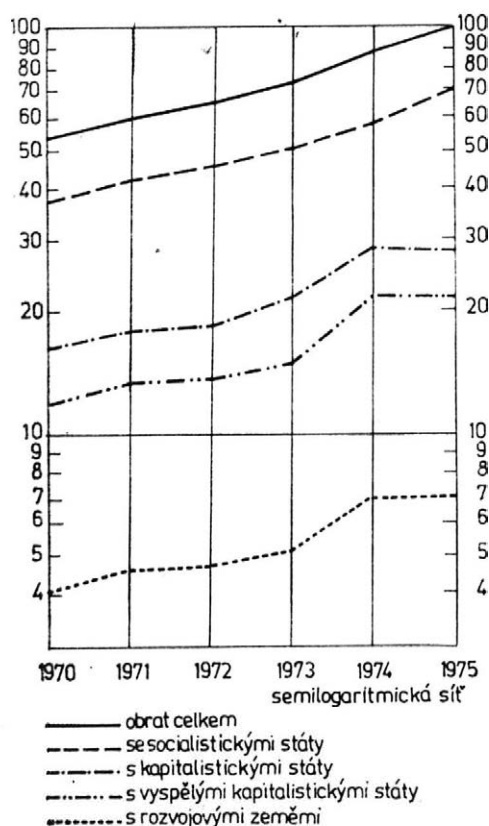
Dovoz ze socialistických zemí se za poslední rok zvýšil na 39,1 mld devizových Kčs, tj. o 10,4 % více než v předchozí roce, a dovoz z kapitalistických států dosáhl 16,9 mld devizových Kčs, tj. o 10,9 % více než v předchozí roce.

Zbožová struktura zahraničního obchodu je především odrazem struktury čs. výroby. Podíl strojírenské výroby, která je největším odvětvím průmyslu, se zvýšil z 28,3 % v roce 1970 na 30,8 % v roce 1975. V čs. vývozu se staly stroje a zařízení nejvýznamnější zbožovou skupinou a vytváří rozhodující část platebních prostředků ke krytí dovozu v deficitních

zbožových skupinách. Mezi léty 1970 až 1975 činil průměrný roční přírůstek u této skupiny 9,9 %. Podíl strojů a zařízení činí téměř polovinu celého čs. vývozu. Z celkového vývozu strojů a zařízení připadá více než 80 % na vývoz do socialistických zemí.

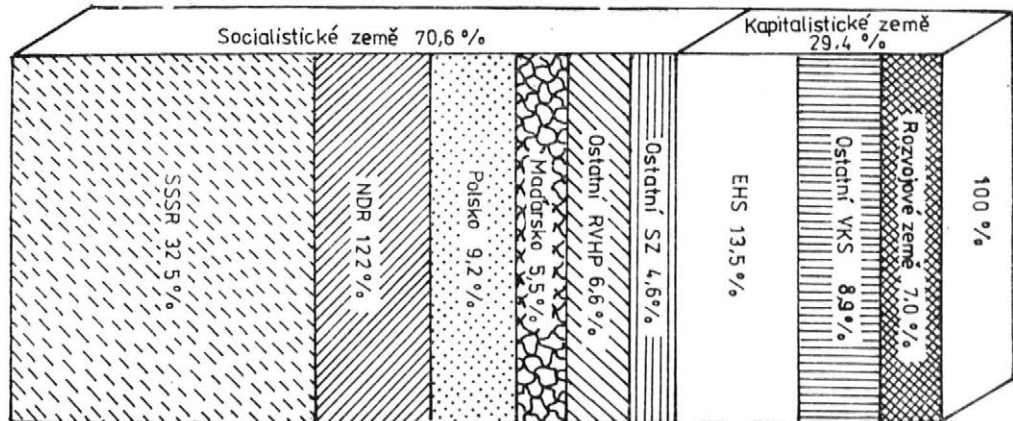
2. Základní ukazatele vývoje národního hospodářství (indexy 1970 = 100).

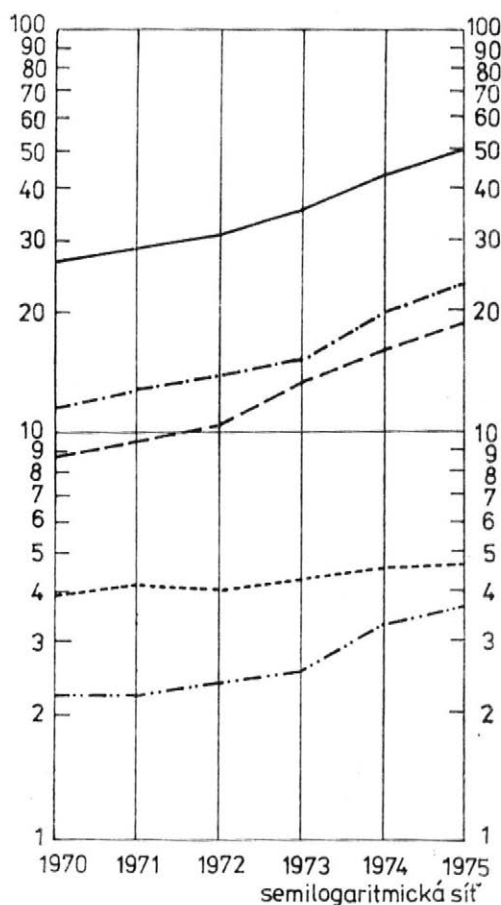
3. Obrat zahraničního obchodu s vybranými oblastmi v mld Kčs.

Československo je i významným vývozcem řady surovin a materiálů, jejichž podíl se sice v dlouhodobém pohledu snižuje, přesto však zaujímá tato skupina stále druhé místo v čs. vývozu. V roce 1975 činil podíl této skupiny 30,3 % celkového čs. vývozu. Vývoz potravin je sice poměrně malý, pohybuje se kolem 4–5 % a soustřeďuje se do několika málo položek, kde však ČSSR může mít na světovém trhu dobrou pozici. Vývoz spotřebního zboží se pohybuje kolem 17 % a i v této skupině je ČSSR známa jako tradiční výrobce a vývoze (obr. 5).

Dovozní struktura zaznamenala výrazné změny. Nejrychlejšími tempy se rozvíjí dovoz strojů a zařízení, kde činí průměrná roční tempa růstu od roku 1970 do roku 1976 17,1 % a podíl této skupiny činil v roce 1975 téměř 37 % celkového dovozu. Z toho připadalo v roce 1975 na dovoz ze socialistických států téměř 75 % (obr. 6).

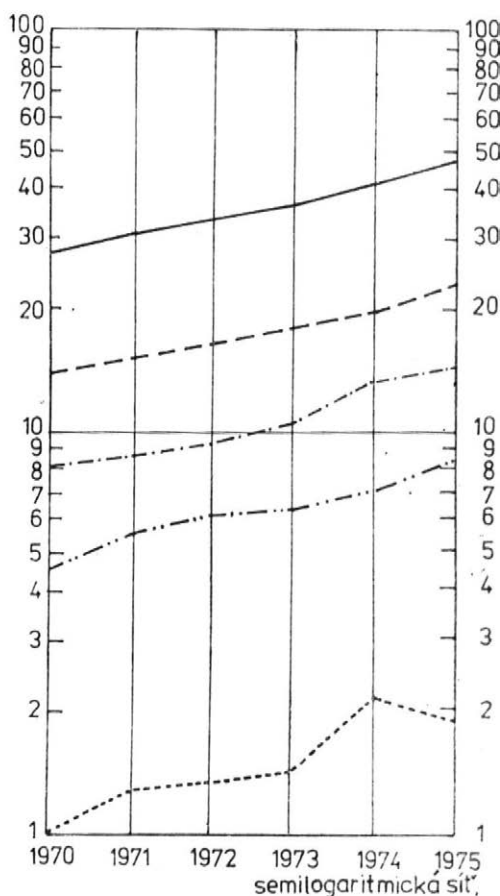

4. Teritoriální struktura zahraničního obchodu v roce 1975.

— dovoz celkem
 - - - stroje a zařízení
 - · - · - suroviny, hmoty a paliva
 · · · · · spotřební zboží nepotravinářské
 · · · · · potraviny

5. Vývoz podle hlavních skupin zboží v mld Kčs

— vývoz celkem
 - - - stroje a zařízení
 - · - · - suroviny, hmoty a paliva
 · · · · · spotřební zboží nepotravinářské
 · · · · · potraviny

6. Dovoz podle hlavních skupin zboží v mld Kčs.

Největší skupinu v dovozu však stále představuje skupina surovin, paliv a materiálů; v roce 1975 činil podíl 46,6 % a rovněž tato skupina zaznamenala velmi prudké tempo růstu. Od roku 1970 do roku 1975 činil průměrný roční přírůstek 15,5 %. Na socialistické státy připadlo v roce 1975 téměř 75 %, z čehož u paliv, minerálních surovin a kovů dokonce téměř 85 %. Další dynamickou skupinu tvoří průmyslové spotřební zboží (kromě potravin), kde roční přírůstek mezi léty 1970 až 1975 představuje téměř 11,0 % a podíl této skupiny na celkovém dovozu činil v roce 1975 7,2 %. Významnou položkou v dovozu jsou též potraviny včetně zemědělsko-potravinářských surovin, roční přírůstky mezi léty 1970 až 1975 dosáhly 3,6 %, avšak podíl této skupiny se na celkovém dovozu dlouhodobě snižuje (ještě v roce 1970 činil 14,8 %, v roce 1975 9,2 % a v roce 1976 asi 10,4 %).

ZAHRA NIČNÍ OBCHOD ČS. ZEMĚDĚLSTVÍ

Základní charakteristikou zahraničního obchodu zemědělsko-potravinářského komplexu je nepochybně posouzení platební rovnováhy v potravinách.

I. Vývoj základních ukazatelů národního hospodářství (index 1948 = 100)

	1965	1970	1975	1976
Společenský produkt	319	442	584	607
Národní důchod	277	386	510	530
Průmyslová výroba	480	665	921	972
Zemědělská výroba	132	168	190	185
Zahran iční obchod (hodnotové indexy)				
Obrat	374	522	943	1 047
Vývoz	257	504	860	962
Dovoz	392	542	1 034	1 141

Uvedený ukazatel lze zprostředkovaně především posuzovat podle celkového vývoje bilančních sald čs. zahraničního obchodu potravinami. Je jistě pozitivním jevem, že průměry těchto pasívních sald, zvláště kompetitivními potravinami, za období 1971 až 1975 v podstatě nepřekročily úroveň roku 1970 (tab. II).

Obdobně se ve stejném období zlepšila bilanční proporce čs. zahraničního obchodu potravinami (s výjimkou roku 1976) vyjádřená poměrem vývozu k dovozu, zhruba z jedné čtvrtiny na jednu třetinu, a to jak ve vztahu k socialistickým, tak i kapitalistickým státům (tab. III).

S vývojem těchto vztahů souvisí bezprostředně i makrostruktura a proporce rozhodujících vývozů a dovozů čs. zemědělsko-potravinářského a zemědělsko-průmyslového komplexu.

Vývoz zemědělských a potravinářských výrobků představuje nyní 5,7 % celkového čs. vývozu.

Z celkového velmi sortimentně rozmanitého vývozu zemědělsko-potravinářského komplexu připadají dvě třetiny celkové hodnoty na

II. Vývoj salda čs. zahraničního obchodu potravinami

	1960	1965	1970	1975	1976
Celkové pasivní saldo					
Svět	-2 169	-2 301	-3 516	-3 975	-5 629
SZ	-2 079	-1 768	-2 334	-2 450	-2 389
KS	-900	-533	-1 082	-1 526	-3 237
z toho: VKS	+38	-194	-480	-654	-1 955
RZ	-128	-339	-602	-872	-1 282
Saldo kompetitivních potravin					
Svět	-1 968	-2 004	-3 057	-3 084	-4 478
SZ	-2 063	-1 755	-2 419	-2 412	-2 238
KS	+95	-249	-638	-673	-2 240
z toho: VKS	+110	-129	-307	-235	-1 572
RZ	-15	-120	-331	-437	-668
Saldo nekompetitivních potravin					
Svět	-201	-297	-459	-891	-1 148
SZ	-16	-13	-15	-381	-151
KS	-185	-284	-444	-853	-997
z toho: VKS	-72	-66	-173	-418	-383
RZ	-113	-218	-271	-435	-614

Potraviny celkem včetně zemědělských surovin pro výrobu potravin zahrnují položky: 8 — potravinářské zboží; 7 — suroviny pro výrobu potravin; 6 — živá zvířata; 59 102 — cutisin; 8 — krmiva koncentrovaná a objemová; 55 — semena a sadby.

Nekompetitivní potraviny tvoří položky: 721 — káva, kakaové boby, čaj; 72 001 — podzemnice olejná; 83 201 až 7; 83 234 — jižní plody.

Saldo kompetitivních potravin (tj. mírného pásma) vypočteno jako rozdíl potraviny celkem minus nekompetitivní (subtropického a tropického pásma).

III. Bilanční proporce čs. zahraničního obchodu potravinami jako vztah vývozu k dovozu (v %)

	1960	1965	1970	1975	1976
Svět	24,4	27,1	24,3	34,7	26,0
Socialistické země	12,1	13,6	12,6	20,8	30,2
Kapitalistické státy	66,3	49,0	41,8	49,1	22,6
z toho: VKS	92,9	66,4	58,7	66,2	29,6
RZ	30,0	24,1	13,6	12,9	9,4

8 základních produktů: cukr, chmel, sladovnický ječmen, slad, výsekové maso a jatečné výrobky, zelenina, ovoce, pivo a cutisin (tab. IV).

V rámci vývozu inputů pro zemědělsko-potravinářský komplex tvoří přes 90 % vývoz dvou skupin: traktory, zemědělské stroje a zařízení, dále stroje a zařízení pro potravinářský průmysl.

Dlouhodobě si základní skupina tradičních vývozních položek v rámci

celkového vývozu čs. zemědělsko-potravinářského a zemědělsko-průmyslového komplexu zachovává hodnotově svůj podíl a významnost především zásluhou cukru, když celkový vývoz vzrostl z 1,1 mld Kčs fco v roce 1960 na 3,5 mld Kčs fco v roce 1976.

Dovoz zemědělsko-potravinářských výrobků představuje v současné době 18,6 % celkového čs. dovozu, dovoz včetně inputů dosahuje jedné pětiny celkových čs. dovozů.

IV. Vývoz významných komodit

Položky	1960		1965		1970		1975		1976	
	mil. Kčs	%	mil. Kčs	%	mil. Kčs	%	mil. Kčs	%	mil. Kčs	%
1. Cukr	202	21,4	211	19,4	181	15,0	564	25,9	138	6,7
2. Chmel	48	5,1	79	7,3	100	8,3	116	5,3	123	6,0
3. Sladovnický ječmen	0,6	0	2	0,2	10	0,8	44	2,0	256	7,6
4. Slad	128	13,6	145	13,3	156	13,0	271	12,5	262	12,8
5. Pivo	41	4,3	31	2,9	79	6,5	206	9,5	239	11,7
6. Cutisin	15	1,6	40	3,7	43	3,6	77	3,5	71	3,5
7. Výsekové maso a jateč. výrobky	47	5,0	125	11,5	135	11,2	164	7,5	177	8,7
8. Hovězí skot jat.	—	—	10	0,9	47	3,9	10	0,5	2	0,1
9. Zelenina, ovoc. plody vč. lesních	28	3,0	62	5,7	92	7,6	131	6,0	165	8,1
10. Trakt., zem. stroje a za- řízení	323	20,0	511	27,0	482	24,6	1 001	25,5	1 446	33,1
11. Stroje, zař. a invest. celky pro potrav. prům.	297	18,4	193	10,2	191	9,7	576	14,7	714	16,3
Podíl vývozu:										
— položek 1—9 na celk. vývozu ZPoK	509,6	54,0	705	64,9	843	69,9	1 583	72,7	1 333	65,2
— položek 1—11 na celk. vývozu ZPK	1129,6	69,8	1 409	74,4	1 516	74,8	3 160	80,5	3 493	80,0

Z celkového dovozu zemědělsko-potravinářského komplexu připadá téměř 50 % na 6 základních skupin: obiloviny, koncentrovaná krmiva, maso, suroviny pro tukový průmysl, ovoce a plodiny subtropického a tropického pásma, a konečně káva, čaj, kakao (tab. V).

Spolu s dovozy 4 významných inputů zemědělsko-průmyslového komplexu — průmyslová hnojiva a pesticidy, zemědělské stroje a zařízení včetně traktorů, stroje a zařízení pro potravinářský průmysl a dále energie pro ZPoK — připadají na uvedených 10 položek téměř dvě třetiny všech dovozů zemědělsko-průmyslového komplexu.

Dovoz uvedených významných komodit je proporcionálně ve vztahu k celkovým dovozům zemědělsko-potravinářského a zemědělsko-průmyslového komplexu dlouhodobě prakticky stejný, absolutně vzrostl z 2,9 mld Kčs v roce 1960 na 8,4 mld Kčs v roce 1976.

Nejvyšší dovozní dynamiku mají koncentrovaná krmiva (z 56 mil. Kčs v roce 1960 na 985 mil. Kčs v roce 1976), ovoce a plodiny subtropického

Položky	1960		1965		1970		1975		1976	
	mil. Kčs	%	mil. Kčs	%	mil. Kčs	%	mil. Kčs	%	mil. Kčs	%
1. Obilniny vč. krupných	1127	27,1	924	20,4	970	16,0	713	9,0	1733	18,5
2. Maso vč. konz. jateč. do- byl.	480	11,6	309	6,8	601	9,9	345	4,3	305	3,3
3. Koncentr. krmiva (pokr., šroty, živoč. moučky)	56	1,3	259	5,7	218	3,5	794	10,0	985	10,5
4. Surov. pro tukový prům., olejn. semena, oleje a tuky	455	10,9	454	10,0	498	8,2	691	8,7	583	6,2
5. Ovoce a plodiny subtr. a trop. pásma	87	2,1	201	4,4	247	5,0	444	5,6	524	5,6
6. Káva, čaj, kakao	111	2,7	124	2,7	293	4,8	406	5,1	540	5,8
7. Prům. hnojiva a pesticidy	202	4,3	389	6,6	633	8,0	876	7,7	954	7,2
8. Zem. stroje, zařízení a traktory	295	6,2	768	13,1	796	10,0	1 606	14,1	1 889	14,3
9. Stroje a zařiz. pro potr. průmysl	37	0,8	84	0,1	279	3,5	356	3,1	323	2,4
10. Energie (nafta, elektřina, zem. plyn) netto dovoz	38	0,8	94	0,2	145	1,8	453	4,0	561	4,2
Podíl dovozu										
— polož. 1—6 na celk. dovo- zu ZPoK	2 318	55,7	2 271	50,6	2 827	47,4	3 393	42,7	4 870	49,9
— pol. 1—10 na celk. dovozu ZPK	2 890	61,1	3 606	61,4	4 680	59,1	6 684	58,8	8 397	63,6

a tropického pásma, dále káva, čaj, kakao a suroviny pro tukový průmysl. Poměrně mírně klesal dovoz obilovin (z 1127 mil. Kčs v roce 1960 na 713 mil. Kčs v roce 1975), ale naopak vzrostl (na 1733 mil. Kčs) v roce 1976.

Obdobně výrazně vzrostla hodnota dovozu některých inputů, zvláště energie pro ZPoK, zemědělských strojů, zařízení a traktorů, průmyslových hnojiv a pesticidů, dále strojů a zařízení pro potravinářský průmysl — celkem u jmenovaných inputů téměř sedmkrát za posledních 15 let.

Z komparace jmenovitých významných vývozů a dovozů vyplývá i základní hmotná struktura záporného salda zemědělsko-průmyslového komplexu (tab. VI).

Rozhodujícími položkami záporného salda zemědělsko-potravinářského komplexu jsou v pořadí:

— obiloviny (saldo 847 mil. Kčs resp. 14,7 % pasivního salda v roce 1975; v roce 1976 saldo 1773 mil. Kčs, tj. 24,2 %);

— koncentrovaná krmiva (záporné saldo vzrostlo z 55 mil. Kčs v roce 1960 na 981 mil. Kčs v roce 1976, tj. na 13,4 % pasivního salda ZPoK);

— suroviny pro tukový průmysl (saldo 553 mil. Kčs v roce 1976);

— ovoce a plodiny tropického a subtropického pásma (saldo 524 mil. Kčs v roce 1976);

— maso a masné výrobky (saldo 114 mil. Kčs v roce 1976).

Záporné saldo uvedených 5 položek se podílí více než polovinou na celkovém záporném saldu zemědělsko-potravinářského komplexu.

Položky	1960		1965		1970		1975		1976	
	mil. Kčs	%	mil. Kčs	%	mil. Kčs	%	mil. Kčs	%	mil. Kčs	%
1. Obil., pekař. a mlýn. výrobky	1 064	33,7	911	27,3	929	19,1	847	14,7	1 770	24,2
2. Maso a mas. výrob., jateč. zvířata	433	13,7	163	4,9	515	10,6	162	2,8	114	1,6
3. Koncentr. krmiva	55	1,8	239	7,2	218	4,5	786	13,6	981	13,4
4. Olej. semena a produkty										
— rostl. oleje potr., pokrm. tuky, živ. tuky potr.	396	12,5	367	11,0	276	5,7	502	8,7	456	6,2
— nepotr. oleje a tuky, rybí tuky	56	1,8	61	1,8	91	1,9	147	2,5	97	1,3
5. Ovoce a plod. trop. a subtr. pásma	87	2,8	159	4,8	246	5,1	516	8,9	524	7,2
Podíl pol. 1—5 na celk. zápor. saldu ZPoK	2 091	66,1	1 900	57,0	2 275	46,8	2 960	51,2	3 942	53,9
6. Prům. hnoj. vč. fosfátů	136	6,1	273	10,8	539	16,4	615	8,2	658	7,5
7. Pesticidy	11	1,0	15	1,0	15	0,5	153	2,0	218	2,5
8. Zem. str., zařízení a traktory	39	1,8	245	9,7	315	9,6	605	8,1	443	5,0
9. Energie	27	1,2	94	3,7	145	4,4	453	6,1	562	6,4
Podíl pol. 6—9 na zápor. saldu inputů ZPK	135	111,4	627	103,2	1 014	92,0	1 826	109,1	1 881	21,4
Celk. podíl pol. 1—9 na zápor. saldu ZPK	2 226	73,2	2 527	65,7	3 289	63,6	4 286	64,2	5 823	65,9

Základními položkami záporného salda inputů jsou v hodnotovém vyjádření:

- průmyslová hnojiva (saldo 658 mil. Kčs v roce 1976, tj. 7,5 % záporného salda ZPK);
- energie (562 mil. Kčs);
- zemědělské stroje a traktory (z aktivního salda +39 mil. Kčs v roce 1960 na záporné saldo 443 mil. Kčs v roce 1976, tj. 5 % záporného salda ZPK);
- pesticidy (saldo 218 mil. Kčs).

Saldo uvedených inputů spolu se saldem vybraných zemědělsko-potravinářských výrobků — tj. celkem 9 položek — se podílí na celkovém záporném saldu zemědělsko-průmyslového komplexu dvěma třetinami. Je zřejmé, že výhledové řešení problémů spojených s výrazným poklesem záporného salda zemědělsko-průmyslového komplexu resp. zvyšováním celkové míry jeho soběstačnosti spočívá především v těchto základních oblastech.

Uvedené závěry nemohou být samozřejmě chápány jako ekonomický princip „vyrobiť si všechno sami za každou cenu“. Uzavřené autarkní

koncepte by při současném charakteru mezinárodní dělby práce a rozvoje mezinárodní socialistické ekonomické integrace zemí RVHP nebyla v souladu s dlouhodobým rozvojem čs. ekonomiky ani v této oblasti společenské výroby.

Dovozy tvoří jednak výrobky (kompetitivní), které lze v našich přírodních a klimatických podmínkách vyrábět, a dále produkty (nekompetitivní), které zemědělství mírného klimatického pásma vyrábět nemůže. Tyto nekompetitivní položky se na saldu zemědělství resp. zemědělsko-průmyslového komplexu podílejí zhruba jednou třetinou. Naopak zbývající dvě třetiny salda jsou položky kompetitivní, kde by se pokles závislosti na dovozu měl postupně výrazněji projevovat.

Ani v případě kompetitivních dovozů by však neměl vzniknout paušální požadavek likvidace dovozů „za každou cenu“. Spolu s důsledným uplatňováním kritérií ekonomické efektivnosti výhodnosti vývozu a dovozu je rozhodující především postupné snižování celkového záporného salda zemědělsko-potravinářského, ale i zemědělsko-průmyslového komplexu.

Cílem tedy nemůže být snižování obratu čs. zahraničního obchodu tohoto národohospodářského komplexu, ale další rozvoj mezinárodní dělby práce při maximálním a efektivním využívání ekonomických výhod, které národnímu hospodářství poskytuje.

Řešení nesoběstačnosti v zemědělsko-potravinářských výrobcích nelze vztahovat resp. rozhodnout jen v zemědělství či v potravinářském průmyslu. Moderní čs. zemědělství a potravinářství je integrováno s řadou odvětví průmyslu a na kvalitě a fungování těchto (zvláště dodavatelských) vztahů závisí dnes již rozhodující měrou výsledky zemědělství a potravinářské výroby.

Také v těchto navazujících oblastech výroby a služeb jsou národohospodářské výsledky čs. zemědělství a potravinářského průmyslu spojeny se zahraničním obchodem. Záporné saldo zahraničního obchodu zemědělsko-potravinářskými produkty, které dosáhlo 7,3 mld Kčs v roce 1976, je o další pětinu zvyšováno dovozem inputů pro zemědělství a potravinářský průmysl. Znamená to, že v rámci zemědělsko-průmyslového komplexu se na záporném saldu podílí pětinou mld Kčs vlastně strojírenství, chemie aj., ačkoliv v řadě průmyslových oborů vyrábějících inputy pro zemědělství a potravinářský průmysl by měly vznikat podstatné substituční devizové zdroje nikoli na zvyšování celkového záporného salda na výrobu potravin, ale naopak na jeho snižování. Potenciální zdroje by mohly být značné.

SOUHRN

Stať charakterizuje celkový vývoj čs. zahraničního obchodu a zvláště potravin. Následně analyzuje základní makrostrukturu vývozu a dovozů čs. zemědělsko-potravinářského komplexu a vyjadřuje záporné saldo platební bilance potravinami, jeho teritoriální a věcnou strukturu, dlouhodobý vývoj, proporce a celkové změny.

Došlo dne 7. 9. 1977

Adresa autora:

Ing. Vladimír Jeníček, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Problematika vnějších vztahů zemědělsko-potravinářského komplexu (ZPoK) zemí RVHP je v daných národohospodářských souvislostech nanejvýš aktuální, neboť celá řada věcných otázek rozvoje čs. národního hospodářství nalézá své řešení právě v této oblasti. Otázky čs. účasti v rozvoji vnějších vztahů, konkrétně pak v rámci socialistické ekonomické integrace (SEI) zaujímají významné místo v 6. pětiletém plánu i v prováděcích plánech pro rok 1978. Zkoumané otázky jsou o to závažnější, že členské země RVHP v rámci rozvoje SEI musí v současné etapě řešit některé závažné problémy, které obecně vyplývají nejen ze složité situace světového hospodářství, ale i z dočasného působení některých dalších objektivních faktorů, zejména pak nepříznivého působení přírodních podmínek, a jež si vynucují potřebu řešit uvedené těžkosti soustavou zahraničně obchodních vztahů. Nutno zdůraznit, že ilustrace zahraničního obchodu výrobky ZPoK je považována za rozhodující, v zásadě nejilustrativnější doložitelný výsledek procesu mezinárodní socialistické dělby práce (MSDP), aniž by se popírala skutečnost, že proces MSDP je širším pojmem. Ostatní prvky rozvoje MSDP, jež jsou v řadě konkrétních případů významným dokladem úspěšného rozvoje SEI na úseku ZPoK, nejsou věcnou náplní této statě.

Úvodem nutno uvést ještě několik metodických poznámek k vypovídací schopnosti předkládané analýzy ve snaze co nejprecizněji specifikovat všechny rozhodující faktory, spoluvytvářející reálný obraz zahraničního obchodu výrobky ZPoK v rámci zemí RVHP.

V prvé řadě zvolený metodický postup a výběr analyzovaných skutečností byl vcelku striktně vymezen dostupností srovnatelných statistických údajů, přičemž tyto údaje jsou zásadně čerpány jen z oficiálních statistik RVHP.

Důležitou okolností ovlivňující vypovídací schopnost této analýzy je skutečnost, že ke zkoumání tendencí a zákonitostí rozvoje jednotlivých členských zemí RVHP bylo přistupováno na stejné úrovni, to znamená, že všechny členské země jsou hodnoceny ze stejných pozic a zhruba do stejné hloubky — tedy včetně ČSSR.

Společenství evropských členských zemí RVHP je z hlediska vnějších ekonomických vztahů heterogenním seskupením zhruba tří skupin zemí. Je to jednak skupina významných vývozců výrobků ZPoK, tj. BLR, MLR, RSR a zčásti PLR, dále skupina převažujících dovozců, tj. NDR a ČSSR, a třetí skupina je představována SSSR, kde se zahraničnímu

obchodu výrobky ZPoK dostává zcela specifického postavení vlivem ekonomického rozměru SSSR. Toto orientační členění je nutno mít stále na zřeteli při zvažování všech závěrů této statě, neboť určujícím způsobem spoluvytváří prostor pro další rozvíjení SEI a do značné míry vymezuje i přístup jednotlivých členských zemí k rozvoji vnějších vztahů v dané konkrétní oblasti.

Důležitou skutečností podstatně ovlivňující vypovídací schopnost této analýzy je zásada, že rozhodující část závěrů je vztahována k relativním údajům s vědomím toho, že tento typ ukazatelů nejlépe osvětluje váhu jednotlivých členských zemí RVHP na zahraničním obchodě RVHP celkem a změnu jejich postavení v rámci této výměny v dynamickém pojetí období let 1960 až 1975.

Vývozní a dovozní skupiny, podskupiny, zbožové položky ZPoK tvoří: bavlna, vlna, surové kůže, semena a sadba, krmiva koncentrovaná (šroty a pokrutiny), plemenná zvířata, potravinářské suroviny (podrobnější specifikace na obilniny, olejnatá semena, káva, kakao), potravinářské zboží (podrobnější specifikace na maso a masné výrobky, živočišné tuky, sýry, vejce, ryby a rybí výrobky, zelenina čerstvá a konzervovaná, ovoce čerstvé a zpracované, cukr rafinovaný, rostlinné tuky, přírodní víno). Zhruba možno konstatovat, že analyzovaný soubor položek představuje zhruba tři čtvrtiny celkového zahraničního obchodu členských zemí RVHP na tomto úseku.

Analýza zachycuje údaje vždy za poslední roky pětiletých (1970, 1965, 1970, 1975) a podrobně rozebírá období let 1971—1975 s cílem zachytit cenové vlivy, které se na světových trzích, ale i v rámci zemí RVHP začaly v plné míře projevovaly až od roku 1974.

Vypovídací schopnost je dále ovlivněna skutečností, že zatímco do roku 1972 je zahraniční obchod Kuby zahrnován mezi ostatní socialistické země (dále jen OSZ), od roku 1973 je Kuba zahrnuta do zahraničního obchodu členských zemí RVHP.

Předkládaná stať je obsahově členěna tak, že je z teritoriálního aspektu a z pohledu jednotlivých zemí RVHP analyzován vývoj zahraničního obchodu výrobky ZPoK, a to nejprve rozbohem obratu zahraničního obchodu těmito výrobky, dále pak jeho vývozu a dovozu a na závěr je doložena bilanční vyváženost zahraničního obchodu výrobky ZPoK.

OBROT ZAHRAIČNÍHO OBCHODU VÝROBKÝ ZPoK

Posuzujeme-li v nejobecnější poloze vývoj teritoriální struktury zahraničního obchodu výrobky ZPoK (tab. I), možno konstatovat, že je na rozdíl od teritoriální struktury zahraničního obchodu vybranými inputy větším podílem zainteresován na zahraničním obchodu s třetími zeměmi a zejména pak s vyspělými kapitalistickými státy (VKS). S výjimkou BLR, kde se zhruba 65 % zahraničního obchodu výrobky ZPoK odehrává v rámci členských zemí RVHP, ve všech ostatních zemích včetně RVHP celkem přesahuje podíl třetích zemí na zahraničním obchodu výrobky ZPoK celkem více než 50 %. Zejména v RSR, PLR, ale i NDR, ČSSR a SSSR se na zahraničním obchodu výrobky ZPoK významným způsobem podílejí třetí země. Další závažnou tendencí plynoucí z analyzovaného

I. Vývoj teritoriální struktury obrátu zahraničního obchodu produkty ZPoK za společenství RVHP jako celku a jednotlivé členské země (v %)

Země		1960	1965	1970	1971	1972	1973	1974	1975	Průměr 1971 až 1975
RVHP	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	49,9	40,7	41,3	42,5	42,7	36,1	40,9	44,5	41,3
	3	50,0	59,2	58,6	57,4	57,2	63,8	59,0	55,4	58,5
	31	13,3	11,0	11,4	9,1	2,9	2,9	3,3	2,3	4,0
	32	24,2	30,9	29,2	30,4	39,2	45,5	37,0	35,6	37,5
	33	12,3	17,2	17,9	17,8	14,9	15,2	18,6	17,4	16,7
BLR	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	71,2	56,5	60,6	60,7	66,3	63,3	63,6	70,5	64,8
	3	28,9	43,4	39,3	39,2	33,6	36,6	36,3	29,4	35,0
	31	4,2	8,8	6,8	6,6	1,7	1,7	1,2	0,3	2,2
	32	19,3	27,1	23,3	21,6	21,5	23,1	18,7	16,5	20,2
	33	5,3	7,4	9,1	10,9	10,3	11,7	16,4	12,4	12,3
MLR	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	46,6	42,9	40,4	45,3	44,1	44,2	47,8	55,4	47,3
	3	53,3	57,0	59,5	54,6	55,8	55,7	52,1	44,5	52,5
	31	6,0	1,2	3,4	3,4	1,6	3,2	2,9	1,8	2,5
	32	38,8	40,8	43,2	41,1	43,8	42,2	35,4	28,8	38,2
	33	8,4	14,9	12,8	10,0	10,3	10,3	13,7	13,8	11,6
NDR	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	59,1	50,0	41,5	43,6	39,1	31,7	37,6	37,8	37,9
	3	41,2	51,3	59,2	57,2	62,1	69,4	63,2	62,7	62,9
	31	10,4	5,8	6,0	7,1	2,9	2,7	2,4	2,6	3,5
	32	22,0	33,7	42,7	39,8	51,5	59,6	51,8	52,0	50,9
	33	8,7	11,8	10,4	10,1	7,6	6,9	8,9	8,1	8,3
PLR	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	30,1	25,0	32,4	34,9	30,1	21,5	28,8	30,9	29,2
	3	69,8	74,9	67,5	65,0	69,8	78,4	71,2	69,0	70,6
	31	7,3	3,0	2,2	3,0	2,3	1,7	1,8	2,0	2,1
	32	51,0	49,2	50,9	49,6	56,1	67,6	60,4	55,7	57,8
	33	11,4	22,6	14,3	12,3	11,3	9,0	8,8	11,2	10,5
RSR	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	55,2	41,3	31,5	31,5	28,2	22,6	21,2	22,9	25,2
	3	44,7	59,4	69,1	69,2	72,9	77,9	79,1	77,1	75,2
	31	6,2	2,6	7,0	8,6	5,9	4,7	6,8	4,2	6,0
	32	29,4	43,9	47,4	48,6	52,6	61,8	58,7	52,5	54,8
	33	9,0	12,9	14,7	11,9	14,2	11,3	13,4	20,4	14,2
SSSR	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	48,0	37,4	40,3	41,1	44,5	37,3	44,9	46,5	42,8
	3	52,0	62,5	59,8	58,8	55,4	62,6	55,0	53,4	57,0
	31	20,1	18,8	20,1	14,0	2,9	3,0	3,6	2,3	5,1
	32	15,9	23,8	14,5	18,3	32,3	38,3	24,9	29,3	28,6
	33	15,8	19,8	25,0	26,4	20,1	21,1	26,5	21,6	23,1
ČSSR	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	51,5	44,8	42,1	40,6	43,5	36,2	34,7	40,5	39,0
	3	48,4	55,1	57,9	59,3	56,5	63,9	65,3	59,5	60,8
	31	10,9	8,0	8,9	7,7	3,9	3,4	3,9	3,5	4,4
	32	23,8	28,8	30,5	34,6	34,9	40,1	39,0	37,7	37,2
	33	13,7	19,0	19,1	17,5	18,2	21,2	22,9	18,5	19,6

1 — svět celkem
2 — země RVHP
3 — třetí země

31 — ostatní soc. země
32 — vyspělé kapitalistické země
33 — rozvojové země

období let 1960 až 1975 je skutečnost, že v řadě členských zemí se sice již dlouhodoběji projevuje tento teritoriální přesun, ale že teprve v průběhu několika posledních let nabývá na intenzitě.

V rámci třetích zemí se obecně posiluje úloha VKS při obvykle největším podílu, dynamicky narůstá zahraniční obchod směrem k rozvojovým zemím (RZ) a takřka u všech zemí dochází k výraznému poklesu zahraničního obchodu se skupinou ostatních socialistických zemí (OSZ).

Analyzujeme-li podíl vzájemného (intraregionálního) zahraničního obchodu členských zemí RVHP celkem na celkovém zahraničním obchodu produkty ZPoK, pak je vcelku zřejmá tendence k strukturálnímu přesunu směrem ke třetím zemím. Zatímco na počátku analyzovaných období se zahraniční obchod tohoto společenství odehrával zhruba z poloviny na trzích RVHP, ke konci sledovaného období a zejména pak v posledním pětiletí nepřesáhl jeho podíl dvě pětiny celkového zahraničního obchodu výrobky ZPoK. Odpovídající růst zahraničního obchodu směrem ke třetím zemím je v první řadě výslednicí rozvoje mezinárodní dělby práce se skupinou VKS (index podílového ukazatele za analyzované období dosáhl 147 bodů), dále se skupinou RZ (tentýž index dosáhl 141 bodů) a enormního poklesu zahraničního obchodu s OSZ (index 17).

BLR je jedinou členskou zemí, kde podíl zahraničního obchodu v rámci členských zemí přesahuje hranici 50 %, avšak i zde poklesl tento podíl za analyzované období let 1960 až 1975 ze 71 % na 70 %, resp. 65 % (průměr období 1971–1975). Rozhodující a v porovnání s ostatními členskými zeměmi nesrovnatelně vyšší je podíl zahraničního obchodu se SSSR, který zůstává vcelku stabilní (42 % — období 1971–1975), dalším významnějším obchodním partnerem je NDR (8 %), zatímco podíl ostatních členských zemí alespoň v posledních letech nepřesahuje hranici 3 %. Na rozdíl od ostatních členských zemí zůstává vcelku stabilní zahraniční obchod BLR s VKS, obdobně jako u všech ostatních členských zemí podstatně poklesl zahraniční obchod s OSZ a vcelku dynamicky se rozvíjí s RZ (index podílového ukazatele 234).

MLR je z více než 50 % zainteresována na zahraničním obchodu výrobky ZPoK v rámci třetích zemí, přičemž za celé analyzované období zůstal tento podíl vcelku stabilní. Rozhodujícím obchodním partnerem v rámci členských zemí se vzrůstajícím podílem zůstává SSSR (23 % — období 1971–1975), stabilním podílem na zahraničním obchodu je charakterizována účast NDR (9 %) a klesajícím podílem účast ČSSR (7 %). Na třetích trzích se rozhodující měrou podílí zahraniční obchod s VKS při vcelku stabilní pozici, výrazně klesá podíl zahraničního obchodu s OSZ a obdobně jako v BLR nejdynamičtěji narůstá obrát zahraničního obchodu výrobky ZPoK se skupinou RZ (index 164 — období 1960–1975).

NDR obdobně jako RSR, PLR a ČSSR náleží k členským zemím s nejvyšší zainteresovaností na zahraničním obchodu se skupinou třetích zemí, neboť podíl zahraničního obchodu se třetími zeměmi za sledované období vzrostlo ze 41 % na 63 %. Odpovídající měrou, tj. zhruba ze tří na dvě pětiny, poklesl podíl zahraničního obchodu v rámci členských zemí RVHP. Důležitým obchodním partnerem zůstává SSSR, jehož podíl na zahraničním obchodu NDR však poklesl ze 44 na 17 %, resp. 18 % (průměr let 1971–1975). Dalšími partnery se vcelku stabilní pozicí po celé analyzované období zůstávají MLR (6 %) a BLR (5 %). Ve skupině třetích zemí se velmi dynamicky rozvíjel zahraniční obchod se skupinou VKS

(index podílového ukazatele 236), vcelku stabilní pozici si zachovávají RZ a opět výrazný pokles zaznamenává skupina OSZ.

Obrat zahraničního obchodu výrobky v **PLR** si v rámci dvou základních makroteritorií zachovává víceméně stabilní pozici s třetinovým podílem členských zemí RVHP a s dvoutřetinovým podílem třetích zemí na celkovém zahraničním obchodu výrobky ZPoK. Polský zahraniční obchod s členskými zeměmi RVHP se podstatnou měrou týká Sovětského svazu (20 % podíl), zatímco podíl ostatních členských zemí nesehrává podstatnou úlohu. V rámci třetích zemí mírně narůstá podíl VKS, stabilní pozici si zachovává zahraniční obchod s RZ a opět značně poklesl zahraniční obchod s OSZ.

RSR zaznamenala ze všech členských zemí RVHP nejmarkantnější strukturální pohyb. Rumunský zahraniční obchod výrobky ZPoK v rámci jednotlivých národních trhů RVHP ztrácí permanentně pozici v porovnání s celkovým zahraničním obchodem. Zatímco v roce 1960 se vzájemný obchod členských zemí RVHP podílel na celkovém obchodě 55 %, v roce 1975 klesl podíl již na 23, resp. 25 % (období 1971—1975). V rámci členských zemí RVHP zůstává jediným významným partnerem Sovětský svaz (13 %). U ostatních členských zemí, jmenovitě u NDR (4 %) a ČSSR (3 %) se jejich pozice na zahraničním obchodu s RSR neustále oslabovala. Ve skupině třetích zemí se vcelku úspěšně rozvíjí spolupráce směrem k RZ (index podílového ukazatele 227), rozhodným způsobem se dále upevnila pozice VKS (z 29 na 52 %, resp. 55 %) a o poznání méně se snížil zahraniční obchod s OSZ (index 68).

SSSR — zahraniční obchod výrobky ZPoK se v rámci základních makroteritorií rozvíjí vcelku rovnoměrně, s mírným posunem směrem ke třetím zemím (z 52 % v roce 1960 na 53 % v roce 1975, resp. 57 % za období let 1971—1975). V rámci členských zemí RVHP došlo k poměrně značným strukturálním přesunům. Zatímco v bážickém období bylo možno vytypovat za rozhodující partnery Sovětského svazu NDR (15 %), ČSSR (12 %) a PLR (7 %), ke konci sledovaného období se stala převažujícím partnerem Kuba (21 % v roce 1975, resp. 13 % za období let 1971—1975). Zahraniční obchod s ostatními členskými zeměmi výrazně poklesl (NDR na 5 %, ČSSR na 4 % apod.). Ve skupině třetích zemí se nejdynamičtěji rozvíjí zahraniční obchod s VKS (index 184); uvedené země zvýšily svůj podíl na celkovém zahraničním obchodu SSSR ze 16 % na 29 %, resp. 28 %. Významnou měrou vzrostl obrat zahraničního obchodu výrobky ZPoK směrem k RZ, neboť jejich podíl vzrostl z 16 % na 22 %, resp. 23 %. Enormně poklesl zahraniční obchod s OSZ (z 20 na 2 %, resp. 5 %).

Obrat zahraničního obchodu výrobky ZPoK v **ČSSR** se v rámci základních makroteritorií posunul ze zhruba vyrovnaného podílu ve prospěch třetích zemí. Podíl členských zemí RVHP na celkovém zahraničním obchodu ČSSR poklesl zhruba z poloviny na dvě pětiny. Rozhodujícím obchodním partnerem po celé analyzované období zůstal SSSR (19 %) i přes skutečnost, že v roce 1960 činil tento podíl 36 %. Za druhého významnějšího partnera možno označit MLR (7 %); podíl ostatních zemí nesehrává podstatnější úlohu. Ve vztahu ke třetím zemím se obdobně jako u většiny ostatních členských zemí zvýšil podíl VKS, a to z 24 na 38 % (index podílového ukazatele 158), vzrostl podíl RZ ze 14 na 18 % a výrazně se oslabila pozice OSZ (index 32).

Hodnotíme-li vývoj teritoriální struktury vývozu produktů ZPoK (tab. II), můžeme shrnout, že je ve srovnání s obráty zahraničního obchodu větší měrou napojen na trhy členských zemí RVHP, s výjimkou NDR, ČSSR a částečně i PLR. Znamená to tedy, že především hospodářsky vyspělé členské země RVHP, pokud jsou vůbec zainteresovány na vývozech produktů ZPoK, pak rozhodujícím způsobem směřem ke třetím zemím.

Uvedené zevšeobecnění plně platí v rámci vývozní činnosti RVHP celkem. Vzájemné vývozy členských zemí RVHP jako celku sice co do podílu na celkových vývozech klesly za analyzované období z 59 % na 54 %, avšak stále se ještě podílejí více než 50 % na celkových vývozech. V rámci třetích zemí se na rozdíl od předchozí analýzy obrátu zahraničního obchodu projevuje nevýrazná tendence směřující spíše k stabilizaci podílů vývozu do VKS (index podílového ukazatele 104), k intenzivnímu prohloubení spolupráce se skupinou RZ (index 244) a k pozvolnějšímu poklesu podílu vývozů do OSZ (index 84). To tedy znamená, že zahraniční obchod výrobky ZPoK se ve vztahu ke třetím zemím rozvíjí na straně vývozů spíše směrem k RZ, zatímco podíl VKS zůstává více či méně stabilní veličinou. Posouzeno z druhé strany, tento vývoj zároveň podmiňuje, že celkový nárůst zahraničního obchodu se skupinou třetích zemí je především důsledkem zvýšených dovozů výrobků ZPoK, a to zejména z oblasti VKS.

Bulharský vývoz výrobků ZPoK je v podstatě za celé analyzované období ze tří čtvrtin zaměřen na teritorium členských zemí při vcelku stabilní pozici. Převažujícím dovozcem bulharských produktů ZPoK je SSSR (48 % — období 1971—1975), při trvale narůstajícím podílu. Při vcelku ustupujícím zahraničním obchodu se zbývajících členskými zeměmi zůstávají významnějšími dovozci bulharských produktů NDR (10 %) a ČSSR (4 %). Ze třetích zemí se na bulharských vývozech výrazně snižuje podíl VKS (z 22 na 12 % za období 1960—1975) a dynamicky narůstají vývozy do RZ (ze 2 na 10 %).

Na celkovém **maďarském** vývozu produktů ZPoK se za analyzované období podstatně zvýšil podíl vzájemné výměny v rámci spolupráce členských zemí RVHP, a to ze 45 na 64 %, resp. 55 % (období let 1971 až 1975). V rámci členských zemí RVHP došlo v maďarských vývozech k zásadní strukturální přestavbě směrem k SSSR (z 9 na 39 %, resp. 27 %) a k podstatné ztrátě podílu NDR (pokles podílu ze 17 na 12 %) a ČSSR (pokles podílu ze 16 na 8 %) na celkových vývozech výrobků ZPoK. Za skupinu třetích zemí se rovněž výrazně snížil podíl VKS (z 51 na 31 %, resp. 40 %). Maďarský vývoz do OSZ je bezvýznamný a i přes dynamický rozvoj zahraničního obchodu se skupinou RZ zůstává jejich podíl nízký (4 % v roce 1975).

Na celkových vývozech produktů ZPoK v **NDR** podíl vývozů do RVHP při vzrůstající tendenci nepřekročil hranici 30 %, to znamená, že byl spolu s PLR nejnižší ze všech porovnávaných zemí. Za analyzované období vzrostl podíl zahraničního obchodu uskutečňovaný v rámci RVHP z 15 na 28 %, resp. 18 %. Nejdůležitějšími odběrateli těchto produktů se staly SSSR (8 %) a částečně PLR (4 %), zatímco podíl ostatních zemí byl a je vcelku bezvýznamný. V rozhodující skupině třetích zemí poklesl podíl

II. Vývoj teritoriální struktury vývozu produktů ZPoK za společenství zemí RVHP jako celku a jednotlivé členské země (v %)

Země		1960	1965	1970	1971	1972	1973	1974	1975	Průměr 1971 až 1975
RVHP	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	59,3	51,0	48,7	47,9	49,8	44,0	44,9	53,6	48,0
	3	40,6	48,9	51,2	52,0	50,1	55,9	55,0	46,3	51,8
	31	3,2	5,9	8,3	7,5	2,5	3,5	3,6	2,7	3,9
	32	33,9	37,2	36,0	36,9	42,7	45,1	39,7	35,3	39,9
	33	3,4	5,7	6,9	7,4	4,8	7,2	11,6	8,3	7,8
BLR	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	72,5	66,3	67,0	65,9	69,0	67,1	70,0	77,1	69,8
	3	27,4	33,6	33,0	34,0	30,9	32,8	29,9	22,8	30,0
	31	3,0	4,5	3,0	2,5	1,5	1,2	0,8	0,3	1,2
	32	21,9	26,6	23,6	23,5	22,8	23,9	16,0	12,2	19,6
	33	2,3	2,4	6,3	8,0	6,6	7,6	12,9	10,2	9,0
MLR	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	44,7	48,4	46,5	52,2	49,5	51,3	56,6	63,9	54,6
	3	55,2	51,5	53,4	47,7	50,4	48,6	43,3	36,0	45,1
	31	2,4	0,2	1,9	1,1	0,7	3,2	3,5	1,0	1,8
	32	51,4	46,8	48,4	43,4	48,2	43,5	35,4	30,9	40,2
	33	1,4	4,4	3,1	3,1	1,3	1,8	4,4	4,0	2,9
NDR	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	15,4	10,8	9,6	13,9	14,8	11,3	23,4	28,2	18,3
	3	84,7	88,5	90,3	86,0	85,1	88,6	76,5	71,2	81,4
	31	4,2	2,2	2,1	4,4	4,1	3,9	2,1	3,7	3,6
	32	77,2	81,6	85,6	79,4	79,7	82,5	68,3	65,5	75,0
	33	3,2	5,2	2,5	2,1	1,2	2,1	6,1	2,4	2,7
PLR	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	15,9	17,4	20,5	14,9	21,9	17,2	28,4	32,9	23,0
	3	84,0	82,5	79,4	85,0	78,0	82,7	71,5	67,0	76,8
	31	3,9	0,7	1,0	0,8	0,6	1,1	1,0	0,8	0,8
	32	77,6	74,0	70,9	80,4	74,5	77,6	64,4	58,1	70,7
	33	2,4	7,7	7,4	3,7	3,8	3,9	6,0	8,0	5,0
RSR	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	56,3	45,3	35,1	35,2	32,1	26,4	20,9	28,7	28,6
	3	43,6	55,7	65,9	66,1	69,7	74,4	79,6	71,5	72,2
	31	3,4	1,3	1,7	0,6	1,0	2,0	3,5	0,3	1,4
	32	36,0	51,6	58,3	60,1	61,5	65,7	65,5	52,5	61,0
	33	4,2	2,8	5,9	5,3	7,1	6,6	10,6	18,6	9,6
SSSR	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	73,1	64,9	60,0	55,4	66,2	57,9	50,6	62,1	58,4
	3	26,8	35,0	39,9	44,5	33,7	42,0	49,3	37,8	41,4
	31	3,1	11,6	17,4	15,5	4,7	6,2	5,8	5,9	7,6
	32	20,2	16,8	13,1	17,9	23,0	22,2	25,2	24,1	22,4
	33	3,4	6,5	9,2	11,0	6,0	13,5	18,2	7,6	11,2
ČSSR	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	36,0	24,4	24,0	24,0	32,4	24,7	26,5	27,1	26,9
	3	64,0	75,0	75,9	76,0	67,6	75,3	73,5	72,9	73,0
	31	1,7	3,1	4,4	4,9	2,3	2,4	1,7	1,4	2,5
	32	50,9	57,7	62,7	62,2	57,6	63,7	62,8	61,5	61,5
	33	11,3	14,0	8,7	8,7	7,5	9,1	8,9	9,9	8,8

vývozu na trhy VKS podstatně ze 77 na 65 %, přičemž však za poslední pětiletí 1971—1975 pouze na 75 %. Při vcelku nevýznamném podílu skupiny OSZ a RZ na celkových vývozech je pro obě skupiny zemí typická menší dynamika růstu podílu těchto zemí na vývozech.

Obdobně i pro **PLR** je typický nepoměrně menší podíl výměny v rámci RVHP ve srovnání s podílem vývozu do třetích zemí. I zde roste podíl vývozu realizovaný v rámci společenství RVHP ze 16 na 33 %, resp. 23 %. Nejdůležitějšími odběrateli polských produktů ZPoK zůstávají po celé analyzované období SSSR (13 %), NDR (5 %) a s velkým odstupem ČSSR (2 %). Výrazně klesl zahraniční obchod s OSZ, menší měrou se skupinou VKS (ze 78 na 58 %, resp. 71 %) při vysokém procentickém zastoupení tohoto teritoria na celkových polských vývozech.

RSR je po dvou předcházejících zemích typickým příkladem země s nízkým podílem zahraničního obchodu uskutečňovaného v rámci RVHP (podíl vývozu realizovaného na trhu RVHP poklesl z 56 na 29 %). Důležitým a vcelku rovnoměrným odběratelem produktů rumunského zemědělství je SSSR (15 % v období 1971—1975), dále NDR (6 %) při trvale klesajícím podílu a ČSSR (4 %). Prudký vzestup vývozu do třetích zemí je ovlivněn enormním růstem vývozu do VKS (z 36 na 52 %, resp. 61 %) a posílením úlohy RZ při realizaci rumunských vývozu (ze 4 na 19 %, resp. 10 %). Za sledované období let 1960 až 1975 dosáhl index podílového ukazatele hodnoty 443.

V **Sovětském svazu** poklesl podíl vývozu uskutečňovaný v rámci RVHP na celkových vývozech ze 73 na 62 %, resp. 58 % (index 85). Zatímco podíl méně rozhodujících dovozců z řad členských zemí zůstal na celkových vývozech SSSR zachován, výrazně poklesly vývozy do NDR (z 29 na 12 %) a ČSSR (z 20 na 10 %). Vcelku stabilní pozici si zachovává **PLR** (13 %), zatímco podíl Kuby na sovětských vývozech vzrostl na 17 %. Na vývozech do třetích zemí se podstatnou měrou podílejí VKS (22 %) při vcelku zřetelně vzestupné tendenci za poslední období, stejně tak narůstá podíl RZ (11 %), opět zejména v období let 1971—1975, a přes nízký podíl na celkovém zahraničním obchodu se poměrně dynamicky rozvíjí i spolupráce s OSZ (index 190).

ČSSR je hned po NDR druhou zemí s nejnižším podílem vývozu realizovaného v rámci RVHP; za analyzované období let 1960 až 1975 poklesl z 36 na 27 %. Důležitým obchodním partnerem s klesajícím podílem na celkových vývozech zůstal SSSR (z 20 na 11 %, resp. 13 %) a zhruba stejným podílem se na čs. vývozech podílejí MLR (5 %) a NDR (4 %). Značně vzrostl, a to z 64 na 73 %, podíl vývozu do třetích teritorií výhradně v důsledku rozvoje vývozní aktivity směrem k VKS (index 121). Československý vývoz do OSZ zůstává nepodstatný. Stejně tak se nerozvíjí zahraniční obchod výrobky ZPoK směrem k RZ (jejich podíl na celkových vývozech poklesl z 11 na 10 %, resp. 9 %).

DOVOZY PRODUKTŮ ZPoK CELKEM

Ze základní teritoriální makrostruktury dovozů produkty ZPoK (tab. III) vyplývá, že struktura celkového obrátu zahraničního obchodu výrobky ZPoK za uplynulé období a zejména pak v posledních letech byla

III. Vývoj teritoriální struktury dovozu produktů ZPoK za společenství zemí RVHP jako celku a jednotlivě členské země (v %)

Země		1960	1965	1970	1971	1972	1973	1974	1975	Průměr 1971 až 1975
RVHP	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	42,9	33,8	35,8	38,1	37,6	31,1	38,0	39,9	36,9
	3	57,0	66,1	64,1	61,8	62,3	68,8	61,9	60,0	62,9
	31	20,8	14,5	13,8	10,4	3,3	2,6	3,1	2,2	4,3
	32	17,1	26,6	24,6	25,2	36,6	45,8	35,0	35,7	35,6
	33	19,0	24,9	26,1	26,1	22,3	20,4	23,6	22,1	22,8
BLR	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	67,1	31,5	39,4	43,5	55,3	53,4	53,3	56,0	52,2
	3	33,7	68,4	60,5	56,4	44,6	46,5	46,6	43,9	47,5
	31	7,8	20,0	19,6	20,4	2,6	3,1	1,8	0,3	5,6
	32	11,4	28,3	22,4	15,4	16,3	21,0	22,9	26,0	20,3
	33	14,4	20,1	18,4	20,6	25,7	22,3	21,8	17,4	21,5
MLR	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	49,2	35,0	30,0	32,8	31,2	27,2	31,2	38,0	32,0
	3	50,7	64,9	69,9	67,1	68,7	72,7	68,7	61,9	67,8
	31	10,8	2,7	6,0	7,5	3,7	3,1	1,9	3,5	3,9
	32	22,1	32,2	34,2	37,0	33,3	39,0	35,5	24,6	33,8
	33	17,7	29,9	29,5	22,5	31,6	30,6	31,2	33,6	29,8
NDR	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	64,6	57,2	48,6	50,1	45,7	37,9	41,6	40,9	43,2
	3	35,7	44,5	52,3	50,9	55,8	63,6	59,4	59,8	57,8
	31	11,2	6,5	6,9	7,7	2,5	2,4	2,6	2,2	3,4
	32	15,0	24,9	33,1	31,2	43,8	52,7	47,1	47,5	44,4
	33	9,4	13,0	12,2	11,9	9,3	8,4	9,6	10,0	9,8
PLR	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	38,7	31,1	42,1	47,2	36,9	25,0	29,1	29,7	33,5
	3	61,2	68,8	57,8	52,7	63,0	74,9	70,9	70,2	66,3
	31	9,4	4,8	3,2	4,3	3,7	2,2	2,4	2,7	3,0
	32	34,7	28,9	34,6	30,7	41,5	59,6	57,7	54,3	48,7
	33	17,0	34,9	19,9	17,7	17,7	13,1	10,7	13,1	14,4
RSR	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	53,2	31,9	26,1	26,0	20,9	15,7	21,7	15,1	19,8
	3	46,7	68,0	73,8	73,9	79,0	84,2	78,2	84,8	80,0
	31	11,2	5,6	14,7	20,7	15,2	9,4	11,6	9,5	13,2
	32	17,8	25,8	31,4	31,2	35,8	54,9	49,3	52,5	44,7
	33	17,5	36,4	27,6	22,0	27,8	19,8	17,3	22,8	21,9
SSSR	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	20,3	21,3	26,2	29,2	33,8	29,1	41,5	42,0	35,1
	3	79,9	78,6	74,1	70,7	66,2	70,8	58,4	57,9	64,7
	31	39,0	23,1	22,1	12,8	2,1	1,8	2,2	1,3	4,0
	32	11,2	27,8	15,6	18,7	36,9	44,8	24,7	30,9	31,1
	33	29,7	27,6	36,4	39,1	27,1	24,2	31,4	25,7	29,4
ČSSR	1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2	55,1	49,5	45,8	44,8	46,3	38,7	37,0	44,4	42,2
	3	44,8	50,5	54,2	55,1	53,6	61,4	62,9	55,5	57,6
	31	13,0	9,1	9,8	8,4	4,4	3,6	4,6	4,1	5,0
	32	17,5	22,1	23,8	27,5	29,1	34,9	32,0	30,6	30,8
	33	14,3	20,1	21,1	19,7	20,9	23,9	27,0	21,1	22,5

dominantně ovlivněna právě těmito dovozy. S výjimkou SSSR ve všech ostatních členských zemích RVHP znatelně klesaly v rámci zahraničního obchodu dovozy zajišťované v rámci RVHP a výrazně narůstala úloha dovozů ze třetích zemí. Na rozdíl od vývozců se projevuje v rámci dovozů celkem zřejmá tendence k větší diverzifikaci teritoriální struktury dovozů členských zemí ze třetích zemí. Na rozdíl od vývozců se na dovozech u převážné většiny zemí významně posílila pozice RZ, tj. narůstá podíl dovozů z RZ na celkových dovozech ze třetích zemí. Na dovozech celkem se ve většině členských zemí zhruba vyrovnává podíl vzájemného obchodu v rámci RVHP s podílem dovozů z VKS.

Analyzujeme-li podíl vzájemných dovozů členských zemí RVHP celkem na celkových dovozech produktů ZPoK, pak lze konstatovat, že za období let 1960 až 1975 klesl ze 43 na 40 %, resp. 37 % (období let 1971 až 1975). Odpovídající měrou narůstal podíl třetích zemí, přičemž nejdynamičtěji vzrůstal dovoz z VKS (index podílového ukazatele 209), vcelku stabilní pozici co do výše podílu je charakterizován dovoz z RZ a prudce poklesly dovozy z OSZ (index 10). Na celkových dovozech RVHP jako celku se podílely dovozy v rámci členských zemí RVHP 39 %, dovozy z VKS zhruba 36 % a dovozy z RZ 23 % (vše průměr let 1971—1975).

Bulharský dovoz výrobky ZPoK se za analyzované období postupně přesouval na dovoz ze třetích zemí, přičemž však podíl dovozů uskutečňovaný v rámci zemí RVHP na celkových dovozech zůstává ze všech porovnávaných členských zemí nejvyšší; za sledované období poklesl z 67 na 56 %, resp. 52 %. Nediverzifikovanou strukturu bulharského dovozu uskutečňovaného v rámci RVHP si lze doložit 28 % podílem SSSR za období let 1971—1975 (pokles z 56 % v roce 1960 na 23 % v roce 1975) a 19 % podílem Kuby (v roce 1960 nebyl ještě dovoz Kuby evidován). Podíly ostatních zemí na celkových bulharských dovozech nepřekračují hranice 2,5 %. Na bulharských dovozech ze třetích zemí se zhruba rovnocenně podílejí VKS a RZ (po 20 % za období let 1971—1975). Vysoce dynamicky se rozvíjejí dovozy z VKS. Zatímco v roce 1960 podíl dovozů z VKS na celkových bulharských dovozech dosáhl hranice 11 %, v roce 1975 to bylo již 26 % (index podílového ukazatele 298).

MLR je hned po RSR a PLR třetí členskou zemí s nejnižším podílem dovozů z členských zemí RVHP v porovnání s celkovými dovozy. Uváděný podíl poklesl ze 49 na 38 % a v průměru za posledních 5 let dokonce na 32 %. Nejdůležitějším dovozcem do MLR z členských zemí RVHP zůstává po celé období SSSR, přičemž však jeho podíl na celkových dovozech klesl ze 36 na 13 %, resp. 16 % (průměr období let 1971—1975). Narůstající význam mají maďarské dovozy z ČSSR (z 1 % na 6 %, resp. 3 %) a NDR (z 1 na 3 %). Pozice ostatních členských zemí na maďarských dovozech je vcelku bezvýznamná. Na vysokých dovozech ze třetích zemí se za období let 1971—1975 podílejí dovozy z VKS 34 % a z RZ 30 %. Se skupinou RZ se dovozní činnost rozvíjí velmi dynamicky, neboť index vývoje podílového ukazatele dosáhl za období let 1960—1975 hodnoty 190.

NDR přes rovněž zevnou tendenci k poklesu podílu dovozů z členských zemí RVHP na celkových dovozech (z 65 na 41 %, resp. 43 %) náleží vedle BLR a ČSSR k zemím s podílově největším zahraničním obchodem uskutečňovaným v rámci společenství zemí RVHP. I přes prudce klesající podíl SSSR na německých dovozech (z 50 na 18 %, resp. 20 %), zůstává tato země rozhodujícím vývozcem do NDR. Vcelku stabilní, zhruba 5 %

podíl na celkových dovozech si za celé sledované období zachovávají BLR a MLR. Pozoruhodně narůstají dovozy z Kuby (z 1 na 5 %). Ze třetích zemí jsou dominantními a vysoce dynamickými dovozci VKS (z 15 % v roce 1960 vzrostl jejich podíl na 47 %, resp. 44 %; index podílového ukazatele 316). Vcelku stabilní a obecně méně významnou pozici (10 % podíl za období 1960—1975) si zachovávají dovozy z RZ. Dovozy z OSZ vykazují obdobně jako u většiny členských zemí trvale sestupnou tendenci.

PLR je z více než dvou třetin zainteresována na dovozech ze třetích zemí (jejich podíl na celkových polských dovozech vzrostl z 61 na 70 %, resp. 66 %). Polský dovoz v rámci členských zemí byl za poslední období let 1971—1975 z více než 80 % uspokojován sovětskými dodávkami a v tomto smyslu sehrávají dodávky ostatních členských zemí jen podružnou úlohu. Na polských dovozech ze třetích zemí si své postavení upevnila skupina VKS (z 15 na 54 %, resp. 49 %) a mírně sestupnou tendenci zaznamenávají RZ (ze 17 na 13 %).

Na **rumunských** dovozech celkem se členské země podílely v roce 1960 ještě více než 50 %, avšak za období posledních 5 analyzovaných let jejich podíl klesl na pětinu. Opět dominantním vývozcem produktů ZPoK do RSR zůstává SSSR, avšak jeho podíl na celkových rumunských dovozech produktů ZPoK poklesl ze 43 na 8 %, resp. 11 %. Podíly ostatních členských zemí s výjimkou Kuby (4 % podíl za období 1971—1975) za poslední období nepřesáhly hranici 2 %. Rumunský dovoz ze třetích zemí na celkových dovozech vzrůstal ze 47 % v roce 1960 na 85 % v roce 1975 (index podílového ukazatele 181). Na rozdíl od všech ostatních členských zemí si vcelku stabilní význam zachovává zahraniční obchod RSR s OSZ (13 % podíl za období 1971—1975). Enormě vzrostly dovozy z VKS (z 18 na 52 %, resp. 46 %) a mírným tempem dovozy z RZ (index 130).

SSSR je jedinou členskou zemí, kde došlo k permanentnímu růstu podílů dovozů z členských zemí RVHP na celkových dovozech (z 20 na 42 %, resp. 35 %). V indexním vyjádření vzrostl podílový ukazatel na hodnotu 207. Tento vývoj je však způsobován i okolností, že v roce 1960 podíl sovětských dovozů z členských zemí RVHP nepřesáhl hranici 20 % celkových dovozů a byl tedy ze všech členských zemí výrazně nejnižší. Pozoruhodnou skutečností je fakt, že na sovětských dovozech ze členských zemí se za celé sledované období nejvýrazněji podílela Kuba, přičemž její podíl vzrostl z 10 % na 22 %, resp. 13 % (index 210); trvale druhým nejvýznamnějším a vcelku stabilním dovozcem do SSSR zůstává BLR (9 % podíl v období 1971—1975). V posledních letech se na sovětských dovozech zhruba 6 % podílí MLR. K poklesu dovozů ze třetích zemí došlo především vlivem mimořádného snížení zahraničního obchodu s OSZ (z 39 % v roce 1960 na 1 % v roce 1975). RZ si zachovávají zhruba 30 % podíl na sovětských dovozech, zatímco podíl VKS vzrostl z 11 na 31 % (index podílového ukazatele 276).

ČSSR charakterizuje poměrně vysoký podíl dovozů z členských zemí RVHP (42 %) na celkových dovozech. I přes klesající podíl dovozů ze SSSR zůstává tento dovoz opět po celé analyzované období největší i přes pokles podílu ze 40 na 20 %, tj. zhruba na polovinu. Z ostatních členských zemí vcelku stabilní, hruba 3 % podíl si zachovává BLR, zatímco dovozy z MLR trvale narůstají (z 5 na 9 %, resp. 8 %). Podíl třetích zemí na celkových dovozech za analyzované období vzrostl ze 45 na 56 %, především vlivem růstu dovozů z VKS (ze 17 na 31 %), ale i z RZ (ze 14 na 21 %).

Za období posledních 5 analyzovaných let je tedy 42 % čs. dovozů uspokojováno z trhů členských zemí RVHP, zhruba 31 % dovozy z VKS a 25 % dovozy z RZ.

BILANČNÍ VYVÁŽENOST ZAHRANIČNÍHO OBCHODU VÝROBKY ZPoK

Z předchozího rozboru vývozu a dovozu produktů ZPoK v jednotlivých členských zemích si lze odvodit bilanční vyváženost zahraničního obchodu na daném úseku. S využitím ukazatele přepočtu záporného či kladného salda zahraničního obchodu výrobky ZPoK na obyvatele v roce 1975 a jeho porovnáním s průměrnými údaji za RVHP celkem se dospělo k následujícímu pořadí zemí:

V **BLR** je zahraniční obchod výrobky ZPoK za celé sledované období vysoce aktivní a v přepočtu na obyvatele je kladné saldo zahraničního obchodu absolutně nejvyšší. Jestliže za období let 1960 až 1975 narůstalo kladné saldo výrobky ZPoK o 8 % ročně, pak za období 1970 až 1975 došlo k podstatnému zpomalení tvorby aktivního salda (průměrné roční tempo 3 %).

MLR je příkladem velice rovnoměrného růstu kladného salda zahraničního obchodu výrobky ZPoK, přičemž co do absolutní výše je aktivní saldo zahraničního obchodu výrobky ZPoK jen nepatrně nižší než v BLR. Na rozdíl od všech ostatních netto vývozců narůstalo kladné saldo zahraničního obchodu výrobky ZPoK velice rovnoměrně; o 17 % za období 1960 až 1975, ale i za období 1970 až 1975.

RSR je třetí členskou zemí, která zůstala po celé sledované období aktivní. I když kladné saldo zahraničního obchodu v absolutním vyjádření v přepočtu na obyvatele dosahuje zhruba jen jednu pětinu úrovně BLR, je pozoruhodným jevem poměrně značný růst aktivního salda zahraničního obchodu produkty ZPoK při výrazně dynamické tendenci. Za období 1960 až 1975 narůstalo průměrné roční tempo kladného salda zahraničního obchodu výrobky ZPoK o 7 % a za poslední období 1960 až 1975 dokonce o 15 %.

PLR je po celé analyzované období charakterizována zápornou zahraničně obchodní bilancí na úseku ZPoK při prudce narůstajícím tempu tvorby pasivního salda. Záporné saldo zahraničního obchodu produkty ZPoK vzrostlo za období 1960 až 1975 3,3krát (tempo růstu 8 %), a za období 1960—1975 dokonce pětkrát. V absolutním vyjádření zůstává rozsah záporného salda zahraničního obchodu produkty ZPoK na obyvatele v PLR zhruba o 7 % pod úroveň průměrného záporného salda zahraničního obchodu produkty ZPoK společenství zemí RVHP celkem.

SSSR je jedinou členskou zemí, kde za sledované období let 1960 až 1975 došlo k strukturální přestavbě, a to v tom směru, že zatímco na počátku sledovaného období náležel k členským zemím s aktivním saldem zahraničního obchodu výrobky ZPoK, od roku 1965 je členskou zemí s permanentně narůstajícím záporným saldem, přičemž tato vývojová tendence se velmi výrazně akcentuje od roku 1972. Sovětský svaz se rozhodující měrou podílí na celkovém saldu zahraničního obchodu výrobky ZPoK za společenství zemí RVHP jako celku a je tudíž i nositelem obecné tendence narůstajícího záporného salda zahraničního obchodu výrobky ZPoK za společenství zemí RVHP celkem. Vliv ekonomického rozměru ZPoK

SSSR je v daných souvislostech nesporný, nelze jej však absolutizovat. Ve vztahu například k relaci počtu obyvatel SSSR a ostatních členských zemí na celkovém počtu obyvatel se jeví absolutní rozměr uváděného salda v diametrálně odlišné pozici. Položíme-li záporné saldo zahraničního obchodu výrobky ZPoK společenství zemí RVHP celkem v přepočtu na obyvatele = 100, pak tentýž ukazatel za SSSR překračuje průměr RVHP jen o 24 bodů, zatímco například v NDR je tentýž ukazatel roven 3,5násobku průměrného záporného salda ZPoK.

ČSSR je spolu s NDR zemí s absolutně největším rozměrem záporného salda zahraničního obchodu výrobky ZPoK v přepočtu na obyvatele. U ukazatele záporného salda ZPoK v přepočtu na obyvatele v porovnání s průměrnou úrovní RVHP celkem si stojíme na druhém místě za NDR se zhruba 2,8násobně vyšší částkou. Pozitivním jevem je skutečnost, že zatímco za období let 1960 až 1975 narůstalo záporné saldo zahraničního obchodu výrobky ZPoK o 3 % ročně, v posledním období let 1970 až 1975 došlo ke snížení tempa růstu záporného salda na 2 % za ZPoK.

NDR je sice dalším příkladem země, kde trvale narůstá rozsah záporného salda zahraničního obchodu výrobky ZPoK, avšak s tím rozdílem, že tento obecný nárůst je do jisté míry zmírňován a stabilizován rozvojem zahraničního obchodu inputovými položkami. Záporné saldo zahraničního obchodu výrobky zemědělsko-průmyslového komplexu¹⁾ narůstalo za celé sledované období včetně posledních 5 let velmi rovnoměrně, a to jen o 1 % ročně, zatímco záporné saldo zahraničního obchodu výrobky ZPoK za celé sledované období vzrostlo o 3 % ročně a v posledních letech o 4 %. Absolutní úroveň záporného salda zahraničního obchodu výrobky ZPoK v přepočtu na obyvatele stojí NDR mezi porovnávanými členskými zeměmi na první pozici.

SOUHRN

Zahraniční obchod výrobky ZPoK v absolutním vyjádření a ve všech teritoriálních relacích prokazatelně narůstá, rovněž však platí, že se mu doposud nedostalo takového postavení, jež by směřovalo k výraznějšímu využití vnějších vztahů členských zemí RVHP jako aktivního nástroje plánovitě rozvíjené přeměny vnitřních reprodukčních vazeb. Rostoucí podíl obchodu s nečlenskými státy RVHP, zejména pak s VKS, je důsledkem určité korekce v některých oblastech existující neúměrně vysoké uzavřenosti trhů RVHP a měnících se podmínek pro rozšíření obchodu s VKS. Bezprostředně bylo snížení podílu vzájemného obchodu členských zemí RVHP výrobky ZPoK výsledkem rychlejšího tempa růstu celkového obchodu než tohoto vzájemného obchodu. Z rozboru bilanční vyváženosti zahraničního obchodu produkty ZPoK vyplývá, že za sledované období let 1960 až 1975 vykazují trvale kladné saldo této výměny zemědělsko-potravi-

¹⁾ Průměrná tempa byla vypočtena z následujících inputových položek: zařízení potravinářského průmyslu, traktory a zemědělské stroje, hnojiva celkem, přípravky chemické ochrany.

nářské komplexy BLR, MLR a RSR. Ostatní členské země charakterizuje dlouhodobé záporné saldo zahraničního obchodu s tendencí dalšího růstu záporného salda v PLR a SSSR, se vcelku stabilním vývojem v NDR a se snižující se tvorbou záporného salda zahraničního obchodu v ČSSR.

Došlo dne 7. 9. 1977

Adresa autora:

Ing. Josef Kraus, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

XV. sjezd KSČ stanovil, že „dlouhodobá strategická linie XIV. sjezdu na zvyšování efektivity a využívání intenzivních faktorů růstu si plně zachovává platnost i pro příští období. Před celou stranou, před státními a hospodářskými orgány a odbory, před každým článkem hospodářství stojí naléhavý úkol vystupňovat úsilí o její důsledné uvádění do života. Je to pro nás klíčová otázka. Jediná cesta vpřed.“¹⁾ Vzhledem k tomu, že se zahraniční obchod jako aktivní činitel reprodukčního procesu podílí v současné době zhruba jednou třetinou na užitém národním důchodu a podstatně tedy ovlivňuje jeho tvorbu, je problematika zvyšování efektivity zahraničního obchodu vysoce důležitým aktuálním úkolem ekonomickým a politickým.

Při vzájemných vazbách jednotlivých ekonomických soustav nezůstává naše hospodářství bez určitého vlivu, vyplývajícího z důsledků vleklé krize na kapitalistických trzích, která je spojena s labilitou cen a se zhoršováním celkového obchodně politického klimatu. Důsledky této krize působí nepříznivě na naše obytové možnosti, ať již formou nižší konjunktury, nebo uplatňováním restriktivních opatření v oblasti obchodně politické.

Plnění budoucích úkolů zahraničního obchodu vyžaduje aktivní přístup k hledání cest pro překonání všech vnějších i vnitřních nepříznivých podmínek a k mobilizaci potřebných zdrojů vývozu v jednotlivých odvětvích národního hospodářství.

Nejosvědčenějším způsobem boje proti odbytovým a obchodně politickým potížím, na které narážíme na kapitalistických trzích, je důkladná a stále doplňovaná znalost trhu a jeho kvalifikované komerční zpracování, soustavné zvyšování kvality, užitných, technických i estetických parametrů vyváženého zboží. Na základě zkušeností, zejména z uplynulých čtyř let, kdy jsou důkladně sledovány a vyhodnocovány otázky efektivity čs. vývozu, nutno konstatovat, že v řadě případů je to kvalita našich výrobků, která ovlivňuje docílené výsledky. Jde o to, abychom hledali cesty vyšší participace na cenově výhodnějších kategoriích kvality zboží.

Hlavní těžiště růstu efektivity spočívá v oblasti výroby, v zajišťování výrobků vysoké kvality, ve struktuře a sortimentu odpovídajícím požadavkům odběratelů. „Znamená to zaměřovat úsilí na přednostní růst výroby takového exportního zboží, které umožňuje dosáhnout co nejpřízni-

¹⁾ Sborník hlavních dokumentů XV. sjezdu KSČ. Praha, Svoboda 1976.

vějších výsledků ve zhodnocování vložené práce, surovin, materiálů a energie při změně výrobků na zahraničních trzích“.²⁾

K těmto výrobkům patří nesporně některé tradiční exportní položky zemědělsko-potravinářského komplexu. I když podíl vývozu zemědělských a potravinářských výrobků na celkovém československém vývozu dosahuje pouze necelých 6 %, jeví se optimalizace struktury exportního sortimentu těchto výrobků ve smyslu zvýšení ekonomické efektivity jako naléhavý požadavek z hlediska celého národního hospodářství. Rozbor vývoje ekonomické efektivity vývozu významných zemědělsko-potravinářských položek naznačuje, že se dosud v oblasti zkoumaného národohospodářského komplexu nepodařilo vždy realizovat přednostní růst výroby ekonomicky efektivního vývozního zboží.

Přesto, že se celková ekonomická efektivnost vývozu zemědělsko-potravinářských výrobků v posledních letech zvýšila, nepodařilo se plně uskutečnit kategoričkový koncepční záměr likvidace neefektivních vývozů a naopak, rozvoji exportní výroby dlouhodobě efektivních položek nebyla věnována dostatečná pozornost.

Zlepšení tohoto stavu a další zvyšování ekonomické efektivity vývozu zemědělsko-potravinářských položek současně s optimalizací zboží a teritoriální struktury je tedy naléhavým úkolem plně v intencích usnesení XV. sjezdu KSČ.

METODIKA

V rámci řešení výzkumného úkolu Mezinárodní dělba práce a zahraničně obchodní vztahy zemědělsko-potravinářského komplexu ve Výzkumném ústavu ekonomiky zemědělství a výživy byla věnována pozornost také problematice růstu ekonomické efektivity čs. vývozu zemědělsko-potravinářského zboží. Přednostně byly hodnoceny nosné zbožíové skupiny exportního sortimentu, resp. skupiny, jejichž roční objem vývozu v posledních letech přesahoval 100 mil. Kčs obchodní parity. Rozbor a dynamika vývoje efektivity byla posuzována z časových řad ukazatelů za období posledních 7 až 10 let. Hodnocení vývoje efektivity vývozu zemědělsko-potravinářských položek bylo prováděno na základě parametrů, získaných použitím metod:³⁾

— *RCV* — reprodukční náklad na měnovou jednotku v Kčs při vývozu počítaný z báze velkoobchodní ceny:

$$RCV = \frac{VC + ON}{NFCO} \cdot PK$$

kde: *VC* — tuzemská velkoobchodní cena

ON — náklady na oběh, zahrnující především obchodní rozpětí organizací zahraničního obchodu i jiné náklady na oběh, nezahrnuté v tuzemské velkoobchodní ceně, pro srovnatelnost kalkulované rovněž na bázi fco čs. hranice

PK — parametrický kurs (střed), tj. oficiální kurs (střed) zvýšený o příplatek *VRCV*

NFCO — dosahovaná cena fco čs. hranice, přepočtená na Kčs oficiálním kursem devizy, zvýšeným o příplatek *VRCV*

²⁾ V. Mička, vedoucí ekonomického odd. ÚV KSČ: Příkaz dne — vyrábět efektivně, pracovat kvalitně. Hospodářské noviny č. 23, 10. VI. 1977.

³⁾ Podrobný popis uvedených metod viz Kubálek J.: Ceny a měření efektivity v zahraničním obchodě. Praha, SNTL 1973.

— *RHV* — reprodukční náklad na zahraniční měnovou jednotku vyjádřený v Kčs. při vývozu počítaný z báze tržních cen

$$RHV = \frac{NFCO + \left[FEC \cdot \left(\frac{CPS + MD}{100} \right) \right] - OZ}{NFCO} \cdot PK$$

kde: *FEC* — fco evidenční cena (v systému kupních cen dohodnutých se liší od skutečně dosažené zahraniční ceny *NFCO*)

CPS — cenové přírázky a srážky v %

MD — mimořádná dotace v procentech vyjádřená z hodnoty *FEC*

OZ — odvody z hospodářského výsledku organizací zahraničního obchodu nebo výroby

— *RU* — rozdílový ukazatel, vyjadřující kolik Kčs hrubého devizového výnosu (v cenách) na bázi fco čs. hranice bylo dosaženo za 100 Kčs nákladů v tuzemsku (počítáno v úrovni velkoobchodních cen)

$$RU = \frac{FCO}{VC} \cdot 100$$

— *LR* — limita rentability, orientační metoda měření hodnotové efektivity zahraničního obchodu a domácí výroby, jejímž principem je zjištění devizového zhodnocení nákladů (vztah zahraniční ceny k úplným výrobním nákladům)¹⁾

— *DZM* — devizové zhodnocení materiálu. Ukazatel vyjadřuje, kolikrát je vyšší devizový výnos při vývozu daného výrobku než jeho surovinový obsah:

$$DZM = \frac{FCO}{M_{fco}} \cdot 100$$

kde: *M_{fco}* — materiál obsažený ve výrobku v zahraniční ceně propočtené na úroveň tuzemských cen pomocí *VRCV*

— *DZNP* — devizové zhodnocení národní práce. Vyjadřuje devizový efekt živé i minulé práce na národní úrovni, přičemž eliminuje zkreslení vznikající různým oceněním devizového obsahu výrobku v zahraničních i tuzemských velkoobchodních cenách:

$$DZNP = \frac{FCO - M_{fco}}{VN + OR - M_{vc}}$$

kde: *VN* — úplné vlastní náklady z kalkulace velkoobchodní ceny

M_{vc} — hodnota materiálu ve velkoobchodní ceně

OR — obchodní rozpětí organizací zahraničního obchodu

Pro posouzení cenových pozic některých čs. výrobků ZPoK na zahraničních trzích bylo provedeno orientační srovnání vývoje cen konkurence (resp. cen základního trhu — dále jen CZT) s dosaženými cenami čs. zboží, event. srovnání indexů exportních cen daného výrobku významnějších vývozců s čs. indexem těchto cen. Během zpracování byla sledována snaha zpracovat výsledky v nomenklatuře zahraničního obchodu zemí RVHP z r. 1974. Vzhledem k různorodosti výchozích materiálů se ale nepodařilo plně tento požadavek splnit.

CELKOVÝ VÝVOJ EFEKTIVNOSTI VÝVOZU ZEMĚDĚLSKO- POTRAVINÁŘSKÉHO ZBOŽÍ

Efektivnost celkového vývozu zemědělsko-potravinářského zboží, měřená resp. vyjadřovaná ukazatelem reprodukční hodnoty deviz (dále jen RHV) od roku 1970 do roku 1974 vzrůstala (tab. I), přičemž v relaci na kapitalistické trhy se zvýšila v uvedeném období o více než 120 %. V posledních dvou sledovaných letech (1975 a 1976) došlo opět k poklesu, nicméně stále byla výrazně vyšší než v období 1967 až 1973. Celkový vývoz zemědělsko-potravinářského zboží na kapitalistické trhy byl podle ukazatele RHV v období 1967 až 1973 nerentabilní (rozdílový ukazatel byl menší než 100), od roku 1974 je tento vývoj globálně ekonomicky výhodný (RU je vyšší než 100).

1. Vývoj reprodukčních hodnot deviz (RVH) docilených při vývozu čs. zemědělsko-potravinářských výrobků do kapitalistických států (RHV vývozního sortimentu a. s. Koospol)

Rok	RU (Pk : RHV) ¹⁾	Index RU 1970 = 100	Surovinové indexy	
			HWWA ²⁾	Reuter ³⁾
1967	71,98	109,04		
1968	66,85	101,27		
1969	67,16	101,74		
1970	66,01	100	100	100
1971	69,25	104,91	101,65	93,91
1972	85,20	129,07	111,58	106,13
1973	91,31	138,33	165,95	185,39
1974	145,47	220,37	266,15	233,80
1975	141,21	213,92	219,16	199,61
1976	112,08	169,79	212,26	255,00

1) Pk = parametrický kurs 1 US \$

2) Index HWWA, pouze pro „potravinu a krmivo“, vychází z báze průměru let 1952–1956. Přepočteno na bázi 1970 = 100

3) Reuterův surovinový index — 18. 9. 1931 = 100, zde přepočteno na bázi 1970 = 100

Rovněž vývoz ZPoK do socialistických zemí byl z hlediska ukazatele RHV v období 1967 až 1974 nerentabilní, v posledních dvou sledovaných letech reprodukční hodnota rublu zaznamenala pozitivní vývoj a v koncovém roce poklesla na 16,08, zatímco v letech 1967 až 1974 se pohybovala kolem 23–25.

Pozitivní vývoj ekonomické výhodnosti vývozu zemědělsko-potravinářských položek jako celku však lze dokumentovat také zlepšováním ostatních sledovaných ukazatelů rentability (RCV, limita rentability, jednotkové ceny atd.).

Rozhodující měrou ovlivnil tento žádoucí vývoj vzestup světových cen. Podle Hamburského archivu světového hospodářství (HWWA), který sleduje světové ceny v členění na jednotlivé komoditní agregace, dosáhl index cen potravin a krmiv při bázi období 1952–1956 = 100 v roce 1976 výše 218,20 bodů, zatímco ještě v roce 1971 dosahoval pouze 104,5 bodů. Kulminace světových cen potravin a krmiv byla v roce 1974 (273,6). Od konce roku 1974 nastává tedy opět mírné snižování jejich hladiny

(zatímco např. světové ceny paliv a pohonných hmot vzrůstají i v tomto období, podobně jako ceny surovin pro spotřební průmysl). V přepočtu cenového indexu HWWA pro potraviny a krmiva na bázi roku 1970 = 100 vychází vzrůst úrovně světových cen zahrnutých zemědělsko-potravinářských položek v roce 1974 o 120,37 %, v roce 1975 o 119,16 % a v roce 1976 o 112,26 % (tab. I).

Porovnáme-li dynamiku vzestupu rentability čs. vývozu zemědělsko-potravinářských produktů do KS s vývojem cenového indexu pro potraviny a krmiva HWWA, zjišťujeme zhruba obdobné tendence, resp. přibližně stejný průběh cenové křivky při nižší dynamice ukazatele čs. rentability (vyjádřené zde rozdílovým ukazatelem). Tento velmi orientační pohled na diskutovanou problematiku naznačuje, že čs. vývoz zemědělsko-potravinářských výrobků do kapitalistických států, resp. jeho rentabilita vyjadřovaná ukazatelem RU (diference zjištěné rentability resp. efektivnosti vývozu jinými metodami nejsou tak výrazné, aby znemožňovaly charakteristiku celkových tendencí provedenou na základě jediného, nejednoduššího ukazatele) je vzhledem k vysoké míře stability domácích velkoobchodních cen, vlastních nákladů a nákupních cen zemědělských výrobků, v silné korelaci ke světovým cenám těchto výrobků. Na druhé straně se vnučuje otázka, proč byla ve sledovaném období dynamiky rentability čs. vývozu ZPoK nižší (zejména v roce 1974 a 1976), když připustíme uvedenou závislost a vezmeme v úvahu skutečnost, že ve sledovaném období je cenový index HWWA již propočítáván s přihlédnutím ke změnám ve směnných kursech měn (a tedy snížení hodnoty US \$ neovlivňuje úroveň indexu, protože se promítá v cenách, ze kterých je index vypočítáván).

Odpověď na tuto otázku lze — mimo celou řadu vlivů z oblasti komerční a obchodně politické — hledat především v komoditní struktuře čs. vývozu zemědělsko-potravinářského zboží.

Růst světových cen zemědělských a potravinářských výrobků probíhá z hlediska zbožíové struktury značně nerovnoměrně. Některé skupiny výrobků a zemědělských surovin se vyznačují dlouhodobě velmi výrazným cenovým růstem, u některých je tento progres relativně nízký. Tato nerovnoměrnost existuje jak v krátkých, tak ve velmi dlouhých časových řadách.

II. Indexy cen vybraných skupin výrobků v USA (ceny placené výrobcem) ve dvou časových horizontech

	1910/14 = 100	1967 = 100
	Bázecký index v roce 1974	
Obilí konzumní	530	299
Obilí krmné	420	242
Olejnata semena	636	230
Ovoce	349	143
Zelenina tržní	409	144
Mléčné produkty	490	160
Jatečná zvířata	555	165
Drůbež a vejce	214	162
Tabák	821	148

Agricultural Statistics 1975, USDA

Jako příklad lze uvést indexy cen vybraných skupin výrobků v USA ve dvou časových horizontech (tab. II).

I když se uvedené indexy týkají cen, jejichž vztah k cenám světovým je zejména u některých komoditních agregací velmi volný a proměnlivý, je nerovnoměrnost vývoje — zvláště v delší časové řadě — zřejmá. Pro přesnější posouzení možného rozsahu participace čs. zahraničního obchodu zemědělsko-potravinářskými produkty na cenovém růstu těchto produktů na světových trzích v období posledních deseti let lze uvést indexy světových cen zemědělsko-potravinářských výrobků vypočítané z ročních průměrů denních kotací na významných trzích zhruba čtyřiceti položek, zpracované podle údajů Mezinárodního měnového fondu (tab. III). Tyto indexy ilustrují cenový vývoj za posledních 20 let (1956—1975) a jsou zpracovány z cen přepočtených na US \$. Ve snaze eliminovat vliv krátkodobých konjunkturálních výkyvů a posoudit dlouhodobější tendence v cenovém vývoji jsou indexy vypočteny z pětiletých, resp. desetiletých cenových průměrů a jsou

III. Indexy růstu cen zemědělských a potravinářských výrobků na trzích kapitalistických států vypočítané z desetiletých průměrů denních kotací*)

Položka, trh a původ zboží	Index 1966—75/1956—65
Cukr — dovozní cena EHS	209,1
Cukr — dovozní cena USA, N. Y.	178,8
Rýže thajská, Bangkok	176,0
Kakao ghanské, N. Y.	167,7
Kakao brazilské, N. Y.	167,6
Rybí moučka — různý původ, Hamburg	163,5
Podzemnice olejná nigerijská, Londýn	160,5
Sójový šrot americký, Rotterdam	166,1
Kakao ghanské, Londýn	160,22
Pšenice australská, Sydney	157,3
Podzemnicový olej západoafrický, Londýn	156,1
Pšenice kanadská, Fort William	155,1
Sójové boby americké, Rotterdam	155,1
Jehněčí maso novozélandské, Londýn	150,9
Podzemnicový šrot různého původu, Londýn	148,0
Pšenice americká, západní pobřeží USA	147,2
Cukr z karibské oblasti, N. Y.	146,3
Rýže americká, New Orleans	144,0
Kokosový olej filipínský, N. Y.	142,2
Kukuřice americká, západní přístavy USA	141,4
Hovězí maso americké, N. Y.	140,1
Sójový olej, různý původ, holandské přístavy	135,4
Tabák, všechny původy — průměr, USA	135,0
Lněný olej americký, Mineapolis	132,1
Palmojádro nigerijské, Velká Británie	130,7
Káva brazilská, N. Y.	127,9
Palmový olej malajsijský, Velká Británie	126,1
Máslo dánské, exportní cena	125,0
Máslo novozélandské, exportní cena	113,0
Káva, průměrná cena, N. Y.	113,0
Banány, latinskoamerické přístavy USA, průměr	107,9
Čaj cejlonský a indický, N. Y.	91,3
Čaj, průměr londýnských aukcí, Londýn	84,3

*) vypočítáno podle International Financial Statistics, IMF, 1976 a 1977

IV. Index růstu cen zemědělských a potravinářských výrobků na trzích kapitalistických států vypočítané z pětiletých průměrů denních kotací*)

Položka	Index 1971—75/ /1966—70	Položka	Index 1971—75/ /1966—70
Cukr — dovozní cena EHS	554,23	Kakao (brazilské)	166,05
Podzemnicový olej	214,40	Kokosový olej	158,00
Arašidy	213,90	Máslo (Londýn)	156,35
Cukr — dovozní cena USA	212,36	Káva (brazilská, N. Y.)	151,83
Sójový olej	207,20	Máslo (dánské)	151,00
Pšenice (Sydney)	208,80	Máslo (New. Zeeland)	149,60
Cukr surový N. Y.	203,51	Káva (kolumbijská) N. Y.	147,57
Pšenice (Fort William)	201,60	Káva (Robusta)	147,35
Pšenice (USA)	197,00	Palmojádro	146,30
Rybí moučka	189,40	Hovězí maso (USA)	136,30
Rýže (US)	189,40	Hovězí maso (irské)	135,60
Lněný olej	189,30	Čaj (cejlonský) N. Y.	121,56
Sójové boby	186,90	Tabák	114,00
Palmový olej	182,70	Pomeranče (Kypr)	114,00
Sójový šrot	176,70	Banány	113,23
Kakao (Ghanské) N. Y.	176,63	Kopra	106,30
Čirok	176,60	Čaj (londýnské aukce)	105,40
Jehněčí maso	173,15	Pomeranče (Maroko)	105,00
Kukuřice (Chicago)	172,68	Rajčata (Maroko)	98,60
Rýže (Bangkok)	169,80	Rajčata (Súdán)	76,00
Podzemnicový šrot	167,40		

*) vypočítáno z materiálů International Financial Statistics IMF, 1976 a 1977

V. Indexy růstu cen zemědělských a potravinářských výrobků na trzích kapitalistických států, vypočítané z pětiletých průměrů denních kotací*)

Položka	Index 1971—75/ /1961—65	Položka	Index 1971—75/ /1961—65
Cukr	321,6	Kukuřice	178,0
Kakao	270,3	Podzemnicový šrot	177,0
Podzemnice	222,1	Lněný olej	173,1
Podzemnicový olej	221,3	Kopra	171,7
Rýže	216,7	Káva	165,8
Pšenice	206,2	Palmový olej	165,1
Rybí moučka	198,5	Hovězí maso	163,8
Sójový šrot	196,6	Palmojádro	157,6
Sójové boby	192,3	Rajčata	151,0
Sójový olej	191,2	Tabák	142,0
Kokosový olej	190,7	Pomeranče	136,1
Jehněčí maso	190,1	Máslo	130,2
		Banány	116,8
		Čaj	106,9

*) vypočítáno z materiálů International Financial Statistics (IMF) 1976 a 1977

komparovány tři odlišné časové horizonty. Srovnatelnost je umožněna společnou měnovou jednotkou výchozích cenových kotací⁴⁾ (tab. III, IV a V). V posledním dvacetiletém období velmi výrazný cenový vzestup zaznamenává cukr, pšenice, koncentrovaná bílkovinná krmiva (rybí moučka, extrahované šrotky), oleje, olejniny a krmné obiloviny (kukuřice, čiroky), dále kakao a jehněčí maso. Naopak máslo, citrusy a banány, zelenina, tabák a čaj doznaly ve sledovaném období cenový vzestup poměrně nižší. Zcela jednoznačně je nejstrmější cenová křivka u cukru, a to jak dlouhodobě, tak v posledních deseti letech. Tato skutečnost by pro čs. zahraniční obchod měla být velmi pozitivní vzhledem k významnému podílu cukru na celkovém exportu zemědělsko-potravinářského komplexu. Na světových trzích byly nejlepší podmínky pro zvýšení ekonomické výhodnosti čs. zemědělsko-potravinářského vývozu ve sledovaném období právě s ohledem na již uvedenou skutečnost, že stabilita tuzemských velkoobchodních cen a stabilita výrobních nákladů na jednotku exportovaného cukru byla značná. Přitom index docílených cen při realizaci čs. cukru na zahraničních trzích svědčí o velmi dobrém využívání konjunktury čs. organizacemi zahraničního obchodu (tab. VI). Uvedené skutečnosti by měly ovlivnit vzestup indexu rozdílového ukazatele celé agregace zemědělsko-potravinářských výrobků nad úroveň indexu vzrůstu světových cen zemědělských surovin a potravin. Že se tak nestalo a že skutečnost je právě opačná, je důsledkem prudkého poklesu vyváženého množství čs. cukru právě v období nejvyššího cenového boomu.

Vzhledem k tomu, že čs. export zemědělsko-potravinářských výrobků je rozhodujícím podílem naplněn cukrem, sladem, chmelem, pivem a sladovnickým ječmenem (v roce 1976), mlékárenskými výrobky a masem a masnými výrobky, a že cukr byl z uvedených skupin zboží prakticky jedinou, která ve sledovaném období zaznamenala mimořádný cenový vzestup, je uvedená disproporce mezi cenovým indexem potravin a zemědělských surovin a indexem efektivnosti vyjádřeného RU čs. vývozu ZPoK do značné míry vysvětlitelná. Je nutno si připomenout, že čs. vývoz cukru v období 1970—1976, tedy v hodnoceném období, poklesl o 80 %, zatímco realizovaná cena odvozená od světové ceny vzrostla ve stejném období zhruba čtyřnásobně.

Uvedené skutečnosti tedy nejen do značné míry objasňují nižší dynamiku čs. parametrů rentability vývozu, ale současně naznačují, že v období prudkého vzednutí hladiny světových cen zemědělských a potravinářských výrobků se zhoršily směnné relace mezi čs. exportem a importem zemědělsko-potravinářského zboží.

Nejtěžší dovozní položky čs. ZPoK — obilí, krmiva, olejniny, rostlinné oleje, kakaové boby, z nichž je vysoký podíl kryt dovozem z kapitalistických států, zaznamenaly mnohem vyšší cenový vzrůst než rozhodující položky čs. vývozního sortimentu. Výjimkou je pouze uvedený cukr, přičemž i u vývozu cukru došlo částečně ke snížení ekonomického efektu z vývozu vlivem růstu kontraktační ceny kubánské suroviny, kterou dovážíme.

⁴⁾ Srovnatelnost je ovšem i zde relativní. US \$ samozřejmě také ztrácí hodnotu, jejíž míra je vyjadřovaná indexem Effective Exchange Rate: MERM, která je zjišťována z relací 1 US \$ k 15 měnám světa. Od roku 1970 do roku 1976 poklesla měnová hodnota 1 US \$ ze 100 (v roce 1970) na 83,5 v roce 1975 a 87,7 v roce 1976.

VI. Indexy vývozních cen cukru některých významných vývozních zemí*) a indexy ročních průměru denních burzovních kotací v porovnání s indexem čs. vývozních cen cukru feo

Exp. země:	1970	1971	1972	1973	1974	1975
ČSSR	100	130	187	210	717	441
Thajsko	100	131	185	252	506	572
Mauritius	100	108	128	146	389	527
Guayana	100	118	143	147	406	625
Mexiko	100	106	113	121	288	458
Peru	100	107	115	127	238	483
Filipíny	100	119	139	155	301	304
Tchaj-wan	100	110	152	149	471	536
Dominikánská republika	100	96	107	133	236	436
Haiti	100	111	127	148	247	252
Malgašská republika	100	106	129	137	411	—
Nicaragua	100	98	110	119	132	342
Brazílie	100	108	142	176	498	572
Austrálie	100	98	131	154	370	329
US Import Prices (N. Y.)	100	106	113	128	365	279
EHS Import Prices	100	101	133	131	209	507
Velkoobchodní cena cukru z karibské oblasti v New Yorku	100	121	198	257	799	547
Burza Paříž bílý cukr	100	143	213	244	789	492
Burza N. Y. surovina	100	121	198	256	814	546

*) Indexy vývozních cen cukru jednotlivých zemí jsou vypočítány z údajů v národních měnách. Uvedené země neuvádějí podíl bílého cukru na celkových vývozech (většinou jde o vývoz surového). Dovozní cena USA a EHS, jakož i uvedená velkoobchodní cena v N. Y. jsou v US \$. Cukr na burze v Paříži kotuje ve Ffrce a v New Yorku v US \$.

Během let 1970 až 1975 u většiny zemí poklesla hodnota národní měny vůči US \$. U Austrálie, Thajwanu, Malgašské rep., resp. u Thajska naopak mírně vzrostla. Mexiko, Haiti a Dominikánská republika nezměnily kurs a jsou plně srovnatelné s cenami v US \$. Ostatní rozdíly jsou zanedbatelné.

Vzestup cen (CZT) sladu, ječmene, chmele a piva (i když nemáme možnost posoudit cenový vzrůst alikvotním dlouhodobým indexem a jsme nuceni provádět toto srovnání v kratších časových úsecích, resp. z neúplných časových řad) a odvozeně i čs. docílených cen na korespondujících trzích je zřetelně nižší než haussa dovážených zemědělsko-potravinářských surovin. Dokonce je možno dokumentovat např. u chmele, že v období téměř všeobecného cenového vzrůstu sledovaných výrobků dochází k poklesu průměrných ročních kotací na základním trhu evropského chmele (Holedava, NSR). Ani další čs. těžké vývozní položky — mlékárenské výrobky a maso a masné výrobky — nezaznamenávají v průměru (až na výjimky) na základních trzích tak výrazný cenový vzestup, jako uvedené druhy zboží dováženého. Cenové indexy (průměrné exportní ceny jednotlivých vývozních zemí) masa v období 1970—1976 u významných exportérů ukazuje tab. VII.

Rok	Argentina mražené hovězí	Austrálie hovězí	Nový Zéland hovězí	Guatemala čerstvé hovězí
1970	100	100	100	100
1971	121	108	108	102
1972	156	117	117	112
1973	215	146	147	139
1974	253	115	119	150
1975	117	85	89	131
1976	.	108	.	.

Změny cenových relací na světových trzích, resp. diferencovaný dlouhodobý cenový vývoj tedy, vzhledem ke zbožové struktuře čs. zahraničního obchodu zemědělsko-potravinářskými výrobky a vzhledem k hodnotové disproporci mezi čs. vývozem a dovozem tohoto zboží, znamenal globální zhoršení rentability zahraničního obchodu ZPoK. Z tohoto zorného úhlu je možno částečně posoudit některé tendence ve zbožové struktuře čs. ZPoK.

Jako vysoce pozitivní se ve světle diskutovaných změn jeví trend ke zvyšování soběstačnosti a tedy snižování dovozu obilovin a olejnin. Velmi pozitivně by také ovlivnil ekonomiku čs. zahraničního obchodu ZPoK zatím pouze koncepčně zajišťovaný pokles dovozů krmiv, především koncentrovaných bílkovinných krmiv a krmných obilnin. Abstrahujeme-li od aspektů vnitřní ekonomiky a dlouhodobé koncepce rozvoje čs. živočišné výroby, je pravděpodobné, že vzhledem k dlouhodobému cenovému trendu krmiv v komparaci s cenovým trendem masa a živočišných výrobků obecně (vajec, drůbeže, mléka a mlékářských výrobků) by byla varianta omezování dovozů krmiv a omezování vývozu živočišných výrobků, resp. eventuelní dovozy živočišných výrobků místo krmiv pravděpodobně relativně cenově výhodnější než zvolená alternativa rostoucích importů krmiv a klesajících dovozů masa a živočišných výrobků.

Je nesporné, že nelze posuzovat uvedený strategický záměr pouze z jednoho — tj. cenového — hlediska, nicméně z provedených analýz lze odvodit, že dlouhodobě, tj. v posledních dvaceti letech, vzrostly ceny krmiv globálně více než ceny živočišných výrobků. Např. jestliže v průměru let 1956—1960 odpovídala světová cena (resp. CZT) jedné tuny sójového šrotu 237 liberám hovězího masa, v letech 1971—1975 bylo možno za cenu tuny sójového šrotu nakoupit již 345 liber hovězího. Od období 1961—1965 se zvýšila cena sójového šrotu vyjádřená alikvotním množstvím hovězího masa do pětiletí 1971—1975 o 21 %. Obdobně jestliže bylo možno za cenu 1 t rybí moučky v průměru let 1966—1970 získat 441 liber hovězího masa, pak v letech 1971—1975 již bylo možno za totéž množství nakoupit 617 liber masa, tj. vzestup ceny rybí moučky o 40 %. Obdobné relace je možno uvést mezi hovězím masem a pšenici, vepřovým masem a extrahovanými šroty různého původu apod. Ještě markantnější rozdíly jsou při srovnání cenových průměrů mezi krmivy a vejci, resp. mlékářskými výrobky.

Jako naprosto nežádoucí tendence se pak z uvedeného zorného úhlu jeví pokles čs. exportu cukru. Kdyby k tomuto poklesu nedošlo, bylo možno získanými prostředky do značné míry eliminovat negativní dopady cenového růstu dovážených položek. „Kupní síla“ cukru na světových trzích

se v rozpětí průměru let 1956—1960 a průměru let 1971—1975 v relaci např. k banánům více než zdvojnásobila, v relaci k čaji ztrojnásobila a v relaci ke kávě více než zdvojnásobila. Změny uvedených relací cukru k cenám některých dovozních komodit na kapitalistických trzích lze dokumentovat údaji v tab. VIII.

VIII. Změny poměru ceny jednotky cukru k cenám dováženého zboží (propočítáno z průměru denních kotací rozhodujících trhů—burz)

Průměr let	Banány	Čaj	Podzemnicový šrot	Sójový šrot	Rybí moučka
1956—1960	0,86	0,096	0,757	0,822	0,46
1961—1965	0,99	0,115	0,764	0,778	0,44
1966—1970	1,05	0,147	0,787	0,761	0,45
1971—1975	1,96	0,297	0,998	0,915	0,51

Údaje v tabulce vyjadřují v podstatě směnné relace mezi uvedenými komoditami, tzn., např. cena 1 t cukru : ceně 1 t banánů atd.

Z tabulky je zřejmé, že se cenová relace cukru zlepšila i ve vztahu ke komoditám, které vykazují dlouhodobě velmi výrazný cenový vzestup. Směnná hodnota cukru ve sledovaném období vzrostla v relaci k rybí moučce o 11 %, k sójovému šrotu o 17 %, k podzemnicovému šrotu o 32 %, ke kávě o 113 %, k hovězímu masu o 61 % atd.

Uvedená data jsou zjištěna z pětiletých průměrů, tyto relace tedy nemusí platit krátkodobě vzhledem k značné oscilaci cenových křivek světově obchodovaných komodit, nieméně i v krátkodobém resp. operativním rozhodování mají svůj význam a nakupující na trzích kapitalistických států je často respektují. Jako příklad lze uvést často zveřejňovanou optimální cenovou relaci mezi sójovým extrahovaným šrotem a rybí moučkou, která je vypočítána z ceny jednotky proteinu v obou krmivech obsaženého. Z poměru obsahu proteinů v obou druzích krmiv vychází, že cena jednotky proteinu v rybí moučce odpovídá ceně alikvotního obsahu v sójovém šrotu při cenové relaci 116 DM za 100 kg rybí moučky a 80 DM za 100 kg sójového šrotu. Se vzrůstající disproporcí se nakupující orientují na výhodnější druh krmiva.

Uvedené retrospektivní srovnání nesměruje ke zpochybňování zbožové makrostruktury čs. zahraničního obchodu ZPoK. Tato struktura je dlouhodobě určena a neustále prověřována. Čs. tradiční vývozní položky jako slad, chmel, pivo, ječmen, cutisin apod. vykazují v posledních letech globálně uspokojivou rentabilitu vývozu. Nieméně cenová komparace delších časových řad naznačuje, že celkovou ekonomiku zahraničního obchodu ZPoK v hodnoceném období mohl zlepšit vyšší vývoz některých méně významných druhů výrobků, jejichž exportní expanze byla koncepčně zpracována a jejich perspektivní význam dostatečně zdůrazněn, přesto však se nepodařilo z řady důvodů, převážně v oblasti domácí výroby, náležitý rozvoj vývozu realizovat. Patří mezi ně např. husy, husí peří, jehněčí maso a jehňata, sladkovodní ryby, lovná zvěř apod. Současně se z uvedeného

zorného úhlu (který je samozřejmě pouze jedním z mnoha možných pohledů na danou problematiku) jeví vývoz masa a dalších živočišných výrobků (drůbeže, vajec, mléčných výrobků) při současném dovozu krmiv jako méně výhodný než opačná alternativa.

Studie a koncepce zabývající se v minulosti touto problematikou, na jejichž základě byl doporučován import krmiv, shodně předpokládaly lepší konverzi krmiv v ČSSR než jaká byla docílena, opíraly se o předpoklad vyšších parametrů užítkovosti hospodářských zvířat. Za situace, která v hodnoceném období převládala, tj. předstihu růstu cen krmiv před cenami živočišných produktů a nižších parametrů užítkovosti hospodářských zvířat v ČSSR, nebyla zvolena alternativa z hlediska globální rentability zahraničního obchodu ZPoK vždy optimální. Také z tohoto titulu se tedy jeví cesta ke zvyšování soběstačnosti v obilovinách a krmivech a cesta zvyšování produkce cukrovky jako nezbytná a ekonomicky plně zdůvodněná.

Uvedená úvaha se týká především čs. zahraničního obchodu ZPoK s kapitalistickými státy, ovšem vzhledem k dohodnuté metodice tvorby cen ve vzájemném obchodě mezi členskými zeměmi RVHP mají některé aspekty této problematiky širší platnost.

SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ MĚŘENÍ EKONOMICKÉ EFEKTIVNOSTI ČS. VÝVOZU ZEMĚDĚLSKO-POTRAVINÁŘSKÝCH VÝROBKŮ ZÍSKANÝCH POUŽITÍM VYBRANÝCH METOD

Vypovídací schopnost jednotlivých ukazatelů a metod měření ekonomické efektivity vývozu není stejná. Je zřejmé, že přestože žádný z ukazatelů efektivity není univerzálně použitelný, resp. vzhledem ke vstupním datům vyjadřuje vždy pouze jednu stránku efektivity nebo rentability, je přece jenom vypovídací schopnost limity rentability vyšší než např. orientačního ukazatele RCV resp. RU, obdobně je vyšší vypovídací schopnost ukazatele RHV než obou posledně jmenovaných. Pro vyjadřování ekonomické efektivity vývozu zemědělských surovin a produktů živočišné výroby jsou ukazatele vycházející z velkoobchodní ceny (RCV a RU) málo vhodné, z důvodů již zmíněných. Přesto jsou právě reprodukční náklady na měnovou jednotku počítané z báze velkoobchodních cen a rozdílový ukazatel, vzhledem k jednoduchosti výpočtu, často jedinými ukazateli, které jsou k dispozici v rozhodovacím procesu.

Bylo provedeno orientační nekvantifikované srovnání výsledků měření ekonomické efektivity vývozu do kapitalistických států pro 13 skupin objemově významných zemědělsko-potravinářských výrobků, získaných v letech 1967 až 1976 použitím diskutovaných šesti ukazatelů. Srovnání je nekompletní vzhledem k tomu, že souvislé časové řady jsou k dispozici pouze pro RHV a RU. Rovněž nomenklatura jednotlivých skupin uvedených výrobků není stejná, tzn. u některých ukazatelů se jedná o výpočet platný pro neúplný sortiment exportované skupiny zboží, u některých dokonce pouze o reprezentanta zbožové skupiny. Nejúplnější soubor výrobků nomenklaturních skupin byl zahrnut do propočtu koeficientu efektivity (KE) limity rentability. Přes uvedené nepřesnosti a neucelené časové řady je možno z provedeného srovnání odvodit zhruba následující závěry:

— Zásadní rozdíly v posuzování, zda výrobek nebo skupina výrobků je nebo není efektivní jako vývozní zboží, které by mohly vzniknout použi-

tím různých ukazatelů ekonomické efektivity, se vyskytují pouze v letech a u položek, u kterých je hodnota RU blízká 100, tzn. jejichž ekonomická efektivnost vývozu zjišťovaná na bázi velkoobchodních cen osciluje kolem přípustné meze. K uvedenému nekvantifikovanému posouzení je ve většině případů možno použít kteroukoliv z orientačních metod.

— Ve sledovaných letech a při použití diskutovaných ukazatelů nedochází u většiny zkoumaných zbožíových skupin k zásadním rozdílům ve zjišťování ekonomické efektivity vývozu.

— Limita rentability je z uvedených jedinou metodou, která dovoluje přesnější kvantifikaci stupně efektivity v tom smyslu, že na základě jejího použití je možno vyjádřit, o kolik musí klesnout vlastní náklady nebo stoupnout realizační cena, aby exportovaný výrobek dosáhl limity efektivity.

— Porovnáním hodnot ukazatelů ekonomické efektivity vývozu 13 zkoumaných zbožíových skupin v letech 1967 až 1976 je možno dojít k poměrně přesnému závěru o výhodnosti jednotlivých skupin zboží. Z tohoto srovnání vyplývá, že z objemově významných skupin zboží ze sortimentu čs. vývozu ZPoK je dlouhodobě jednoznačně efektivní vývoz cutisinu. Obdobná charakteristika platí, až na výjimky dané zúžením nomenklaturní skladby, pro hlavní vývozní značky piva. Od roku 1973 se jeví jako efektivní podle všech ukazatelů také vývoz cukru a chmele. Počínaje rokem 1974 je obdobně efektivní vývoz sladu a sladovnického ječmene. Zcela neefektivní se provedeným srovnáním potvrzuje vývoz sýrů do kapitalistických států, stejně jako globalizovaná položka „mléčné konzervy“, konzervované ovoce a zelenina a zelenina čerstvá. Na nízkou efektivnost lze, i když z neúplných číselných řad, usuzovat také u vývozu cukrovinek do kapitalistických států.

Uvedené poznatky potvrzují dílčí závěry z přehledů ekonomické efektivity vývozu podle jednotlivých ukazatelů. Pozitivní je především zjištění, že čs. export rozhodujících druhů zboží sortimentu ZPoK (cukr, slad, chmel, pivo, cutisin) byl v posledních letech zkoumaného období vesměs ekonomicky výhodný. Tato skutečnost rozhodujícím způsobem ovlivnila celkovou (průměrnou) efektivnost vývozu výrobků ZPoK do kapitalistických států (tab. I). Na druhé straně je však nutno vidět hlavní příčiny této kladné tendence a uvědomit si fakt, že jejich zdrojem v rozhodující míře nebylo zlepšování ekonomických parametrů domácí výroby, nýbrž především výrazný růst cen na zahraničních trzích.

DYNAMIKA EKONOMICKÉ EFEKTIVNOSTI VÝVOZU ČS. ZEMĚDĚLSKO-POTRAVINÁŘSKÉHO ZBOŽÍ

Ekonomická efektivnost vývozu se v období posledních deseti let celkově zvyšovala. Růst efektivity je zřetelný především v závislosti na docílených cenách u většiny položek sortimentu exportu ZPoK (tab. IX). Přesto, že jsme v předchozím textu posuzovali některé položky jako dlouhodobě ekonomicky výhodné a jiné jako trvale neefektivní, dochází u obou těchto skupin k diferencovanému vývoji, jehož tendence by měly být respektovány a trvale sledovány v delších časových řadách.

Některé čs. vývozní položky, již téměř „tradičně“ neefektivní, sice dosud v rámci „neefektivnosti“, ale přesto pozoruhodně zvyšují parametry výhodnosti zahraniční směny, přičemž tato tendence není ovlivňována

IX. Vývoj efektivnosti měřené rozdílovým ukazatelem (RU) u vybraných vývozních položek čs. ZPoK (vývoz do KS)

Položka	1970		1971		1972		1973		1974		1975		1976	
	RU	index	RU	index	RU	index	RU	index	RU	index	RU	index	RU	index
Cutisin	220	100	231	105	250	114	262	119	297	135	314	143	310	141
Pivo	161	100	174	108	179	111	189	117	189	117	203	126	196	122
Ječmen slad.	85	100	107	126	85	100	99	117	140	165	161	190	158	186
Maso výsekové	161	100	138	86	166	103	197	123	170	106	140	87	143	89
Maso konzerv.	89	100	78	88	80	89	87	98	91	102	101	113	103	116
Mléko kondenz.	49	100	51	103	63	127	68	138	85	171	111	224	94	191
Sýry ¹⁾	49	100	51	103	62	125	57	115	70	142	77	156	79	160
Peří husí	205	100	213	104	214	105	213	104	229	112	216	106	223	109
Mák	74	100	68	91	56	75	64	86	92	124	117	158	127	172
Luštěniny	73	100	62	85	51	70	50	69	156	215	97	134	73	101
Ovocné a zeleninové výrobky	65	100	66	102	71	110	72	111	78	120	80	123	84	129
Ovoce a zelenina mražená	66	100	71	107	68	102	71	108	87	132	77	117	84	127
Drůbež zabitá	60	100	59	98	50	84	78	130	76	126	75	125	92	152
Lihoviny	76	100	77	101	81	107	97	128	88	116	91	120	93	123

¹⁾ Sýry a sušené mléko

pouze zvyšováním realizovaných cen, ale také v některých případech úpravou exportního sortimentu a změnami teritoriální skladby vývozu.

Do této skupiny patří především mlékárenské výrobky. Efektivnost vývozu sýrů (měřená RHV) se zvýšila např. v roce 1975 ve srovnání s rokem 1967 o 79 %. Obdobně je zřetelný vzestup efektivnosti vývozu u kondenzovaného mléka — o 36 %. Naopak, některé položky efektivní vykazují spíše zhoršování ukazatelů výhodnosti vývozu, např. živá lovná zvěř, sudové pivo, tržní sladkovodní ryby, výsekové maso atd.

Růst resp. pokles parametrů ekonomické efektivnosti vývozu v indexním vyjádření, zjištěný z hodnot RCV a RHV u vybraných položek, umožňuje doplnit hodnocení sortimentu vývozu čs. ZPoK o další poznatky, z nichž za výrazné lze považovat tyto:

— Dlouhodobá vysoká efektivnost vývozu cutisinu má v letech 1970 až 1976 ještě stále vzrůstající tendenci. Cutisin se tak jeví jako ekonomicky nejvýhodnější položka čs. sortimentu ZPoK.

— Vysokou dynamiku růstu ekonomické efektivnosti má v letech 1970 až 1976 také cukr, slad a sladovníkový ječmen, event. chmel (tab. X). Vzrůst efektivnosti u těchto položek je prakticky zcela docílen růstem dosažených cen (např. index RU dosaženého při vývozu chmele do kapitalistických států 1976/1970 je 129, index dosažených cen fco ve stejném období je 123,6; u vývozu sladu do kapitalistických států je index RU 1976/1970 194,5, korespondující index dosažených průměrných cen fco je 197,2).

X. Vývoj reprodukčních hodnot deviz při vývozu cukru, sladu a chmele v indexním vyjádření (indexy RU 1970 = 100, vývoz do kapitalistických států)

	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
Cukr rafinovaný	102,4	71,5	80,5	100	122,5	211,3	254,2	851,5	527,4	349,9
Slad	132,5	124,2	102,8	100	107,9	107,3	126,1	161,5	152,2	194,5
Chmel	108,8	103,5	100,0	100	100,0	108,3	131,8	120,6	119,3	129,4

Tato skutečnost dokumentuje stagnaci vnitřních cen (resp. nákladů), současně ovšem naznačuje rizika plynoucí z eventuálního cenového poklesu v zahraničí.

— Některé neefektivní vývozní položky ve sledovaném období ještě vykazují pokles ukazatele RU. Tato skupina se jeví jako neperspektivní a měla by být v sortimentu vývozu postupně likvidována. Patří sem (podle výsledků zjištěných limitou rentability) konzervované ovoce, víno, dále (podle RU) čokoládové cukrovinky, část. uzenářské výrobky, luštěniny a některé druhy čerstvého ovoce a zeleniny.

POROVNÁNÍ DYNAMIKY VÝVOZU HLAVNÍCH POLOŽEK ČS. ZPŮK S DOSAHOVANOU EKONOMICKOU EFEKTIVNOSTÍ

Jedním z rysů optimalizace zbožívé struktury čs. vývozu zemědělsko-potravinářských výrobků by měl být přednostní rozvoj exportní výroby, jejíž realizace je ekonomicky efektivní. Tento požadavek se dosud nedaří dostatečně plnit. Vezmeme-li v úvahu alespoň nosné zbožívé skupiny čs. zemědělsko-potravinářského vývozu, jejichž objem vývozu v hodnotovém vyjádření přesahoval v posledních letech 100 mil. Kčs ročně, a porovnáme dynamiku jejich vývozu vzájemně a pod zorným úhlem dosahovaných parametrů ekonomické efektivnosti, je zřejmé, že kritéria efektivnosti dosud v plánování zahraničního obchodu nejsou dostatečně respektována. Přitom tento druh srovnání nevyjadřuje plně neutěšenost skutečného stavu vzhledem k tomu, že jsou v indexním vyjádření růstu hodnot vývozu zbožívé skupin obsaženy realizované jednotkové ceny. Kdyby bylo možno sestavit tabulku dynamiky vývozu ve fyzických jednotkách, zjištěné disproporce by byly ještě zřetelnější. Vzhledem k tomu, že tuto možnost v důsledku agregace heterogenního zboží v jednotlivých skupinách nemáme, lze vycházet pouze z dynamiky vývozu vyjádřené hodnotově (tab. XI). Z uvedeného srovnání je možno odvodit následující závěry:

— Nejvyšších parametrů efektivnosti dosáhl v letech 1972 až 1976 cukr, přičemž tato položka vykazuje jako jediná ze sledovaných v obdobích 1970—1976 (resp. 1960—1976) silný pokles hodnotového objemu vývozu

XI. Dynamika hodnoty vývozu v významných položkách čs. zemědělsko-potravinářského komplexu^{*)}

Položka	Hodnota vývozu (tis. Kčs OP)			Index		1976 1970
	Ø let	Ø let	1976	Ø 1971—75	1976	
	1961—65	1971—75		Ø 1961—65	1960	
Cukr rafinovaný	382 404	439 373	143 986	114,90	63,7	66,8
Slad	156 277	241 816	307 656	154,73	214,8	175,5
Maso a masné výrobky	59 860	178 078	179 880	297,49	368,4	131,7
Pivo	51 488	154 426	245 512	299,93	511,0	241,4
Chmel	80 244	133 382	125 171	165,22	256,7	121,8
Zelenina, ovoce, bobule a plody	52 675	129 047	172 668	244,99	590,4	163,9
Mléko a mlékařenské výrobky (sýry)	21 803	89 278	121 401	409,48	599,9	208,4
Ječmen sladovnický	16 811	26 252	156 659	156,16	1 177,9	551,7
Cutisin	26 815	57 875	71 434	215,83	459,9	163,5

^{*)} položky, podskupiny a skupiny dle nomenklatury ZO RVHP, rok 1974

— Cutisin, který — jak bylo doloženo v předešlých částech této práce — je dlouhodobě vysoce efektivní položkou a stupeň efektivnosti kontinuálně vzrůstá, doznal zvýšení hodnotového objemu vývozu v letech 1970 až 1976 pouze o 63,5 %, přičemž naopak zbožívé skupiny dlouhodobě neefektivní, jako např. mléko a mlékařenské výrobky, ve stejném období vykazují progres vývozu daleko vyšší (index 1970/76 je 208,4).

— V období 1960 až 1976 byl nejvyšší vzestup čs. vývozu dosažen u zbožívé skupiny „ovoce, zelenina, bobule a plody“ a „mléko a mléka-

renské výrobky“, tedy u skupin globálně naprosto neefektivních, jejichž vývoz by měl být omezován. Naopak např. vzestup vývozu sladu, tedy zboží s dlouhodobě uspokojivou a vzrůstající efektivností, zaznamenal růst hodnoty exportu méně než poloviční, obdobně jako chmel, který rovněž patří — ve srovnání s ovocem a zeleninou a mlékem a mléčnými výrobky — k položkám daleko výhodnějším.

Shrme-li poznatky vyplývající ze srovnání růstu objemu vývozu rozhodujících zbožových skupin ZPoK s jejich efektivností, docházíme k závěru, že přírůstek vývozu u skupin neefektivních je zřetelně vyšší než růst vývozu zboží ekonomicky efektivního. Tento jev je nežádoucím rysem geneze zbožové struktury čs. zahraničního obchodu ZPoK a je v zájmu celé čs. ekonomiky, aby dále nepokračoval vzhledem k možným důsledkům, které by se projevíly mj. dalším růstem pasivního salda platební bilance zahraničního obchodu a zhoršováním směnných relací.

SOUHRN

Efektivnost čs. vývozu zemědělsko-potravinářského zboží se od roku 1971 do roku 1974 výrazně zvyšovala. Rozhodující měrou byla ovlivňována, vzhledem k vysoké stabilitě velkoobchodních cen resp. vlastních nákladů v tuzemsku, dosaženými cenami na korespondujících trzích. Po kulminaci světových cen potravin a zemědělských surovin na přelomu let 1974 až 1975 a následném poklesu došlo také k mírnému snižování ekonomické efektivnosti čs. vývozu. Přesto byl v letech 1975 a 1976 vývoz výrobků ZPoK jako celek efektivní.

Ve sledovaném období patří k ekonomicky nejvýhodnějším zbožovým skupinám čs. vývozu zemědělsko-potravinářského komplexu cutisin, cukr, slad, pivo, chmel, resp. sladovnický ječmen a dále některé okrajové položky, objemově méně významné (peří vodní drůbeže, živá lovná zvířata, sladkovodní ryby, zabitá husy). Celkově neefektivní byl vývoz většiny položek skupiny „ovoce, zelenina, bobule a plody“, dále relativně nízkou úroveň efektivnosti vykazují exporty většiny živočišných produktů (mlékárenské výrobky, maso a masné výrobky, vejce, drůbež). Jednou z příčin nižší výhodnosti čs. vývozu živočišných výrobků je skutečnost, že ceny krmiv na světových trzích dlouhodobě vykazují vyšší vzestup než ceny živočišných produktů. Vzhledem k čs. dovozům krmiv bude vhodné propočítat efektivnost vývozu živočišných produktů pomocí takových metod, které zahrnují i vlastní náklady zemědělské výroby na živočišné suroviny dodávané pro exportní výrobu potravinářského průmyslu.

Vzhledem k postupným změnám ve zbožové skladbě čs. vývozu ZPoK bude perspektivně účelné respektovat více parametry ekonomické efektivnosti vývozu jednotlivých zbožových skupin ve smyslu postupné optimalizace této struktury.

Došlo dne 7. 9. 1977

Adresa autora:

Ing. Petr Tuček, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Československé zemědělství a průmysl potravin a pochutin jsou dosud jedním z nejsilnějších článků čs. ekonomiky. Podíl zemědělsko-potravinářského komplexu (ZPoK)¹⁾ na celkovém čs. dovozu sice v dlouhodobém časovém horizontu klesá, ale podíl vývozu nevykazuje v posledních letech sestupný trend a jeví tendenci spíše ke stabilizaci. Jestliže rádi konstatujeme klady a úspěchy čs. ZPoK, docilované zejména v letech 1971—1975 v oblasti zemědělsko-potravinářské produkce a v oblasti zvyšování její intenzity, vyvstává současně nutnost povšimnout si na základě hlubšího rozboru také pozice čs. ZPoK v oblasti vnějších vztahů, jeho otevřenosti vůči světové ekonomice a ekvivalence směny čs. výrobků ZPoK v zahraničním obchodě s jednotlivými světovými oblastmi.

Objektivní potřeba zabývat se rozbořem pozice čs. ZPoK v oblasti vnějších vztahů by byla tedy dána i v tom případě, kdybychom nebyli svědky hospodářské krize v kapitalistickém světě, krize dosud neobvyklého typu (stagflace), která je zákonitou výslednicí politických i hospodářských konfliktů v zemích tzv. tržní ekonomiky. Je tedy zřejmé, že současná hospodářská situace v kapitalistických státech a nepříliš optimistické vyhlídky na její řešení tím více podtrhují nutnost hlouběji se zabývat pozicí ČSSR na světovém trhu těch konjunkturně nejcitlivějších položek, jakými jsou výrobky ZPoK.

Labilita kapitalistické ekonomiky, ovlivňované v posledních letech zejména měnovou nejistotou a s ní související spekulací, postihla sice čs. hospodářství pouze v omezené míře, avšak přes to je nutno z této skutečnosti vycházet a orientovat zahraničně obchodní činnost i obchodní politiku směrem k maximálnímu omezování vlivů kapitalistických krizových jevů.

NOVÉ JEVY A SKUTEČNOSTI NA KAPITALISTICKÉM TRHU V LETECH 1973—1976

cenová exploze v letech 1973—1974 přivodila na kapitalistickém trhu zemědělsko-potravinářských výrobků (a surovin vůbec) podstatné změny,

¹⁾ Zahrnuje následující skupiny zboží podle nomenklatury RVHP: 510 — rostlinná vlákna, 56 — éterické oleje, 59102 — cutisin, 511 — vlna, 57 — tuky a oleje technické, 6 — živá zvířata, 530 — kůže a koželužské suroviny, 58 — krmiva, 7 — suroviny pro výrobu potravin, 55 — semena a sadba, 590 — štetiny, zvířecí chlupy, 8 — potravinářské zboží.

kteřé se staly i v následujících letech jevem trvalým. Nutno ovšem zdůraznit, že prudký vzestup cen v těchto letech nebyl ničím jiným, než porušením proporcí reprodukčního procesu v podmínkách státně monopolistické regulační ekonomiky. Možnosti této regulační soustavy se ukázaly nedostatečné již koncem roku 1974 a v plné míře v roce 1975, charakterizovaném hlubokou hospodářskou krizí, provázenou růstem nezaměstnanosti a hromadnými úpadky méně konkurenčních podniků, mezi nimi i statisíců rolníků²⁾. Cyklická krize zachvátila v tomto roce nejen všechna odvětví produkce, ale i bez výjimky všechny vyspělé kapitalistické státy, a to v oblasti měnové, při současné stagnaci mezinárodního obchodu a v podmínkách růstu inflace.

V roce 1976 došlo v některých odvětvích kapitalistické ekonomiky k určitému oživení, které však zdaleka nespĺnilo očekávané předpoklady. Kursovní změny, zejména silný pokles kursu anglické libry, daly podnět k nové vlně spekulace, která měla za následek řetězovou reakci a vyvolala kumulativní proces růstu cen. Podle prognóz některých kapitalistických odborných institucí bylo možno v roce 1977 očekávat menší impulsy k dalšímu oživení. I tyto úvahy nutno posuzovat s výhradami.

Období let 1973—1976 je charakterizováno také prohlubujícím se rozporom mezi zemědělskou produkcí a koupěschopnou poptávkou. Na kapitalistickém trhu zemědělských výrobků, zejména základních plodin životně důležitých pro výživu obyvatelstva, je trvalým jevem relativní nadprodukce³⁾ při nedostatku koupěschopné poptávky v některých světových oblastech, což má za následek jednak hromadění zásob základních druhů potravin v hlavních produkčních vyspělých kapitalistických státech, na druhé straně pak zdaleka neuspokojenou potřebu i při dostatečné nabídce. Důsledkem tohoto vleklého zásadního rozporu mezi kapitalistickou výrobou a trhem, rozporu zvláště zřetelného v odvětví zemědělství, je známá skutečnost, že v současné době stále ještě nejméně 500 mil. lidí trpí ve světě podvýživou.

Š těmito fakty ostře kontrastuje zpráva amerického ministerstva zemědělství z prosince 1976, podle které měly USA k 1. červnu 1976 na skladě největší zásoby pšenice od počátku 70. let ve výši téměř 28 mil. tun, tj. pšenice ze sklizně 1976 a z dřívějších sklizní. Výši těchto zásob odůvodnilo americké ministerstvo zemědělství poklesem vývozu asi o 137 tis. tun proti dřívějším odhadům⁴⁾.

Také v celém Evropském hospodářském společenství (EHS) se ve sledovaných letech projevovala relativní nadvýroba zemědělsko-potravinářských výrobků nejen v neprodaném zboží u producentů, ale i ve velkých přebytecích ve státních a soukromých skladech. Touto akutní relativní nadvýrobou jsou pak postihovány jednotlivé obory zemědělství nebo i určité druhy zemědělských produktů.

Tab. I uvádí zásoby některých zemědělských výrobků v EHS v letech 1974 a 1975.

Málo pružným a účinným se v EHS projevil např. způsob likvidace ne-

²⁾ Např. v letech 1974—1975 padlo krizi za oběť jen v NSR 23 tis. hospodářství (Světový tisk 1976/73, ČTK).

³⁾ Na tom nic nemění přechodný růst cen potravin v letech 1973—1974 ani vysoké ceny kávy a kakaových bobů v letech 1975—1977.

⁴⁾ Reuter 15/12 1976.

	Másla	Sušené odstředěné mléko	Hovězí maso
1. 1. 1974	284,0	321,3	—
1. 10. 1974	329,9	467,2	—
1. 1. 1975	208,5	473,9	—
1. 10. 1975	367,0	1 141,0	254,0
31. 12. 1975	187,0	1 096,8	375,0

Pramen: Agra-Europa Bonn, 50/1975 a 52/1975
Světový tisk 1976/73, ČTK

prodaných zásob některých druhů zemědělských produktů formou změny cenových relací mezi nimi, což vedlo většinou ke vzniku relativní nadprodukce u jiných výrobků. Malá účinnost opatření tržních řádů v EHS má být podpořena zapojením zemědělských podniků do financování skladů přebytných zásob. Znamená to výkup neprodejných přebytků za zaručené ceny a jejich uskladnění, poskytnutí premii, tj. náhrady za výrobní kapacity vyřazené z provozu, a subvencování vývozu zemědělsko-potravinářských výrobků. Je samozřejmé, že tyto finanční náklady jsou přesunovány ve formě zvýšených daní opět na pracující, mezi nimi i na zemědělce.

Rozpory mezi výrobou a trhem v kapitalistickém zemědělství mají ještě daleko ostřejší formy v oblasti rozvojových zemí, zvláště v některých zemích Dálného východu. Je známa skutečnost, že nově vzniklé rozvojové země ještě ve druhé polovině 60. let zaznamenaly poněkud vyšší tempo růstu zemědělsko-potravinářské produkce než vyspělé kapitalistické státy. Situace se změnila již počátkem 70. let, kdy snaha po intenzifikaci a rozšiřování produkce životně důležitých plodin — hlavně na Dálném východě a v Latinské Americe — narážela u menších zemědělských podniků na vážné finanční potíže. Pozice těchto malých podniků se také nijak výrazně nezlepšila v průběhu tzv. zelené revoluce, která i přes určité kladné přínosy vedla nakonec k upevňování pozic velkých a středních statkářů, s nimiž zemědělci nemohli konkurovat a přicházeli často o půdu.

Příkré rozdíly mezi průmyslově vyspělými a rozvojovými zeměmi si možno ještě lépe představit, uvědomujeme-li si, že zatímco ve vyspělých kapitalistických státech nemá ani celé 1 % obyvatelstva méně než 0,30 DM denního příjmu, činí tento podíl minimálního příjmu v Latinské Americe 11 %, v Africe 32 % a v Asii 38 %, tj. zhruba 560 mil. lidí. Přitom ve vyspělých kapitalistických státech nemají pouze asi 3 % obyvatelstva méně než 2 000 kalorií potravy denně, zatímco v Latinské Americe asi 13 %, v Africe 25 % a v Asii 28 %, tj. zhruba 460 mil. lidí.

VŠEOBECNÉ VÝVOJOVÉ TENDENCE V OBLASTI ZEMĚDĚLSKO-POTRAVINÁŘSKÉ PRODUKCE V LETECH 1960 — 1975

Pokles světové produkce potravin a zemědělských výrobků vubec, zaznamenaný v roce 1972, byl v příštím roce vystřídán jejím dosti výrazným růstem asi o 6 %. V roce 1974 byl však přírůstek světové produkce zemědělsko-potravinářských výrobků vcelku již téměř nulový a k opětovnému

zvýšení asi o 2,3 % došlo až v roce 1975. Objem a struktura zemědělské produkce byly v těchto letech samozřejmě z velké míry závislé na klimatických podmínkách, avšak kromě toho se počal s daleko větším důrazem projevovat v kapitalistické části světa vliv působení protikladných faktorů sociálně ekonomického charakteru.

Celosvětově zaznamenala produkce potravin v letech 1960—1975 průměrné roční tempo růstu 2,6 % a produkce výrobků ZPoK asi 2,5 %. Ve vyspělých kapitalistických státech vykázala v tomto období největší dynamiku růstu produkce Oceánie, tj. 3,4 %, resp. 2,7 %, nejnižší pak západní Evropa (2,2 %), celá tato oblast pak 2,4, resp. 2,2 %.

V rozvojových zemích byl vývoj produkce také dosti diferencovaný. Nejrychlejším tempem rostla produkce na Blízkém východě (3,6 %), nejpomaleji pak v Africe (2,3 %). Také v nejvíce ohrožené oblasti Dálného východu bylo tempo růstu produkce, zejména se zřetelem k produkci potravin, relativně velmi pomalé (2,7 %, resp. 2,6 %).

Asijské socialistické země vykázaly v letech 1960—1975 průměrný roční přírůstek produkce 2,7 %, resp. 2,8 %, tj. přírůstek stále ještě relativně nízký vzhledem k dosavadní nízké úrovni spotřeby na obyvatele.

Ani oblast evropských socialistických zemí nezaznamenala natolik vysoké tempo růstu produkce v tomto období (tj. 2,2 %, resp. 2,1 %), aby bylo možno maximálně pokrýt rostoucí potřebu.

V ČSSR rostla zemědělsko-potravinářská produkce v letech 1960 až 1974 ještě zhruba stejným tempem jako ve vyspělých kapitalistických zemích, tj. o 2,4 %. Po poklesu produkce v roce 1975 se průměrný roční přírůstek snížil za celé období 1960—1975 na 2,2 %.

Průměrná tempa růstu světové produkce zemědělsko-potravinářských výrobků jsou uvedena v tab. II.

VÝVOJ ZEMĚDĚLSKO-POTRAVINÁŘSKÉ PRODUKCE VE SVĚTĚ A V ČSSR V LETECH 1976 — 1977

FAO⁵⁾ ve svém předběžném odhadu světové produkce zemědělsko-potravinářských výrobků pro rok 1976 uvažovala zvýšení o 3—4 % proti roku 1975, při značně rozdílné úrovni přírůstků v jednotlivých světových oblastech. Všeobecně možno říci, že tento odhad naznačuje v krátkodobém výhledu určité zlepšení vyživovací situace v nejvíce potřebných oblastech třetího světa, i když dlouhodobě zůstává problém dostatečné výživy v rozvojových zemích stále nedorozřešen.

V oblasti vyspělých kapitalistických států jako celku předpokládala úvaha FAO pouze malé zvýšení jak produkce potravin, tak i výrobků ZPoK v roce 1976 proti roku 1975, tj. asi o 1,5—1,6 %. V západní Evropě se produkce asi o 1 % snížila v důsledku sucha a v Severní Americe byl zaznamenán přírůstek asi 3,0 %. Největší růst produkce vykázala Oceánie, tj. 5,7, resp. 3,9 %.

Situace ve sklizni nejdůležitějších plodin byla v rozvojových zemích v letech 1975 i 1976 velmi příznivá, takže se produkce zemědělsko-potravinářských výrobků dále zvýšila v roce 1976 asi o 3,6 %. Ačkoli povětrnostní

⁵⁾ Food and Agriculture Organization, OSN, se sídlem v Římě.

II. Průměrná tempa růstu světové produkce zemědělsko-potravinářských výrobků (ZPoK) v %

Období	Svět celk.	VKS	Z toho			RZ	Latin. Amerika	Z toho			Evropské SZ a SSSR	Asijské SZ	ČSSR
			západní Evropa	Severní Amerika	Oceánie			Blízký východ (bez Izraele)	Dálný východ (bez SZ a Japon.	Afrika (bez JAR)			
1961—65	2,5	2,5	2,3	2,3	3,6	2,3	3,1	3,6	1,0	3,3	1,0	3,2	-0,6
1966—70	2,7	1,7	2,4	0,9	2,9	3,4	2,7	3,4	4,2	2,5	4,5	2,4	4,8
1971—75	2,3	2,5	1,8	3,3	1,3	2,0	1,9	3,8	2,2	0,7	1,3	2,3	2,6
1961—75	2,5	2,2	2,2	2,2	2,7	2,7	2,6	3,6	2,6	2,3	2,1	2,8	2,2
Průměrná tempa růstu světové produkce potravin v %													
1961—65	2,5	2,5	2,3	2,2	3,7	2,3	3,1	3,6	1,0	3,4	1,0	3,3	-0,6
1966—70	3,0	2,0	2,6	1,5	3,3	3,6	3,0	3,5	4,4	2,7	4,7	2,5	4,8
1971—75	2,2	2,8	1,7	3,6	3,0	2,2	2,2	3,8	2,3	0,7	1,1	2,3	2,6
1961—75	2,6	2,4	2,2	2,4	3,4	2,8	2,9	3,6	2,7	2,3	2,2	2,7	2,2

Pramen: FAO Production Yearbook, Řím 1976 — výpočty VÚEZVž

podmínky byly na Dálném východě v roce 1976 poněkud horší než v roce 1975, FAO předpokládala, že světová sklizeň neloupané rýže byla v roce 1976 pouze asi o 1—2 % nižší než mimořádná výše produkce v roce 1975.

Vcelku se produkce zemědělsko-potravinářských výrobků odhadovala na Dálném východě asi o 1,4 % výše než v roce 1975. Nejpriznivějších výsledků produkce bylo v roce 1976 dosaženo v Latinské Americe (tj. přírůstek 8,5 %, resp. 5,9 %), zejména díky vysoké sklizni pšenice v Argentíně a Brazílii, vysoké sklizni rýže a sójových bobů v Brazílii a vyšší produkci hovězího masa, hlavně v Argentíně a Uruguay. V zemích Blízkého východu a Afriky byly v roce 1976 přírůstky produkce také vysoké (4—6 %) jako výsledek mimořádně vysoké úrody obilnin ve většině těchto zemí, zejména v Turecku a v Íránu. V Africe dosáhly nejlepší výsledků ve sklizni pšenice a ječmene hlavně země „Maghreb“⁶⁾, zatímco přírůstky produkce v ostatních zemích byly nižší.

V asijských socialistických zemích, tj. hlavně v ČLR, odhadla FAO přírůstek potravinářské produkce i výrobků ZPoK na 1,4 %. Odhad zde vycházel z předpokladu, že dobrá sklizeň pšenice a krmného obilí bude do určité míry vykompenzována nižší produkcí rýže.

Oblast evropských socialistických zemí vykazala v roce 1976 přírůstek potravin proti roku 1975 ve výši 11,4 % a přírůstek produkce výrobků ZPoK ve výši 10,7 %. Těchto úspěchů bylo dosaženo pouze díky vysoké sklizni obilnin v SSSR po špatné úrodě v roce 1975, zatímco ostatní evropské socialistické země zaznamenaly pokles.

Zvýšení zemědělsko-potravinářské produkce o 3—4 % v roce 1976 proti roku 1975 bylo v rozvojových zemích vcelku v souladu s dlouhodobým trendem od roku 1971. Přes toto dosud neuspokojivé tempo růstu produkce v rozvojových zemích možno mluvit o dosti zřetelném zlepšení proti roku 1975. V důsledku dobré sklizně v tomto roce se zásoby obilnin zvýšily, takže akutní nedostatek potravin byl v říjnu 1976 zaznamenán pouze v 5 rozvojových zemích ve srovnání se 7 zeměmi v říjnu 1945 a 18 zeměmi v říjnu 1974.

V ČSSR byly v roce 1976 jinak dobré sklizňové podmínky nepříznivě ovlivněny jednak opožděným průběhem vegetace na jaře 1976, který měl za následek zaorávky některých plodin, jednak dlouhotrvajícím suchem spojeným s vysokými teplotami, které na začátku léta 1976 vyvolaly mimořádný nedostatek půdní vláhy a nepříznivě působily na vývoj vegetace. Nebylo proto dosaženo plánovaného podílu obilnin na celkové osevní ploše (56,4 %), i když se tento podíl proti roku 1975 poněkud zvýšil (dosáhl 55 %).

Podle názoru některých odborných kruhů (např. Wirtschaftswoche č. 36/1976) byla situace v oblasti produkce zemědělsko-potravinářských výrobků charakterizována v sezóně 1976—1977 těmito jevy a skutečnostmi:

- vysokým přebytkem světové produkce obilnin ve srovnání se světovou spotřebou, odhadovaným asi na 25 mil. tun, tj. růstem světových zásob asi o 25 %;

- silným poklesem sklizni obilnin v zemích západní Evropy v důsledku sucha (1976), který znamenal pro mnohé z těchto zemí při současné měnové nejistotě a hospodářské labilitě (V. Británie, Itálie, Francie) další

⁶⁾ Historické označení Maroka, Alžírsko, Tunisko a Tripolsko jako západní části kalifátu, resp. arabského světa.

prohlubování těchto negativních jevů — v zemích EHS mohly být tyto účinky zčásti paralyzovány existencí intervenčních cen (Stützpreise), zavedených u obilnin;

— vysokou produkcí obilnin téměř ve všech neevropských produkčních oblastech, tj. v SSSR, Argentíně a zejména v USA, které zaznamenaly v sezóně 1976—1977 nejvyšší sklizeň obilnin ve své historii;

— vytvořením dosud největší rezervy obilnin v Indii ve výši asi 8 mil. tun;

— podstatným zlepšením zásobovací situace v Bangladéši, tj. v zemi považované za nejvíce nedostatkovou;

— určitým zlepšením situace také v africké zóně tzv. Sahelu, kde včasné deště přechodně zastavily proces rozšiřování pouště;

— vysokou úrovní světové produkce některých jiných plodin než obilnin — tj. hlavně luštěnin, cukru a sójových bobů.

Zdálo by se tedy, že dosavadní příkrá nerovnováha mezi jednotlivými světovými oblastmi ve výživové situaci, vyjádřená aktivním nebo pasivním bilančním saldem produkce a spotřeby, se po dvou dobrých sklizních v letech 1975 a 1976 zřetelně zmírnila. Zůstává ovšem skutečností, že rozvojové země, hlavně některé oblasti Dálného východu a Afriky, budou i dlouhodobě dále závislé na dodávkách potravin z hospodářsky vyspělých zemí, ať se již jedná o některé vyspělé kapitalistické státy, nebo o některé samotné produkční rozvojové země hlavně v Latinské Americe (USA, Kanada, Francie, Oceánie, Argentina, Brazílie). Západoevropské země se pak budou — kromě Francie — i v další perspektivě zaměřovat spíše na snižování dovozní potřeby nebo dosažení soběstačnosti.

MEZINÁRODNÍ OBCHOD ZEMĚDĚLSKO-POTRAVINÁŘSKÝMI VÝROBKÝ V LETECH 1960—1975

Podíl potravin i výrobků ZPoK na mezinárodním obchodě vykazoval v letech 1960—1974 sestupnou tendenci. V roce 1975 se tento podíl u potravin nevýrazně zvýšil z 11,3 na 11,7 % a u výrobků ZPoK dále poněkud snížil ze 14,4 na 13,9 % (tab. III).

III. Postavení zemědělsko-potravinářských výrobků v mezinárodním obchodě — podíly v % z hodnoty v běžných cenách

	1960	1965	1970	1971	1972	1973	1974	1975
Potraviny	17,5	16,6	13,0	13,0	13,2	13,5	11,3	11,7
Výrobky ZPoK	26,9	22,7	16,3	16,2	16,4	17,0	14,4	13,9

Pramen: Monthly Bulletin of Statistics, OSN — výpočty VÚEZVz

Příčiny tohoto vývojového trendu nutno hledat v řadě faktorů často protichůdně působících. Pokles podílu potravin i výrobků ZPoK na celkovém objemu mezinárodního obchodu byl v letech 1960—1972 (tj. před cenovou explozí) ovlivňován jednak antiimportní zemědělskou politikou řady

států a jejich snahou po dosažení maximálního stupně soběstačnosti v potravinách, jednak rychle se prohlubující mezinárodní dělbu práce, která měla za následek rozšiřování objemu a sortimentu směňované produkce zpracovatelského průmyslu, hlavně ve strojírenství a v chemii. Tempa růstu v tab. IV byla vypočtena exponenciální křivkou, u potravin pak údaj v závorce je vypočten na základě indexu dvou krajních hodnot.

IV. Srovnání průměrných ročních temp růstu mezinárodního obchodu v jednotlivých zbožínských skupinách SITC v % za léta 1960–1972

	Mezinárodní obchod celkem	Potravin, živá zvířata, nápoje, tabák	Suroviny nepoživatelné, oleje a tuky	Minerální paliva a příbuzné materiály	Chemikálie	Průmysl. zboží a různé hotové výrobky	Stroje a dopr. prostřed.
	0–9	0+1	2+4	3	5	6+8	7
Svět celkem	10,2	6,8 (7,7)	5,0	9,7	12,1	10,9	13,2

Pramen: Monthly Bulletin of Statistics, OSN

Z tabulky vyplývá, že kromě skupiny 2 + 4 vykazovaly všechny ostatní zbožínské skupiny (včetně celosvětového průměru) v letech 1960 až 1972, tj. před boomem na trhu surovin, vyšší tempo růstu než skupina potravin 0 + 1.

Vývoj salda mezinárodního obchodu potravinami vykazoval v letech 1960–1975 tyto specifické rysy:

— V oblasti socialistických zemí aktivní saldo v roce 1960 ve výši 286 mil. US \$ se změnilo po častých hlubokých výkyvech oběma směry (výsledky sklizní) od roku 1972 v trvale pasivní saldo, které dosáhlo v roce 1975 asi 2,5 mld US \$.

— Podobná situace byla v členských zemích RVHP, kde však přes četné výkyvy aktivní saldo nevznikalo a pasivní saldo dosáhlo v roce 1975 rovněž téměř 2,5 mld US \$.

— Vysoké pasivní saldo vykazovala ve sledované době také oblast vyspělých kapitalistických států, kde deficit — rovněž po častých výkyvech — dosáhl nejvyšší úrovně v roce 1972, tj. téměř 6 mld US \$. Po tomto roce mělo pasivní saldo tendenci k poklesu — zřejmě jako důsledek vysokých cen docilovaných při vývozu — a v roce 1975 se snížilo až asi na 2,7 mld US \$.

— Nejvyšší úroveň pasivního salda vykazovaly ve sledované době země EHS, kde celkový deficit dosáhl v roce 1973 asi 8,3 mld US \$. V dalších dvou letech se pasívum snižovalo až asi na 6,9 mld US \$.

— Pasívum vzniklé součtem obou sald v socialistických a ve vyspělých kapitalistických zemích bylo pak v jednotlivých letech sledovaného období vyrovnáváno aktivním saldem v rozvojových zemích, které dosáhlo svého maxima v roce 1973, tj. asi 7 mld US \$. S poklesem cen — zejména cen cukru — se počalo toto aktivum v dalších dvou letech snižovat a v roce 1975 činilo asi 5,3 mld US \$.

Vývoj sald mezinárodního obchodu výrobky ZPoK sledoval v letech 1960—1975 podobný trend jako v obchodě potravinami:

- v socialistických zemích dosáhlo pasivní saldo v roce 1975 svého maxima, tj. asi 3,7 mld US \$, v zemích RVHP asi 3,5 mld US \$;

- ve vyspělých kapitalistických zemích dosáhl deficit nejvyšší úrovně v roce 1972, tj. 7,7 mld US \$, a v dalších třech letech se snižoval, až v roce 1975 podstatně klesl asi na 3,3 mld US \$;

- zvláště výrazný byl deficit v zemích EHS, který dosáhl maxima v roce 1974, tj. asi 14,5 mld US \$. V roce 1975 klesl asi na 12,9 mld US \$;

- nejvyššího aktiva dosáhly rozvojové země v roce 1973, tj. asi 9,8 mld US \$, které v roce 1975 kleslo asi na 7 mld US \$.

Z uvedeného vyplývá, že se ve vývoji bilančních sald zrcadlily ve všech světových oblastech ve sledované době výsledky sklizní, tj. kolísající úroveň dovozní potřeby a v posledních třech sledovaných letech pak zejména cenové výkyvy. Z rozboru také vyplývá, že aktivní salda vykazuje v letech 1960—1975 pouze oblast rozvojových zemí. Tato oblast je ovšem heterogenním celkem, kde právě země nejvíce postižené nedostatkem potravin aktivní saldo nevykazují buď vůbec, nebo v některých nekompetitivních plodinách, pro výživu méně důležitých.

Změny v oblasti struktury obchodu potravinami a výrobky ZPoK možno všeobecně charakterizovat jednak růstem podílu vývozu vyspělých kapitalistických států a mírným poklesem podílu dovozu do vyspělých kapitalistických států na světovém obchodě, poklesem podílu vývozu rozvojových zemí a mírným růstem podílu dovozu na světovém obchodě a poklesem podílu vývozu a dovozu zemí RVHP na světovém obchodě. Charakteristickým je také dosti prudký pokles podílu vzájemného obchodu zemí RVHP; pokles podílu zemí RVHP na světovém i vzájemném obchodě nelze však jednoznačně považovat za negativní jev, který spíše svědčí o rozšiřující se směně výrobků odvětví zpracovatelského průmyslu.

POSTAVENÍ ČSSR MEZI HLAVNÍMI SVĚTOVÝMI VÝVOZCI A DOVOZCI VYBRANÝCH DRUHŮ ZEMĚDĚLSKO-POTRAVINÁŘSKÝCH VÝROBKŮ

ČSSR nezaujímá — kromě asi dvou položek v dovozu a asi tří položek ve vývozu — příliš důležité postavení mezi hlavními světovými vývozci a dovozci, ať již váhu a význam těchto zemí posuzujeme:

- podle absolutního celkového objemu vývozu a dovozu výrobků ZPoK, vyjádřeného v hodnotě US \$, a jeho podílu na světovém obchodě těmito výrobky;

- podle podílu absolutního celkového objemu vývozu a dovozu výrobků ZPoK na bázi hodnoty v US \$ na celkovém vývozu a dovozu;

- podle výše aktivních nebo pasivních sald hodnotové bilance zahraničního obchodu výrobky ZPoK.

Pořadí nejdůležitějších vývozců a dovozců je posuzováno podle stavu roku 1974, kdy došlo k vyvrcholení boomu na kapitalistickém trhu surovin. Za podklad byly vzaty statistické údaje z Monthly Bulletin of Statistics, OSN, hlavně pak ze statistické ročenky FAO (FAO Yearbook).

Podle absolutního celkového objemu vývozu výrobků ZPoK si udržují dominantní postavení USA s podílem 18,3 % na světovém obchodě těmito výrobky ve srovnání se 14,2 % v roce 1972, tj. před cenovou ex-

ploží. Druhé pořadí zaujímá Francie s podílem 6,9 % (v roce 1972 7,5 %), Oceánie 6,2 % (6,3 %), Nizozemí 5,6 % (6,2 %), dále Brazílie, Kanada, Itálie a NSR.

V dovozu vykazovala nejvyšší podíl na světovém obchodě výrobky ZPoK NSR, tj. 9,6 % (v roce 1972 12,0 %), Japonsko 8,8 % (7,7 %), USA 8,7 % (9,9 %), Velká Británie 8,5 % (4,6 %), dále Itálie, Francie, SSSR a Nizozemí.

Změny v podílech jednotlivých zemí na světovém obchodě podle stavu roku 1972 a 1974 jsou výslednicí změn v cenových relacích ve vyvážené a dovážené druhové struktuře těchto výrobků.

Podíl ČSSR na světovém vývozu výrobků ZPoK se pohyboval v letech 1972—1975 na úrovni kolem 0,3 %. Podíl na světovém dovozu měl vcelku zřetelnou klesající tendenci; v roce 1972 činil asi 1,22—1,24 %, v roce 1975 asi 0,93—0,85 %.⁷⁾

Posuzujeme-li váhu jednotlivých vývozních a dovozních zemí podle podílu jejich vývozu nebo dovozu výrobků ZPoK na jejich celkovém vývozu nebo dovozu, dostáváme v pořadí značně změněný obraz.

Ve vývozu vykazovalo nejvyšší podíl Thajsko, tj. 70,8 % (v roce 1972 63,9 %), následováno těsně Argentinou s podílem 69,5 % (78,2 %), která spolu s Brazílií (60,4—68,9 %) zaujímala před rokem 1974 ve světě dvě první místa. Z důležitých vývozců následuje Oceánie s podílem 58,1 % (53,7 %), Filipíny 56,5 % (48,4 %), dále Dánsko, USA, Nizozemí a Francie.

V dovozu zaznamenala v roce 1974 nejvyšší podíl ČLR, tj. 41,1 % (33,5 %), Hong-Kong 22,9 % (22,8 %), SSSR 22,0 % (21,8 %), Velká Británie 19,3 % (24,5 %), Itálie 19,2 % (25,9 %), dále pak Španělsko, Japonsko, NSR, ČSSR a Belgie.

Podíl čs. vývozu výrobků ZPoK na celkovém čs. vývozu dosáhl v roce 1974 svého maxima, tj. 5,8—5,1 % ve srovnání s 5,1—4,5 % v roce 1972 a 4,7—4,8 % v roce 1975. Podíl čs. dovozu výrobků ZPoK na celkovém čs. dovozu se v letech 1972—1975 výrazně snižoval z 19,2—19,4 % až na 14,4—13,1 %.

Další vcelku odlišný pohled na postavení jednotlivých vývozních a dovozních zemí získáme, posuzujeme-li jejich pořadí podle výše aktivních nebo pasivních hodnotových sald bilance jejich zahraničního obchodu výrobky ZPoK.

V rozhodném roce 1974 zaznamenaly nejvyšší aktivní saldo bilance zahraničního obchodu výrobky ZPoK USA, tj. 11,3 mld US \$, zatímco v roce 1972 jejich aktivum činilo pouze 2,6 mld US \$, tj. méně než Oceánie, která v tomto roce vykazovala aktivum 3,7 mld US \$. Toto aktivum se v roce 1975 zvýšilo na 6,5 mld US \$. Vysoké aktivní saldo se jeví také u Brazílie, tj. 3,9 mld US \$ (2,4 mld US \$), Argentiny 2,6 mld US \$ (1,4 mld US \$), dále Nizozemí, Francie, Thajska, Dánska, Filipín a Kanady.

Mezi země s vysokým pasivním saldem řadíme především Japonsko — 10,5 mld US \$ (5,2 mld US \$), NSR 8,1 mld US \$ (6,6 mld US \$), Velkou Británii — 7,6 mld US \$ (4,9 mld US \$), Itálii — 4,0 mld US \$ (1,4 mld US \$), SSSR — 2,7 mld US \$ (2,0 mld US \$), dále Hong-Kong, Španělsko, ČLR, Belgie a ČSSR.

⁷⁾ První údaj značí podíl ZPoK podle klasifikace RVHP, druhý podle klasifikace SITC. Podobně i v dalším textu.

V ČSSR se pasívní saldo bilance zahraničního obchodu výrobky ZPoK rozvíjelo v letech 1972–1975 asi takto (v mil. US \$):⁸⁾

1972		1973		1974		1975	
RVHP	SITC	RVHP	SITC	RVHP	SITC	RVHP	SITC
629	667	878	958	927	895	883	754

Z uvedeného se dá usuzovat, že ČSSR zaujímala v roce 1974 ve tvorbě pasívního salda bilance zahraničního obchodu výrobky ZPoK asi desáté místo ve světě.

Vysoké pasívní saldo bilance zahraničního obchodu výrobky ZPoK je jedním z charakteristických rysů pro hospodářsky vyspělé státy. Že toto pravidlo neplatí bez výjimky, jsou důkazem průmyslově vyspělé USA, které přes svůj vysoce pokročilý průmysl vykazují v zahraničním obchodě vysoké aktivní saldo výrobky ZPoK. Přesto však možno říci, že ve většině hospodářsky vyspělých států s intenzivní zemědělskou produkcí i s vyspělým průmyslem potravin a pochutin se již delší dobu prosazuje forma směny průmyslových výrobků s vysokým vkladem společenské práce. Jedná se zejména o hospodářsky vyspělé evropské země (k nimž patří i ČSSR) a Japonsko, které jsou nadto ještě nuceny zatěžovat svoji bilanci stoupajícím dovozem nekompetitivních položek v souhlase se stoupající poptávkou a dovozní potřebou (např. káva, kakaové boby, jižní ovoce, některé druhy olejnatých semen a olejů, ale i surový třtinový cukr).

PERSPEKTIVY DALŠÍHO VÝVOJE NA SVĚTOVÉM TRHU ZEMĚDĚLSKO-POTRAVINÁŘSKÝCH VÝROBKŮ

Při odhadu dalšího vývoje na trhu zemědělsko-potravinářských výrobků, zejména dalšího rozvoje kapacit světové produkce potravin, nejsou úvahy odborných institucí zcela jednotné. Například pařížský Hudson Institute Europe uvedl ve své zvláštní zprávě o evropské potravinářské situaci, že k nasycení rostoucího počtu obyvatel světa do roku 1985 a pravděpodobně i do konce tohoto tisíciletí postačí současné kapacity produkce potravin. Tyto kapacity spočívají jednak v obdělávané půdě, jejíž rozsah však lze rozšířit jen rámcově, jednak v zemědělské technologii, jejíž vývojový potenciál je nezměřitelný. Není proto nutné, aby hodnota výživy klesla z nynější úrovně, naopak by mohla stoupnout. To však zdaleka neznamená, že výživa všech obyvatel bude přiměřená. Hlavní problém bude i nadále spočívat v oblastní nerovnováze světové nabídky a poptávky, v možnostech distribuce podle různé kupní síly obyvatelstva. Distribuce bude nabývat na důležitosti i rozsahu v té míře, v jaké poroste rozpor mezi největšími producenty a spotřebiteli, zatímco kupní síla bude záviset na příjmech spotřebitelů a cenách surovin. Příjmy asi dvou třetin obyvatel zeměkoule dosahují 200 \$ ročně a nemají se v dohledné době příliš výrazně zvýšit. Proto ani nelze očekávat podstatné změny v charakteru poptávky po potravinách.

⁸⁾ Rozdíl mezi klasifikací RVHP a SITC je dán tím, že některé zbožové skupiny nejsou (co do obsahu položek) zcela srovnatelné.

ZÁVĚR

Výživa bude i nadále závislá hlavně na produkci obilnin a okopanin a bude se zvyšovat poptávka po většině druhů obilnin (včetně rýže) pro přímou spotřebu.

Zpráva uvedeného institutu odhaduje, že světová poptávka po potravinách se v roce 1980 zvýší asi o 27 % proti roku 1970.

Podle FAO nejsou naproti tomu problémy výživy v rozvojových zemích vůbec problémy obchodními a nelze je řešit obvyklými klasickými formami, resp. nárazníkovými zásobami. Přitom ani integrovaný surovinový program UNCTAD (konference o obchodu a rozvoji) nepředstavuje komplexní řešení těchto otázek. Skutečně účinným prostředkem by bylo vytvoření nové struktury hospodářských styků mezi zeměmi, doprovázené rychlým hospodářským rozvojem v rozvojových zemích, tj. rozvojem produkce, který by snižoval jejich dovozní závislost.

Nejde (podle FAO) o nic jiného než o aplikaci všech dosavadních osvědčených způsobů řešení problémů výživy s cílem uvést v život všeobecně akčně orientovanou strategii s potřebnou mírou pružnosti působení jejich různých forem.

Došlo dne 7. 9. 1977

Adresa autora:

Dr. Miloslav Moudrý, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Základním úkolem, který byl před čs. zemědělství postaven XV. sjezdem KSČ a Směrnicemi dalšího hospodářského a sociálního rozvoje ČSSR v letech 1976—1980, je zabezpečování výživy obyvatelstva v plném kvantitativním i kvalitativním rozsahu a zvyšování míry soběstačnosti ČSSR v základních zemědělských výrobcích.

Mezi produkty, jejichž význam byl v této souvislosti zvláště podtržen, patří rovněž olejninu a z živočišné výroby pak mimo jiné mléko, tedy základní suroviny k zabezpečení jedné z nezbytných složek lidské výživy — tuků.

Vzhledem k tomu, že tato skupina produktů tvoří v současné době stále významnou položku čs. zahraničního obchodu zemědělsko-potravinářského komplexu, byla jí při analýze čs. zahraničně obchodních vztahů věnována zvláštní pozornost.

Spolu s potravinářskými tuky a oleji a surovinami k jejich výrobě byly do analýzy zahrnuty i tuky a oleje nepotravinářské a souhrnným předmětem rozboru byla tak komoditní agregace „tuky, oleje, olejnatá semena a plody pro průmyslové účely“ (skupiny a podskupiny 57, 720, 724, 725, 801, 841 podle Jednotné nomenklatury zboží zahraničního obchodu členských zemí RVHP).

Tato komoditní agregace se skládá ze čtyř základních skupin produktů. Jsou to především olejnatá semena a plody pro průmyslové účely, dále tuky a oleje potravinářské zahrnující oleje rostlinné potravinářské, živočišné tuky potravinářské (máslo, sádlo syrové a přepuštěné a slanina) a margarínové výrobky včetně margarínu; tuky a oleje technické (rostlinné, živočišné, rybí a ostatní) a konečně tuky mořských savců a ryb.

V analýze byl v první řadě zkoumán podíl této skupiny na celkovém zahraničním obchodu ČSSR a zahraničním obchodu zemědělsko-potravinářského komplexu¹⁾, jakožto určité vyjádření ekonomické váhy uvedených komodit v soustavě zahraničně obchodních vztahů.

Dále byla zkoumána vnitřní struktura komoditní agregace a vývojové tendence jejích přeměn jak po stránce fyzického objemu, tak především hodnotově a ve vzájemné relaci těchto veličin.

Nezbytnou součástí této analýzy je rovněž zmapování a zhodnocení teritoriální makrostruktury, v níž se zkoumané zahraničně obchodní vztahy

¹⁾ ZPoK tvoří položky 510, 511, 530, 55, 56, 57, 58, 590, 59102, 6, 7, 8 Jednotné nomenklatury zboží zahraničního obchodu členských zemí RVHP.

uplatňují, poněvadž ta je, zvláště ve svém nejzákladnějším rozčlenění na oblast socialistických a kapitalistických států, jedním ze základních prvků, určujících vývoj hodnotových charakteristik těchto vztahů.

Poněvadž pak cílem této analýzy je zhodnotit, nakolik vývoj zahraničního obchodu zkoumanými komoditami směřuje k plnému zabezpečení potřeb obyvatelstva v této oblasti, je jejím těžištěm pokus o vyjádření naturální míry soběstačnosti ČSSR v potravinářských tucích a olejích jako podílu domácí výroby na vnitřní spotřebě. Tento propoččet se týká momentální, faktické, nikoliv optimální nebo plánované spotřeby, i když by ovšem ani tato varianta nebyla bez zajímavosti.

Celá komoditní agregace je výrazně dovozní a podílí se relativně vysokými procenty jak na celkovém čs. dovozu a dovozu produktů ZPoK, tak především na záporném saldu čs. zahraničního obchodu ZPoK, jak je patrné z tab. I. Uvedené podíly mají sice v období let 1960 až 1976 sestupnou tendenci, stále však zdaleka nejsou zanedbatelné.

I. Podíl celkového dovozu tuků, olejů a olejin na celkovém čs. dovozu, dovozu ZPoK a na záporném saldu čs. ZPoK

Rok	Podíl celkového dovozu tuků, olejů a olejin		Podíl netto dovozu tuků, olejů a olejin na záporném saldu čs. ZPoK v %
	na celkovém čs. dovoze v %	na dovozu ZPoK v %	
1960	3,5	10,9	14,3
1965	2,4	10,0	12,8
1970	1,8	8,2	9,6
1971	1,6	7,5	9,0
1972	1,4	7,0	8,6
1973	1,3	6,6	7,4
1974	1,4	7,4	8,8
1975	1,3	8,7	9,0
± 1971 – 1975	1,4	7,4	8,6
1976	1,2	6,2	8,7

Z hlediska zbožíové struktury se na dovozu analyzované komoditní agregace nejvyšším procentem podílí olejnatá semena a plody pro průmyslové účely — 45,1 % hodnoty fco v průměru let 1971–1975 (a již 49,7 % v roce 1976) a tuky a oleje potravinářské — průměrně 37,6 % hodnoty fco (33,1 % v roce 1976), tuky a oleje technické tvořily průměrně 13,5 % (14,2 %), tuky mořských savců a ryb pouze 3,8 % (resp. 3,0 %).

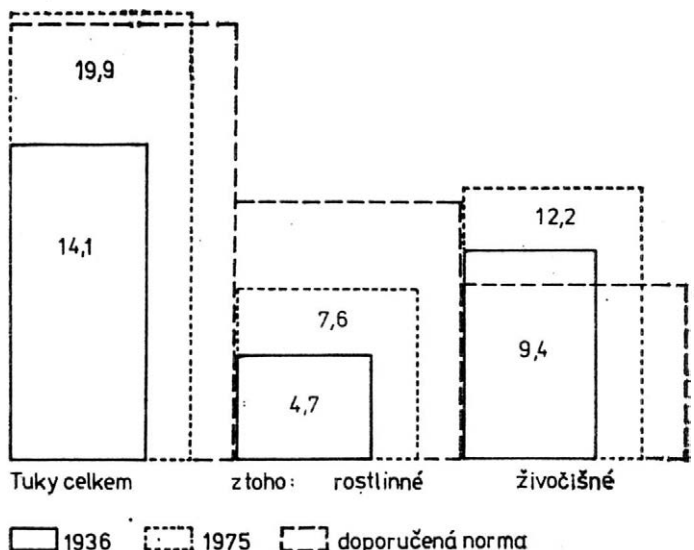
V souladu s tím je v této analýze hlavní důraz kladen na tuky a oleje potravinářské a olejnatá semena a plody, ostatní skupiny jsou zařazeny především pro úplnost.

Význam tuků jako potravin v lidské výživě je možno dokumentovat tím, že z celkové denní kalorické spotřeby na 1 obyvatele tvoří tuky v průměru let 1970–1972 12 %. Průměrná spotřeba tuků na 1 obyvatele a 1 rok v tomto období byla 19,9 kg (v hodnotě čistého 100 % tuku), než proti roku 1936 představuje nárůst o 41 % — a současně také o 2 % více, než je doporučená dávka spotřeby (Kratochvíl 1974). Z tohoto hlediska je nepříznivá také druhová struktura spotřebovávaných tuků. Čs. občan spotřebovává ročně o 21 % více másla a o celých 126 % více sádla a slaniny, ale

o 30 % méně rostlinných tuků a oleje, než by podle doporučené normy měl. Trend vývoje spotřeby (obráz. 1) však naznačuje, že se tyto disproporce postupně vyrovnávají.

Celková spotřeba tuků v ČSSR se zvýšila z 203 tis. tun (v hodnotě čistého tuku) v roce 1936 na 285 tis. tun v roce 1970 a 293 tis. tun v roce 1975, tedy o 40,2 %, resp. 44,3 %, přičemž se za období 1970 až 1975 zvýšila o 2,4 % (údaje FSÚ ČSSR).

doporučená norma:
tuků celkem 19,5
z toho rostl. 11,6
živoč. 7,9

1. Trend vývoje roční spotřeby tuků na 1 obyvatele (100% čistý tuk)

Rychlejší tempem rostla výroba potravinářských olejů a tuků, která v roce 1975 činila 285 tis. tun (v hodnotě čistého tuku) oproti 256 tis. tun v roce 1970, tedy o 11,3 % více. Z toho podíl živočišných tuků činil 53,4 % (v tom maslo 31,5 %) a jedlé rostlinné tuky a oleje tvořily 46,6 %.

Soběstačnost ČSSR v potravinářských tucích a olejích v období 1970 až 1975 ukazuje tab. II.

Tento závěr ovšem není zcela přesný, neboť vyjadřuje pouze vývoj soběstačnosti ve finálních produktech k přímé lidské spotřebě. Uvedená výroba rostlinných tuků a olejů však zahrnuje rovněž produkty, k jejichž výrobě

II. Soběstačnost ČSSR v potravinářských tucích a olejích (přepočteno na 100 % tuk)

Rok	Výroba tis. t	Spotřeba tis. t	Soběstačnost v %		
			tuky a oleje celkem	rostlinné tuky a oleje	živočišné tuky
1970	256	285	89,7	95,7	85,1
1971	270	288	94,0	99,2	90,0
1972	286	290	98,8	100,4	97,6
1973	302	291	103,7	100,0	106,7
1974	305	291	104,8	105,7	104,0
1975	285	293	102,7	93,0	109,3

bylo použito dovezených olejnatých semen a plodů, event. i dovezených surových olejů. Čs. produkce olejnatých semen a plodů činila v letech 1971 až 1975 průměrně ročně 116 tis. tun, z toho k výrobě potravinářských tuků a olejů cca 107 tis. tun (slunečnice, řepka, řepice). Ve stejném období bylo dovezeno ročně průměrně 102 tis. tun olejnatých semen a plodů k výrobě potravinářských olejů (slunečnice, podzemnice olejná, sója), tedy dovozy tvořily téměř 50 % celkového objemu surovin k výrobě rostlinných tuků a olejů potravinářských v ČSSR.

Vypočteme-li na základě této úvahy čs. soběstačnost v rostlinných tucích a olejích z vlastních zdrojů, bude v roce 1975 činit 53,9 % místo původních 93 % a celková soběstačnost ČSSR v tucích a olejích potravinářských se tím sníží na 80,2 %.

Uvedený výpočet je do značné míry pouze orientační — jak již bylo řečeno, nebere v úvahu dovozy surových olejů, neuvažuje ani s rozdílnou výtěžností jednotlivých druhů olejnatých semen — naznačuje však některé aspekty problematiky v této oblasti.

Příznivým rysem v tomto vývoji je především skutečnost, že zatímco čs. produkce olejin trvale a výrazně roste — ze 73 tis. tun v roce 1970 na 148 tis. tun v roce 1975, tedy o 100 %, čs. netto dovoz olejnatých semen a plodů pro průmyslové účely se za totéž období snížil ze 185 na 113 tis. tun, tj. téměř o 40 %. Kromě fyzického objemu dovozu je ovšem třeba věnovat pozornost také jeho hodnotové stránce.

V období let 1966—1976 vykazovala celková hodnota čs. dovozu komoditní agregace „tuky, oleje, olejnatá semena a plody pro průmyslové účely“ plynulý růst, který se zpomalil až v posledním roce tohoto časového intervalu. Jak ukazuje tab. III, dosáhl tento objem v roce 1976 124,6 % úrovně základního roku (ve srovnání se 135,5 %, resp. 147,8 % v letech bezprostředně předcházejících).

V rámci této agregace rostly relativně nejrychleji dovozy tuků a olejů technických (index 1976/1966 je 161,1) a olejnatých semen a plodů (index 133,9). Dovoz tuků a olejů potravinářských ve svém úhrnu víceméně stagnoval vlivem rapidního snížení, resp. v posledních letech anulování dovozů živočišných tuků potravinářských; dovoz rostlinných potravinářských olejů však trvale roste (index 1976/1966 je 214,9). Dovoz tuků mořských savců a ryb vykazoval ve sledovaném období mírně sestupnou tendenci.

Disproporce mezi vývojem hodnotového a fyzického objemu dovozu je dána růstem průměrných dovozních cen, který se projevil především v letech 1973 až 1976.

Došlo tedy např. u olejnatých semen a plodů pro průmyslové účely, které tvoří téměř polovinu hodnotového objemu čs. dovozu sledované agregace, v období 1960 až 1976 k více než 100 % nárůstu cen, z toho jen v období 1970 až 1976 k jejich zvýšení o 80 %. Pro srovnání lze uvést, že např. průměrná dovozní cena pšenice vzrostla v letech 1960 až 1976 o 67 %, v letech 1970 až 1976 pak o 36 %.

Je tedy zřejmé, že vzhledem k uvedenému vývoji je zvyšování míry soběstačnosti ČSSR v těchto produktech jedním z významných úkolů čs. zemědělství a celého ZPoK.

Uvedený cenový vývoj koresponduje se změnami teritoriální makrostruktury dovozu (tab. V). Výrazně rostly dovozy z kapitalistických, a to především vyspělých kapitalistických států — index hodnoty obchodní parity 1975/1960 byl 281,1, resp. 345,1 pro VKS; dovozy ze států

III. Vývoj čs. dovozu tuku, olejů, olejnatých semen a plodů pro průmyslové účely (index hodnot fco čs. hranice — rok 1966 = 100)

Druh	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
Tuky, oleje, olejnatá semena a plody celkem	94,4	104,5	93,5	106,6	102,7	95,8	104,9	135,5	147,8	124,6
Olejnatá semena a plody pro průmysl. účely	87,1	99,1	82,3	99,6	80,0	78,4	124,5	151,2	144,8	133,9
Tuky a oleje potravní	106,7	114,7	100,4	106,6	141,7	124,8	78,7	90,4	128,1	108,9
Z toho: oleje rostlinné potravinářské	104,4	112,6	136,4	132,1	150,1	137,7	113,0	176,9	252,8	214,9
tuky živočišné potravinářské	109,1	97,7	63,4	80,4	101,1	72,4	5,3	1,7	—	—
margarinové výrobky a margarin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tuky a oleje technické	87,5	96,6	104,9	109,5	69,8	71,7	123,4	250,1	251,4	161,1
Z toho: živočišné tuky technické	57,8	83,0	87,8	0,0	—	—	—	12,8	—	—
rybí tuky technické	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
oleje rostlinné technické	86,7	84,8	85,7	122,0	103,5	106,0	217,5	399,7	366,4	233,1
ostatní technické oleje	168,4	174,5	218,7	204,7	134,4	138,9	114,3	344,8	443,0	339,6
Tuky mořských savců a ryb	82,8	94,1	120,7	165,3	89,5	90,4	81,9	80,2	98,3	77,2

IV. Vývoj průměrných dovozních cen fco čs. hranice

Dovozní položka	1960	1965	1970	1975	Ø 1971 až 1975	1976
Olej, semena a plody pro průmyslové účely celkem v Kčs za tunu Index	10 002,3 100,0	1 034,6 103,4	1 144,6 114,4	2 740,3 274,0	1 984,6 198,4	2 082,7 208,2
Slunečnice v Kčs za tunu Index	874,3 100,0	955,6 109,3	1 085,5 124,2	2 678,9 306,4	1 933,5 221,1	2 049,4 234,4
Oleje rostlinné potravinářské v Kčs za tunu Index	2 655,5 100,0	2 136,3 80,4	2 883,7 108,6	4 668,8 175,8	3 027,3 114,0	3 625,6 136,5

V. Podíl na celkovém čs. dovozu tuků, olejů, olejnatých semen a plodů (v % z obchodní parity)

Rok	1960	1965	1970	1975	1976
Socialistické země	64,2	43,3	54,8	34,3	45,8
Kapitalistické státy	35,8	56,7	45,2	65,7	54,2
Vyspělé kapitalistické státy	22,4	26,8	34,9	55,8	43,7
Rozvojové země	13,4	29,9	10,3	9,9	10,5

socialistických se ve stejném období snížily přibližně na polovinu dovozů výchozího roku. Teprve v roce 1976 došlo k určitému zmírnění těchto trendů a částečnému vyrovnání objemu dovozů ze socialistických a kapitalistických států, což se příznivě odrazilo (jak je patrné z tab. IV) i v cenové hladině.

Současně byly v období 1960 až 1976 tuky, oleje a olejnatá semena z ČSSR také vyváženy. Jednalo se především o export olejnatých semen, který se uskutečnil ve všech letech sledovaného období (průměrný roční vývoz fco čs. hranice byl v letech 1971—1975 7 547 tis. Kčs) a tuků a olejů potravinářských (průměr let 1971—1975 byl 43 947 tis. Kčs); tuky a oleje technické byly vyváženy pouze sporadicky.

Čs. netto dovoz sledované komoditní agregace se v letech 1966 až 1976 zvýšil ze 449 na 649 mil. Kčs, tedy o 42 % (fco čs. hranice), z toho nejvíce vzrostl dovoz tuků a olejů technických — z 51 na 124 mil. Kčs, tedy o 148 %, dovoz olejnatých semen a plodů stoupl na 164 % základního roku, netto dovoz olejů rostlinných potravinářských na 150 % a tuků mořských saveců a ryb na 116 %. V bilanci živočišných tuků potravinářských byla ČSSR, vzhledem k aktivní bilanci zahraničního obchodu máslem, na konci sledovaného období aktivní se saldem 24 mil. Kčs fco čs. hranice.

Jak již bylo zdůrazněno, tvoří největší položku z celkového dovozu celé

VI. Struktura čs. dovozu tuků, olejů, olejnatých semen a plodů pro průmyslové účely (v % celkové hodnoty dovozu fco čs. hranice)

Druh	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
Tuky, oleje, olejnatá semena a plody celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Olejnatá semena a plody pro průmysl. účely	46,3	42,7	43,9	40,6	43,2	36,1	37,9	54,9	51,6	45,3	49,7
Tuky a oleje potravinářské	37,9	42,8	41,6	40,7	37,9	52,2	49,3	28,4	25,3	32,8	33,1
Z toho:											
oleje rostlinné potravinářské	19,2	21,2	20,6	28,0	23,8	28,2	27,6	20,6	25,0	32,8	33,1
tuky živočišné potravinářské	18,7	21,6	17,5	12,7	14,1	18,2	14,1	1,0	0,3	—	—
margarinové výrobky a margarín	—	—	3,5	—	—	5,8	7,6	6,8	—	—	—
Tuky a oleje technické	11,0	10,2	10,1	12,3	11,3	7,4	8,2	12,9	20,2	18,6	14,2
Z toho:											
živočišné tuky technické	4,0	2,5	3,2	3,8	—	—	—	—	0,4	—	—
rybí tuky technické	—	—	—	—	2,2	—	—	—	—	0,6	0,2
oleje rostlinné technické	5,5	5,0	4,4	5,0	6,2	5,5	5,9	11,2	16,0	13,4	10,1
ostatní technické oleje	1,5	2,7	2,5	3,5	2,9	1,9	2,3	1,7	3,8	4,6	3,9
Tuky mořských saveců a ryb	4,8	4,3	4,4	6,4	7,6	4,3	4,6	3,8	2,9	3,3	3,0

komoditní agregace dovoz olejnatých semen a plodů pro průmyslové účely — 45,1 % v průměru let 1971 až 1975 a 49,7 % v roce 1976.

V druhové struktuře má největší význam semeno slunečnice, jehož podíl na celkovém dováženém množství olejnatých semen a plodů v jednotlivých letech kolisal, s výjimkou roku 1965 však vždy přesahoval 20 %, v letech 1975 a 1976 pak činil 55,4 %, resp. 44,2 %. Podíl slunečnice na celkové hodnotě dovozů byl stejný, v některých letech nepatrně nižší.

V souladu s vývojem teritoriální struktury dovozů celé komoditní agregace došlo také u olejnatých semen a plodů k výraznému zvýšení podílu kapitalistických států. Zatímco v roce 1960 byly dovozy ze socialistických a kapitalistických států téměř v poměru 1 : 1 ve fyzickém objemu a 4 : 6 v objemu hodnotovém, v roce 1975 již ČSSR z kapitalistických států dovážela 90,6 % fyzického a 94 % hodnotového objemu celkového dovozu. I zde však došlo v roce 1976 k určitému vyrovnání tohoto poměru (68,2 %, resp. 71,9 %).

V rámci dovozů z kapitalistických států se pak ve stejném období zvýšil podíl vyspělých kapitalistických států na úkor dovozů z rozvojových zemí, na jejichž trzích v současné době ČSSR nakupuje pouze necelá 4 % dováženého množství olejnatých semen a plodů proti 30 % v roce 1960.

Rostlinné potravinářské oleje tvořily v průměru let 1971 až 1975 37,6 % hodnoty celkových dovozů sledované komoditní agregace, byly tedy vedle olejnatých semen a plodů její nejvýznamnější komoditou. V celkovém úhrnu se zvýšilo množství dovážených rostlinných potravinářských olejů v letech 1960 až 1976 z 35 na 53 tis. tun, tj. o 52 %, v hodnotě to představuje zvýšení o 94 mil. Kčs (v obchodní paritě), tj. o 102 %, přičemž k nejvýraznějšímu růstu hodnoty dovozu došlo v letech 1974 a 1975.

Trend vývoje dovozů z hlavních dvou skupin zemí — socialistických a kapitalistických — platící pro sledovanou komoditní agregaci jako celek, se projevil i v dovozu rostlinných potravinářských olejů, avšak méně výrazně.

Celková hodnota dovozu živočišných potravinářských tuků se v průběhu let 1960 až 1976, zvláště pak ke konci tohoto období, prudce snížila — zatímco index 1970/1960 (v obchodní paritě) byl 55,0, index 1976/1960 klesl na nulu. Současně se výrazně zvýšil čs. vývoz těchto tuků — o více než 350 % v letech 1960 až 1976.

Technické tuky a oleje tvořily v průměru let 1971 až 1975 13,5 % celkové hodnoty čs. dovozu tuků, olejů, olejnatých semen a plodů. Tento podíl v letech 1966 až 1970 téměř stagnoval na úrovni 10–12 %, v následujících dvou letech poklesl na 7–8 %, v roce 1974 a 1975 pak výrazně vzrostl až na 20,2 %, resp. 18,6 % a opět se poněkud snížil v roce následujícím (14,2 %). S tímto vývojem koresponduje zvýšení absolutní hodnoty dovozu technických tuků a olejů, která z 51 mil. Kčs (fco čs. hranice) v roce 1966 vystoupila až na 129 mil. Kčs v roce 1975, tedy o 150 %, a následně poklesla na 83 mil. Kčs v roce 1976.

Uvedený prudký růst byl především záležitostí výrazného zvýšení dovozů rostlinných technických olejů, které samy o sobě představují 10 % celkového čs. dovozu celé analyzované komoditní agregace a téměř 80 % dovozu tuků a olejů technických (v hodnotě fco čs. hranice, průměr let 1971 až 1975), a jejichž dovoz v některých letech (1974, 1975) dosáhl téměř čtyřnásobku úrovně roku 1966.

Význam ostatních položek — živočišných tuků technických a ostatních technických olejů — byl podstatně menší, rybí tuky technické se od roku 1966 dovezly pouze v jediném roce (1970).

Rovněž u této skupiny tuků a olejů došlo v období 1960 až 1975 ke změně teritoriální skladby ve prospěch dovozů z kapitalistických států. Přednostní růst nákupů na těchto trzích dokumentují indexy růstu hodnoty dovozů z jednotlivých teritorií — index 1975/1960 byl pro socialistické země 218,7, pro kapitalistické státy 415,4 (z obchodní parity). V jednotlivých letech sice podíl obou skupin kolísal, základní tendence však doznala změny až v roce 1976. Rysem odlišujícím z teritoriálního hlediska dovoz technických tuků a olejů od ostatních skupin tuků, olejů a surovin k jejich výrobě je skutečnost, že se na něm v podstatné míře podílejí importy z rozvojových zemí, jejichž podíl v některých letech dosahuje až 50 % z celkové hodnoty.

Celkově lze konstatovat, že z analýzy čs. zahraničního obchodu tuky, oleje, olejnatými semeny a plody pro průmyslové účely vyplývají tyto základní tendence:

— Analyzovaná komoditní agregace má výrazně dovozní charakter. Její podíl na celkovém čs. dovozu činil v průměru let 1971 až 1975 1,4 %, podíl na dovozu ZPoK 7,4 %, netto dovoz této agregace tvořil ve stejném období 8,6 % záporného salda čs. zahraničního obchodu ZPoK. V celém sledovaném období pak mají tyto podíly klesající tendenci.

— Celkový objem dovozu komoditní agregace v intervalu 1960 až 1973 pouze mírně kolísal, v letech 1974 a 1975 však stoupl na 130 %, resp. 150 % úrovně roku výchozího. Obdobně se tento vývoj projevoval v jednotlivých skupinách této komoditní agregace — s výjimkou živočišných tuků potravinářských a tuků mořských savců a ryb. K určitému zlomu, resp. zmírnění těchto trendů došlo v roce 1976.

— Růst fyzického objemu dovozu byl pomalejší než růst jeho celkové hodnoty. Příčinou je jak růst průměrných ročních cen dovozů ze všech základních teritorií, tak přesun těžiště nákupů na kapitalistické trhy.

— Živočišné tuky potravinářské, které byly na počátku analyzovaného období položkou dovozní, dosáhly v důsledku výrazně klesající úrovně dovozu a rostoucích vývozů (zejména másla) v letech 1973 až 1976 aktivní bilance.

— Přes pozitivní trend produkce potravinářských tuků a olejů není ČSSR v této oblasti soběstačná, poněvadž cca 50 % této produkce je vyráběno z dovezených surovin. Míra soběstačnosti se však trvale zvyšuje, poněvadž tempo růstu čs. produkce olejin převyšuje tempo růstu jejich dovozu. Vzhledem ke stoupající hladině dovozních cen je žádoucí další akcelerace tohoto tempa.

SOUHRN

Práce je stručnou analýzou čs. zahraničního obchodu komoditní agregací tuky, oleje, olejnatá semena a plody pro průmyslové účely v letech 1960—1976. Sleduje vývoj podílu této dovozní skupiny produktů na celkovém čs. dovozu a dovozu ZPoK, přeměny její vnitřní struktury z hlediska objemového a hodnotového a trendy v teritoriální makrostruktuře těchto importů. Zabývá se rovněž propočtem míry naturální soběstačnosti ČSSR v těchto produktech.

Literatura

JENÍČEK, V. — TUČEK, P. — KOCHLÍKOVÁ, B.: Analýza vybraných vnějších činitelů rozvoje čs. zemědělsko-potravinářského komplexu. [Závěrečná zpráva]. Praha, VÚEZVŽ 1976.

Došlo dne 8. 9. 1977

Adresa autorky:

Ing. Bohuslava Kochlíková, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy,
Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Požadovaný růst úrovně zemědělské výroby v Československu je v současné době i do nejbližší budoucnosti uskutečňován v souladu se směrnicemi nejvyšších stranických i státních orgánů cestou její další plánovitě koncentrace a specializace, uplatňováním průmyslových metod v organizaci a technologii, jakož i využíváním všech soudobých poznatků příslušných vědních oborů. Na předním místě mezi progresivními organizačními tendencemi stojí vytváření výrobních jednotek optimální velikosti cestou kooperace, případně slučováním dosavadních podniků, tak aby pro rozvoj specializace výroby byla dána základní podmínka — potřebná koncentrace půdy a základních prostředků.

Výzkum, který je v poslední době prováděn (Macháček, Zeipelt 1977, Macháček et al. 1977) ke zjištění skutečného současného stavu koncentrace výrobních faktorů a výroby hlavních zemědělských výrobků v ČSSR, přinesl již zajímavé a z hlediska řízení dalšího rozvoje zemědělství užitečné poznatky. Současně pomohl k ověření některých základních hypotéz o dosažené úrovni specializace a koncentrace podle výrobních oblastí i o vlivu této dosažené úrovně koncentrace na úroveň intenzity zemědělské výroby, měřené hektarovými výnosy a průměrnou užitkovostí zvířat.

Pomocí výsledků šetření se ukázalo, že použitého ukazatele „průměrná výměra produkčních pozemků“¹⁾, resp. „průměrná velikost stáje“²⁾ je možno používat jako charakteristiku koncentrace výrobních faktorů a jeho prostřednictvím též analyzovat vztahy koncentrace k dalším ukazatelům.

V další fázi zkoumání půjde o sledování vývoje procesu specializace a koncentrace jako celku na základě periodicky opakovaného šetření při současném zkoumání základní tendence naznačených vztahů, tj. především mezi úrovní koncentrace jako hlavního organizačního faktoru a úrovní intenzity výroby jako měřítkem úspěchu specializačních procesů v zemědělství, a to s využitím takových statistických nástrojů, které umožní pozorovat tyto vztahy v izolaci od vlivu faktorů přírodních a technologických. Potřebnou pozornost je však třeba věnovat také otázkám rozdílné úrovně zkoumaných vztahů a procesů mezi oblast-

¹⁾ Ukazatel „průměrná výměra produkčních pozemků“ je vypočten jako aritmetický průměr z údajů o skutečných výměrách jednotlivých celistvých pozemků, osetých nebo osazených danou konkrétní plodinou či kulturou.

²⁾ Ukazatel „průměrná velikost stáje“ je vypočten obdobně z údajů o počtech obsazených ustájovacích míst v jednotlivých samostatných ustájovacích objektech daného konkrétního druhu a kategorie hospodářských zvířat.

mi, případně vyrovňávání této úrovně žádoucím směrem. Jednou ze základních podmínek splnění tohoto požadavku je nalezení srovnávacích metod vyjádření úrovně koncentrace, které umožní její správné a výstižné srovnání z hlediska času a místa.

Při předkládání údajů o koncentraci výrobních faktorů a výroby určitého produktu za územní celek jsme dosud pracovali s uvedeným ukazatelem koncentrace vyjádřeným ve formě intervalového rozdělení absolutních četností, tak jak údaje byly zjištěny provedeným šetřením a prvotně zpracovány. Tato úprava byla vhodná pro poznání samotného stavu procesu v oblasti i pro navazující výpočty korelace mezi koncentrací a intenzitou a pro odhady „optimálních“ koncentrací na bázi jednoduchých regresních modelů. Pro srovnávací účely však není metoda vyjádření úrovně koncentrace rozdělením absolutních četností vhodná.

Překážkou srovnatelnosti je různá velikost srovnávaných souborů, při srovnávání různých výrobních odvětví také různá měrná jednotka a na závadu je i příliš objemná forma rozdělení četností.

Při úvahách o nástrojích srovnávání koncentrace nemůžeme dále počítat plně ani s tradičními prostředky popisu rozdělení četností, tj. s momentovými charakteristikami, které by do jisté míry odstranily objemnost vyjádření sledované informace. Momentová míra špičatosti (koncentrace) pro skupinově rozdělenou nespojitou proměnnou X

$$m_{u4}^* = \frac{\sum_{i=1}^k (x_i - \bar{x})^4 n_i}{n \cdot s_x^4} - 3 \quad (1)$$

vyvolá námitky vzhledem ke své podmíněnosti symetrií zkoumaného rozdělení a tedy k omezenosti svého obsahu pouze na vyjádření špičatosti či plochosti daného rozdělení vzhledem k normálnímu modelu. Při běžném praktickém použití by nezůstala bez významu ani poměrná pracnost výpočtu potřebných momentů vyššího řádu.

Pro značnou pracnost není možno doporučit další možný způsob, tj. vyrovňání empirického rozdělení četností některým vhodným distribučním modelem a popis koncentrace rozdělení pomocí parametrů tohoto modelu. Problém různých úrovní a různých měrných jednotek v případě srovnání zde trvá.

Jako vhodnou charakteristiku pro vyjádření a srovnávání koncentrace rozdělení navrhneme tzv. Giniho koeficient koncentrace

$$G = \frac{\Delta_1}{2\mu_1} \quad (2)$$

kde pro proměnnou X značí Δ_1 střední první absolutní diferenci

$$\Delta_1 = \frac{1}{N(N-1)} \sum_{j=-\infty}^{\infty} \sum_{k=-\infty}^{\infty} |x_j - x_k| f(x_j) f(x_k), \quad j \neq k \quad (3)$$

pro případ výpočtu diferencí $(x_j - x_k)$ bez opakování, resp.

³⁾ Podle Yuleho (1950), resp. Kendalla, Stuarda (1967) míra excessu

$$\gamma_2 = \beta_2 - 3 = \frac{\mu_4}{\mu_2^2} - 3$$

⁴⁾ Kendall, Stuart (1967), str. 46–48.

$$A_1 = \frac{1}{N^2} \sum_{j=-\infty}^{\infty} \sum_{k=-\infty}^{\infty} |x_j - x_k| f(x_j) f(x_k), \quad j \neq k \quad (4)$$

pro případ výpočtu diferencí s opakováním.

Symbole $f(x_k)$, $f(x_j)$ označují pravděpodobnosti odpovídající nespojitým hodnotám x_j , x_k podle příslušné frekvenční funkce. Symbol μ_1 v (2) označuje aritmetický průměr proměnné X v souboru o rozsahu N . Koeficient koncentrace je bezrozměrnou charakteristikou, která nabývá hodnot z intervalu $\langle 0,1 \rangle$ a odstraňuje nevýhody uvedených způsobů vyjádření koncentrace:

- je dán jednou číselnou hodnotou;
- nezávisí na typu rozdělení zkoumaného souboru;
- je přímo srovnatelný bez ohledu na úroveň a měrnou jednotku srovnávaných znaků;
- jeho výpočet je poměrně snadný, zejména pro skupinově rozdělené znaky.

Pro výpočet hodnoty koeficientu z empirických rozdělení četností se doporučuje pro prakticky nejčastější případ stejně širokých třídících intervalů úprava

$$G = \frac{A_1}{2\mu_1} = \frac{\frac{2}{N^2} \sum_{h=1}^{m-1} G_h(N - G_h)}{2 \cdot \frac{\sum_{h=1}^{m-1} (N - G_h)}{N}} = \frac{1}{N} \cdot \frac{\sum_{h=1}^{m-1} G_h(N - G_h)}{\sum_{h=1}^{m-1} (N - G_h)}, \quad (5)$$

kde: G_h — kumulativní absolutní četnost pro h -tý interval znaku ($h = 1, \dots, m$),
 N — rozsah souboru.

V případě nestejných třídících intervalů je třeba jednotlivé sčítance v čitateli i jmenovateli koeficientu koncentrace G vážit šíří intervalu, takže upravíme

$$G = \frac{1}{N} \frac{\sum_{h=1}^{m-1} G_h(N - G_h) \Delta_h}{\sum_{h=1}^{m-1} (N - G_h) \Delta_h} \quad (6)$$

kde: Δ_h — šíře h -tého intervalu.

Při rozboru dosažené koncentrace výroby a jejího vztahu k intenzitě výroby je ovšem podstatná úroveň, na níž koncentrace existuje. Při srovnávání mezi výrobními odvětvími v rámci RV je úroveň reprezentována průměrnou výměrou výrobního pozemku, vypočtenou jako vážený aritmetický průměr daného velikostního rozdělení. Tímto ukazatelem je třeba informaci obsaženou v koeficientu koncentrace doplnit. Při srovnávání v rámci ŽV je třeba koeficient koncentrace doplnit průměrnou kapacitou výrobní jednotky, vyjádřenou v počtu kusů. Posléze při srovnávání mezi RV a ŽV je možno vzhledem k odlišným měrným jednotkám průměrných

kapacit tyto ukazatele nejjednodušším způsobem nahradit relativním vyjádřením úrovně ve tvaru

$$x_{\%} = \frac{\bar{x}}{x_{\max}} \cdot 100 \quad (7)$$

kde: $\bar{x}$ — průměrná kapacita,
 $\bar{x}_{\max}$ — horní mez variačního rozpětí daného rozdělení (resp. průměr nejvyšší velikostní skupiny u intervalově tříděných znaků⁵⁾).

Uvedenou dvojici ukazatelů je pak možno doporučit jako srovnatelnou informaci o dosažené koncentraci výroby v odvětví. Koeficient koncentrace G informuje o dosaženém stupni koncentrace, tj. doslova soustředění výrobních kapacit, a relativní ukazatel úrovně $x_{\%}$ naznačuje srovnatelným způsobem, v jaké vzdálenosti od praktického maxima se toto soustředění nalézá.

Kendall, Stuart (1967) uvádějí v souvislosti s koeficientem koncentrace též tzv. koncentrační křivku, známou také jako Lorenzova křivka podle M. O. Lorenze a užívanou dosud v ekonometrii ke znázorňování rozdělení příjmů z hlediska jejich rovnoměrnosti. Křivka probíhá po průsečících kumulativních relativních četností (osa X) s kumulativními relativními úhrny sledovaného znaku (osa Y) v souboru roztržiděném do skupin podle znaku, jehož koncentrace je sledována. Vzhledem ke stejnému relativnímu vyjádření úseček i pořadnic grafu tvoří obě osy a jejich rovnoběžky v bodech 1,0 čtverec o straně délky 1,0.

Kladná úhlopříčka tohoto čtverce je mezi hypotetického průběhu koncentrační křivky při nulové koncentraci (zcela rovném rozdělení) sledovaného znaku v souboru. U empirických souborů bude křivka konvexní k vodorovné ose kumulativních relativních četností, a to tím více, čím je koncentrace výraznější. Plochu omezenou koncentrační křivkou a kladnou úhlopříčkou čtverce nazývají uvedení autoři plochou koncentrace a dokazují, že její výměra je rovna polovině hodnoty koeficientu koncentrace podle (2).

V naší novější literatuře se charakteristikami koncentrace zabývají Študlar a Glatz (1975), kteří vycházejí rovněž ze základního díla Kendalla a Stuarta (1967) i z dalších pramenů a kromě podrobného a ilustrovaného vysvětlení podstaty a použití koncentrační křivky a koeficientu koncentrace v oblasti příjmových rozdělení odvozují koeficient koncentrace pro hlavní speciální distribuční modely, využívané v ekonomické analýze: rovnoměrné, exponenciální, Paretovo a logaritmicko-normální rozdělení.

Uvedme nyní příklad výpočtu průběhu koncentrační křivky a koeficientu koncentrace pro obě zmíněné varianty empirického intervalového rozdělení četností. Číselné údaje čerpáme z výsledků výběrového šetření o specializaci a koncentraci v roce 1976 u stálého víceúčelového souboru JZD v rámci ČSSR.⁶⁾

Srovnáním hodnot koeficientu koncentrace za pšenici (tab. I) a za výkrm brojlerů (tab. II), stejně jako srovnáním průběhu koncentrační křivky za oba tyto příklady zjišťujeme, že koncentrace je ve zkoumaném výběrovém souboru výraznější u pšenice, vzdor silným industrializačním

⁵⁾ Při výpočtu $x_{\max}$ nebereme v úvahu zcela atypické extrémy.

⁶⁾ podrobněji Macháček, Zeipelt (1977).

I. Pšenice celkem — ČSSR

Interval výměry pozemku	Kumul. počty pozemku G_h	Kumul. % pozemků	Kumulovaná výměra (ha)	Kumul. % výměry	Diference pro koef. koncentrace		Kumulovaná produkce (t)	Kumul. % produkce
					$N - G_h$	$G_h(N - G_h)$		
0 — 4,99	1 700	18,7	5 104,46	3,1	7 390	12 563 000	15 143	2,5
5 — 9,99	3 529	38,8	18 037,04	11,0	5 561	19 624 769	57 224	9,3
10 — 14,99	5 082	55,9	36 728,31	22,5	4 008	20 368 656	122 140	19,9
15 — 19,99	6 103	67,1	54 286,43	33,2	2 987	18 229 661	184 266	30,0
20 — 24,99	6 963	76,6	73 158,66	44,8	2 127	14 810 301	252 431	41,1
25 — 29,99	7 512	82,6	87 672,89	53,7	1 578	11 853 936	308 408	50,3
30 — 34,99	7 892	86,8	99 814,36	61,1	1 198	9 454 616	354 145	57,7
35 — 39,99	8 146	89,6	109 222,28	66,8	944	7 689 824	391 895	63,9
40 — 44,99	8 400	92,4	119 891,26	73,4	690	5 796 000	435 479	71,0
45 — 49,99	8 565	94,2	127 646,27	78,1	525	4 496 625	465 431	75,8
50 — 54,99	8 717	95,9	135 531,96	82,9	373	3 251 441	498 281	81,2
Průměr nejvyšší velikostní skupiny 80,92 ha					27 661	130 605 629		

$$G = \frac{1}{N} \cdot \frac{\sum_{h=1}^{m-1} G_h (N - G_h)}{\sum_{h=1}^{m-1} (N - G_h)} = 0,5194 \pm 0,52$$

$$\bar{x} = \frac{163\,409,909}{090} = 17,98 \text{ ha}$$

$$\bar{x} = \frac{17,98}{80,92} = 0,22 \rightarrow 22 \%$$

II. Výkrm brojlerů — ČSSR

Intervaly koncentrace	Počty objektů	Kumul. počty objektů G_h	Kumul. % objektů	Kumulovaný počet zvířat	Kumul. % zvířat	$N - G_h$	$\frac{(N - G_h) \Delta_h}{1\ 000}$	$\frac{G_h(N - G_h) \Delta_h}{1\ 000}$
0 — 999	12	12	4,7	7 738	0,6	241	241	2 892
1 000 — 1 999	40	52	20,6	76 274	6,3	201	201	10 452
2 000 — 2 999	44	96	37,9	180 630	14,9	157	157	15 072
3 000 — 3 999	31	127	50,2	289 145	23,8	126	126	16 002
4 000 — 4 999	32	159	62,8	407 177	33,6	94	94	14 946
5 000 — 7 499	34	193	76,3	599 582	49,4	60	150	28 950
7 500 — 9 999	27	220	87,0	792 274	65,3	33	82,5	18 150
10 000 — 14 999	27	247	97,6	1 100 903	90,8	6	30	7 410
15 000 — 19 999	3	250	98,8	1 146 903	94,5	3	15	3 750
20 000 — 29 999	3	253	100,0	1 213 044	100,0	—	—	—
$N = 253$							1 096,5	117 624

Průměr nejvyšší velikostní skupiny 22 047 ks

$$G = \frac{1}{N} \frac{\sum G_h(N - G_h) \Delta_h}{\sum (N - G_h) \Delta_h} = \frac{1}{253} \cdot \frac{117\ 624}{1\ 096,5} = 0,424\ 0 \pm 0,42$$

$$\bar{x} = 1\ 213\ 044 : 253 = 4\ 794,64\ \text{ks}$$

$$\bar{x} = \frac{4\ 794,64}{22\ 047} = 0,217\ 5 \rightarrow 22\ \%$$

tendencí, známým ve výrobě drůbeže. Použitý příklad ukazuje výhodnou možnost přímého srovnání stupně koncentrace těmito prostředky, bez ohledu na naturální specifiku a absolutní úroveň ukazatelů srovnávaných odvětví.

Koncentrační tendence se u výroby rostlinné prosazují uvnitř zemědělských podniků tradičního typu, zatímco v živočišné výrobě se nejvyšších koncentrací dosahuje ve specializovaných podnicích průmyslového typu, které nebyly pojaty do našeho výběrového zjišťování, a v zemědělských podnicích hospodařících na půdě je zvyšování koncentrace živočišné výroby omezeno možnostmi výstavby, resp. dosavadními kapacitami. Relativní ukazatel úrovně $x\%$ naznačuje, že úroveň, na které se těžiště koncentrace nalézá, je u obou srovnávaných odvětví stejná, totiž 22 % prakticky dosažitelného maxima.

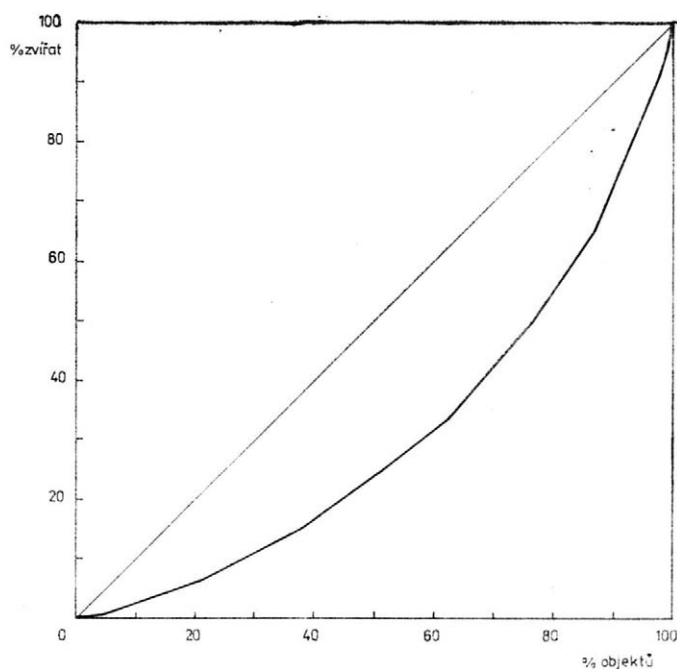
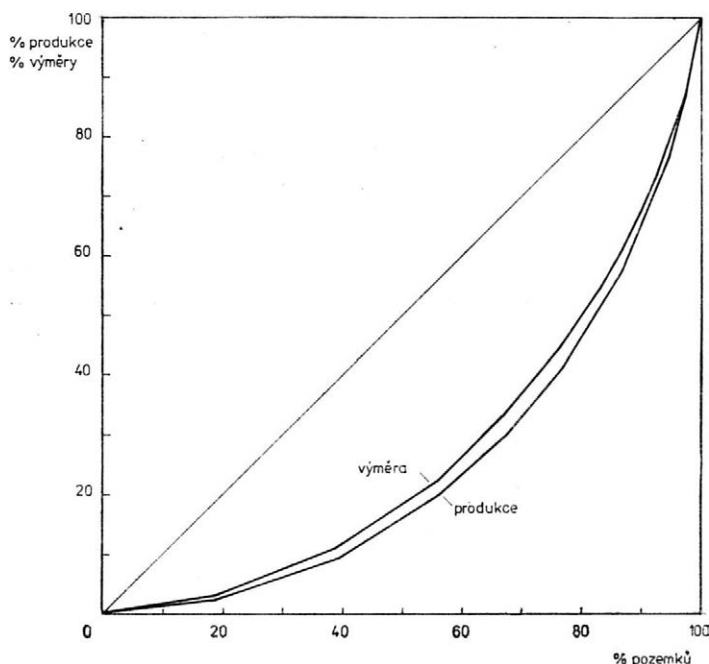
Obdobným způsobem vypočtené hodnoty obou vysvětlených charakteristik pro jednotlivá výrobní odvětví rostlinné a živočišné výroby podle provedeného výběrového šetření shrnují tabulky III a IV.

III. Rostlinná výroba (výběr JZD — ČSSR 1975)

Odvětví	Koeficient koncentrace G	Relativní úroveň $x\%$
Pšenice	0,424	21,7 %
Žito	0,587	13,5 %
Ječmen	0,542	20,8 %
Oves	0,658	9,7 %
Kukuřice na zrno	0,365	38,9 %
Luštěniny celkem	0,465	18,6 %
Brambory celkem	0,549	16,0 %
Cukrovka technická	0,400	31,7 %
Jednoleté píceiny	0,609	15,1 %
Víceleté píceiny	0,680	13,4 %

IV. Živočišná výroba (výběr JZD — ČSSR 1975)

Odvětví	Koeficient koncentrace G	Relativní úroveň $x\%$
Chov skotu celkem	0,536	7,7 %
Chov dojníc	0,510	15,9 %
Chov telat	0,533	10,7 %
Výkrm skotu	0,569	8,5 %
Chov prasat celkem	0,764	1,7 %
Chov prasec	0,706	16,9 %
Výkrm prasat a předvýkrm	0,442	2,9 %
Chov drůbeže celkem	0,523	17,5 %
Chov slepic	0,563	18,8 %
Výkrm brojlerů	0,424	21,7 %

2. Koncentrace objektů výroby brojlerů (ČSSR)

Grafické znázornění koncentrační křivky umožňuje také snadné přibližné porovnání koncentrace výrobních faktorů a koncentrace objemu produkce (obr. 1). Probíhá-li křivka koncentrace ploch nad křivkou koncentrace produkce, jako je tomu v našem příkladě s pšenicí, plyne z toho, že díky

pozitivnímu vlivu koncentrace ploch na intenzitu produkce dosahuje koncentrace výsledků výroby v daném odvětví vyššího stupně než koncentrace výrobních faktorů.

Shrneme-li, nabízí se v koeficientu koncentrace a koncentrační křivce naši výzkumné praxi pohotový a poměrně nenáročný nástroj srovnávání úrovně koncentrace výrobních faktorů a do jisté míry také koncentrace výsledků výroby v závislosti na koncentraci výrobních faktorů. Koeficient koncentrace toto srovnání umožňuje mezi časovými úseky, mezi oblastmi (příp. podniky) i mezi výrobními odvětvími, a to bez ohledu na naturální odlišnost a na různou absolutní úroveň ukazatelů srovnávaných odvětví. Použití koeficientu koncentrace je vázáno na potřebné údaje, tj. skupinová rozdělení četností zkoumaných souborů výrobních jednotek (pozemků v rostlinné výrobě, výrobních objektů v živočišné výrobě), tříděná podle možnosti do stejně širokých intervalů podle velikosti výrobní jednotky. Získávání těchto údajů bude možné z opakovaných šetření toho typu, jaké bylo provedeno v roce 1976 na stálém víceúčelovém výběrovém souboru JZD Federálního statistického úřadu.

SOUHRN

Jednou z možných metod srovnatelného vyjádření úrovně koncentrace výrobních faktorů a koncentrace zemědělské výroby je použití Giniho koeficientu koncentrace, příp. Lorenzovy koncentrační křivky. Článek podává ukázkou použití této metody na podkladě údajů z výběrového šetření o koncentraci a specializaci výroby v JZD, provedeného v roce 1976 na výběrovém souboru JZD v rámci ČSSR.

Literatura

- KENDALL, M. G. — STUART, A.: The Advanced Theory of Statistics, Vol. 1, Londýn, Ch. Griffin & Co. 1967.
MACHÁČEK, O. et al.: Statistická analýza koncentrace a specializace v JZD. [Dílčí zpráva.] Praha, VŠZ 1977.
MACHÁČEK, O. — ZEIPPELT, R.: Výsledky statistické analýzy koncentrace specializace v JZD. Zeměd. Ekon., 24, 1978, č. 1.
ŠTUDLAR, J. — GLATZ, T.: Lorenzova křivka a index koncentrace. Statistika, 1975, č. 3, s. 117–124.
YULE, U.: Obščaja teorija statistiki (překlad z angl.). Moskva, Statistika 1950.

Došlo dne 29. 6. 1977

Adresa autora:

Doc. ing. Otakar Macháček, Vysoká škola zemědělská, 160 21 Praha-Suchbát

VYŘEŠENÉ ÚKOLY Z OBLASTI VÝZKUMU VNĚJŠÍCH VZTAHŮ, PROGNÓZ A VÝPOČETNÍ TECHNIKY V ZEMĚDĚLSKO-POTRAVINÁŘSKÉM KOMPLEXU

Ve Výzkumném ústavu ekonomiky zemědělství a výživy v Praze byly v letech 1976 a 1977 z oblasti výzkumu vnějších vztahů, prognóz a výpočetní techniky v zemědělsko-potravinářském komplexu vyřešeny tyto úkoly:

Černín, R.: Analýza půdního fondu. Závěrečná zpráva se týká základního problému, a to analýzy půdního fondu. V práci je podchycen vývoj půdního fondu za posledních deset let a za účelem kvalitnějšího podkladového a výstupního materiálu byl proveden ještě rozbor vývoje půdního fondu za čtvrtou a pátou pětiletku. Celý materiál je členěn na ČSSR, ČSR a SSR. Analýza půdního fondu umožní také daleko kvalifikovanější odhad budoucího vývoje půdního fondu a stává se vhodným podkladem pro vlastní prognózu půdního fondu. Provedený rozbor je velmi závažný i z hlediska produkce základny našeho zemědělství.

Mindlová, J., Pellarová, A.: Analýza dosaženého vývoje ZPoK v oblasti živočišné výroby a výživy zvířat. Ve zprávě je shrnuta analýza vývoje v letech 1965 až 1975 se zaměřením na klíčové problémy, které mohou podstatně ovlivnit další rozvoj odvětví. Současně je verifikována prognóza zpracovaná v roce 1971. Okruh živočišné výroby je zaměřen na vývoj soběstačnosti v produktech a analýzu vývoje hlavních chovů hospodářských zvířat. Okruh výživy zvířat se zabývá výrobou a spotřebou jaderných, objemných a netradičních krmiv. Rozvoj živočišné výroby byl úspěšný a předstihl ve většině ukazatelů předpoklady prognózy, je však provázen neuměrně se zvyšující výrobou spotřebou. Znaménkem vzrostla závislost na jaderných krmivech.

Stárek, V., Šlaisová, J.: Analýza dosaženého vývoje ZPoK v oblasti pracovních sil, investiční činnosti, zemědělské techniky a služeb pro zemědělství. Je zhodnocen dosavadní průběh realizace vývojových trendů uvedených okruhů, stanovených prognózou rozvoje zemědělství a potravinářského průmyslu pro výchozí období této prognózy v letech 1971–1975. Bylo zjištěno, jak byl v tomto období (případ-

ně dříve) nastoupen kurs ke splnění předpokládaných cílů prognózy a jaké nové faktory je třeba brát v úvahu pro další prognostické období. Analytické zkoumání vývojových trendů, ekonomických proporcí v hlavních kvantitativních a kvalitativních ukazatelích, zkoumání vlivu vědeckotechnického pokroku a ostatních vlivů na dosavadní vývoj uvede-ných průřezových okruhů se realizuje ve formování základních problémů tohoto rozvoje, které budou v následujících etapách prognosticky řešeny.

Kraus, J.: Hlavní tendence socialistické ekonomické integrace a analýza rozvoje zemědělsko-potravinářského komplexu v členských zemích RVHP. Závěrečná zpráva se zabývá základním pojmovým aparátem z oblasti SEI, zachycuje nejdůležitější jevové formy integračního procesu, jmenovitě oblast společné prognostické a plánovací činnosti, otázky zbožně peněžních vztahů, problematiku specializace a kooperace, oblast smluvně právních a organizačních opatření a dílčím způsobem problematiku zahraničně obchodní výměny. Ve druhé části jsou analyzovány základní charakteristiky zemědělsko-potravinářského komplexu členských zemí RVHP v časových řadách za období let 1960–1973.

Jeníček, V.: Analýza vybraných vnějších činitelů rozvoje zemědělsko-potravinářského komplexu. Dílčí závěrečná zpráva je vstupní analýzou k dlouhodobému a komplexnímu řešení otázek mezinárodní dělby práce a zahraničně obchodních vztahů čs. ZPoK. V její první části je uvedena stručná charakteristika vývoje čs. ekonomiky, jejího zahraničního obchodu a některé problémy vnějších ekonomických vztahů, souvisejících s rozvojem čs. agrokomplexu. Dále je zde v dlouhodobé časové řadě kvantifikován dovoz a vývoz čs. ZPoK, jeho teritoriální struk-

tura a dynamika a vývoj jeho celkového salda. Obdobným způsobem je charakterizován i zahraniční obchod čs. ZPK, zahrnující rovněž inputy pro zemědělství a potravinářský průmysl. Tato část práce zahrnuje rovněž hodnotové vyjádření celkové míry soběstačnosti zemědělství, zemědělsko-potravinářského a zemědělsko-průmyslového komplexu v období let 1960 — 1974 a charakteristiku míry naturální soběstačnosti základních zemědělsko-potravinářských produktů. V této souvislosti jsou dále uvedeny proporce a struktura rozhodujících položek vývozu a dovozu čs. ZPK a vývojové tendence hlavních komodit, tvořících záporné saldo čs. agrokomplesu. Druhá část práce se zabývá analýzou čs. dovozu a vývozu jednotlivých významných komodit z hledisek naturálních, hodnotových a teritoriálních. Předmětem tohoto rozboru jsou cukr, koncentrovaná krmiva, oleje, tuky a tukové suroviny, ovoce a zelenina, pivo a pivovarské suroviny, mléko a mléčné výrobky, maso a masné výrobky. Třetí samostatnou částí práce jsou celková shrnutí a závěry.

Wulkan, W.: *Vybrané problémy světového zemědělství a výživy*. Práce se zabývá vybranými faktory, které ovlivňovaly v minulosti produkci zemědělsko-potravinářských výrobků a poptávku po nich v hospodářsky vyspělých kapitalistických státech a v rozvojových zemích, světovou výživovou situaci v souvislosti s analýzou produkce zemědělsko-potravinářských výrobků v rozvojových zemích, tendencemi ve světovém obchodě zemědělskými, především zemědělsko-potravinářskými výrobky a srovnáním tendencí vývoje světového obchodu zemědělskými, zvláště zemědělsko-potravinářskými výrobky a tendencemi vývoje zahraničního obchodu ČSSR s těmito výrobky.

Hirš, J.: *Podklad pro tvorbu jednotné celostátní koncepce automatizovaného systému řízení resortu zemědělství a výživy*. Práce související s vytvořením jednotné koncepce ASŘ resortu zemědělství a výživy v ČSSR zahrnují různé okruhy problémů, které lze charakterizovat a) z hlediska metodického — především rozpracování a přijetí opatření posilujících a zakládajících jednotnost postupu tvorby ASŘ (na tyto otázky je soustředěna podstatná část práce); b) z hlediska institucionálního — jako konkrétní projekty rozvoje v kompetenci jednotlivých odvětví a resortů, rozpracované podle jednotně stanovených zásad; c) z hlediska výzkumného — rozvoj celkové metodolo-

gie a teoretické konstrukce ASŘ resortu a současně zkoumání současného stavu jednotlivých faktorů jeho rozvoje, řízení jejich vývoje a vzájemné sladění; d) z hlediska realizace — jako soubory opatření zaměřené na zpřesnění zásad fungování tvořeného systému a vymezení vztahů jednotlivých fází procesu výzkum — vývoj — ověřování — provoz (realizace).

Januš, M., Pavlásek, A., Cahová, D.: *Kontrola plnění plánu zemědělství na úrovni centra*. Zpráva se zabývá vypracováním projektu pro sestavení tabulkové části ročního komplexního rozboru na úrovni centra při maximálním využití moderní výpočetní techniky. Pojednává o způsobu řešení této problematiky a detailně se dotýká otázek vztahujících se k některým metodickým problémům, zejména ve vztahu k tabulkové části rozboru, dále pak otázek spojených s touto částí informační základny zemědělství, která bude zabezpečovat nezbytné vstupní údaje pro funkci navrženého projektu. Středem pozornosti jsou i otázky technického a programového vybavení projektu. Nedílnou součástí zprávy je ucelená sestava tabulkové části ročního komplexního rozboru na úrovni centra.

Kundrát, J., Krajiček, J., Rohn, J.: *Prováděcí a střednědobé plány zemědělství v centrální sféře*. Průběžná zpráva představuje zdůvodnění koncepce řešení problematiky bilancování krmiv v centrální sféře pomocí ekonomicko-matematických metod a výpočetní techniky na základě podstatně odlišných principů než jsou dosud uplatňovány v praxi. Zpráva současně obsahuje řešení těch dílčích částí předpokládaného automatizovaného systému modelů, které mohou být bezprostředně uplatnitelné v plánovací praxi. Jedná se o model pro výpočet průměrných ročních stavů chovu skotu, prasat a drůbeže, o model pro výpočet potřeby krmiv pro jednotlivé kategorie chovu prasat, model pro výpočet potřeby krmiv pro dojnice a některé kategorie chovu skotu a databázi krmných směsí a komponent do krmných směsí.

Ulčáková, M.: *Metodologie a koncepce tvorby ASŘ*. V práci je obsažen metodologický postup provedení analýzy současného stavu budování ASŘ zemědělství a výživy, daný především návrhem třídících a popisných hledisek ověřených u 208 automatizačních úloh, a další materiály vztahující se k budování ASŘ. Jsou uvedeny výsledky provedené analýzy a návrh pro vedení statistických vý-

kazů k ASŘ zemědělství a výživy. Práce zahrnuje problematiku zjišťování ekonomické efektivity ASŘ zemědělství a výživy. Formou tezí metodiky hodnocení ekonomické efektivity ASŘ v ZPoK jsou uváděny důvody sledování ekonomické efektivity, hodnocen stav v dosavadních přístupech zjišťování ekonomické efektivity ASŘ a navržený zásady pojetí ekonomické efektivity ASŘ v ZPoK a postup pro její hodnocení.

Kavka, M.: *Systémová analýza objektu a rozvoj metod systémové analýzy* (zpráva pro společné jednání komise vědecké rady a koordinační komise). Návrh metodického postupu provádění analýzy současného systému řízení se zaměřením na poznání jeho struktury a fungování za účelem zhodnocení možnosti uplatnění automatizace na vybraných úsecích řídicích prací. Výsledky prací získané při zahájení vlastní analýzy na FMZVž v průběhu určení typů analyticko-syntetických prací, stanovení příslušných charakteristik popisovaných řídicích aktivit i s nimi souvisejících informačních vazeb, získání potřebných údajů, jejich strojové zpracování a využití pro splnění daných cílů etapy. Zvlášť byl řešen problém přiměřenosti rozlišovací úrovně uvažovaných analytických prací.

Princ, J.: *Jednotné základy programového a technického zabezpečení*. Vyřešení praktického převodu informací uložených na externích pamětech (magnetická páska) z počítače JSEP na počítač MINSK 32 a naopak. Ideový projekt budování odvětvové knihovny programů a projektů.

Dědečková, H.: *Teoretické aspekty modelování struktury a funkce automatizovaných systémů řízení zemědělství a výživy*. Cíle řešení etapy a průběh řešení v roce 1976. Průřez problematikou (literární obzor) modelování automatizovaných systémů řízení, zpracovaný na základě metodických pokynů pro budování ASŘ a na základě naší a zahraniční odborné literatury. Základní předpoklady využití modelového přístupu a jejich splnění (znalost věcné problematiky, dostupnost adekvátních metod a potřebných informací, odpovídající výpočetní technika). Řešení některých dílčích problémů: aplikovatelnost algoritmu interaktivních agregací, aplikovatelnost síťových grafů. Závěr — bezprostřední možnosti modelování struktury a fungování ASŘ v současné době.

Fejfar, J.: *Podklad pro základní projekt zpracování informací o souhrnném plánu rozvoje vědy a výzkumu odvětví zemědělství a výživy* (zpráva pro společné jednání komise vědecké rady a koordinační komise). Rozbor současného stavu pro možnost okamžitého využití známých projektů za účelem strojového zpracování informací o souhrnném plánu rozvoje vědy a výzkumu z hledisek, určených federálním ministerstvem zemědělství a výživy. Výsledky rozboru ukazují na nutnost zpracování nového projektu pro plné respektování specifík odvětví a současné využití obecných zásad tvorby ASŘ. V návrhu je uveden metodický postup prvních etap řešení včetně zabezpečovací části.

Foltýn, I., Štorková, L., Hynar, L.: *Komplexní matematické a programové zabezpečení podsystému plánování a rozborové činnosti*. Popisují se principy a algoritmicko-programové realizace efektivního řešení rozsáhlých úloh lineárního programování s řídkou maticí omezujících podmínek, efektivní způsob ukládání řídkých matic v paměti počítače, algoritmy pro implicitní vyjádření inverze dané bázecké matice a jejich hodnocení ve vztahu k rozsáhlým řídkým systémům. Byly vypracovány vývojové diagramy a programy LP 100 a LP 110 v autokódu MAT 532 pro MINSK 32, založené na metodě PFI, a vyzkoušeny řešitelskými kolektivy ostatních etap úkolu Subsystém plánování v centrální sféře zemědělství a výživy. Obecné metodické otázky automatizace a její programové realizace spolu s aplikacemi při vytváření automatizovaných systémů ekonomicko-matematických modelů (ASM) a jejich programové zabezpečení. Tvorba obecného programového vybavení automatizace na obecném principu „řídicích parametrů“ a „stavebnicovosti“ souboru programů, které jsou nezávislé na použití počítače. Jsou uvedeny soubory již existujících programů a použití dosavadní verze jazyka PROJEKT pro rozborovou činnost. Problematika výběru a aplikace metod matematické statistiky, vhodných k vytváření normativní základny pro ASM. Zkoumání vztahů funkčních závislostí vlastních nákladů na 100 kg a hektarových výnosů, využití intervalů spolehlivosti v zemědělství. Konečným realizačním výstupem jsou grafy, zkonstruované výpočetní technikou a vykreslené systémem KONSBERG v Agropjektu.

VYŘEŠENÉ ÚKOLY Z OBLASTI VÝZKUMU POTRAVINÁŘSKÉHO PRŮMYSLU A VÝŽIVY

Ve Výzkumném ústavu ekonomiky zemědělství a výživy v Praze byly v letech 1976 z oblasti výzkumu potravinářského průmyslu a výživy vyřešeny tyto úkoly:

Perlin, C., Strejčková, J., Vigner, J.: *Návrh metodiky nutričně ekonomického hodnocení*. Je uveden rozbor dosavadních výsledků při nutričním a nutričně ekonomickém hodnocení výroby a spotřeby potravin. Na podkladě pozitivní kritiky dosavadních přístupů, zejména adičního postupu, je navržena nová rámcová metodika nutričního a nutričně ekonomického hodnocení výroby potravin. V oblasti nutričního hodnocení vychází metodika ze základního hodnocení nosných výživových faktorů pro jednotlivé potravinové skupiny a předpokládá analýzu jejich vzájemného vztahu a změn v procesu výroby potravin. Pro ekonomické hodnocení byly jako základní ukazatel zvoleny vlastní náklady, předpokládá se, že se bude přihlížet i k dalším ekonomickým ukazatelům. Navržená metodika byla specificky použita pro hodnocení výroby vepřového masa, kde jako ukazatel nutriční hodnoty byl zvolen poměr obsahu bílkovin a tuků. V příloze je interpretován nový způsob nutričně ekonomického hodnocení spotřeby potravin, využívající některé výstupy z optimalizačního řešení modelu doporučených dávek potravin. Výsledky řešení budou využity při řešení dalších věcných etap celého dílčího úkolu.

Jalovec, Z.: *Analýza dosavadní praxe v oblasti výzkumu potřeb*. V první kapitole jako teoretickým východiskem práce pro léta 1976–1979 se rozebírají základní vztahy mezi ekonomickou kategorií „spotřeba“ a mezi „potřebou“. V další části je proveden kritický rozbor činnosti na úseku výzkumu potřeb a výzkumu spotřebitelské poptávky v jednotlivých oborech potravinářského průmyslu. Je věnována pozornost i preferencím uspokojování potřeb a nastíněn další směr výzkumné činnosti na tomto úseku ve VÚEZVž v následujících letech. Práce je aktualizována potvrzením úkolů, které vyplývají pro potravinářský průmysl z realizace Zásad pro provádění průzkumu potřeb v procesu plánovitého řízení národního hospodářství.

Kubiček, P.: *Analýza ekonomických podmínek inovace výrobků v potravinářském průmyslu*. Práce řeší některé teoretické problémy a analyzuje důležité ekonomické otázky inovace potravinářského

sortimentu, což je obsahem první části. V další speciální části věnuje autor pozornost tomu, jak se mlékářský obor vyrovnal v minulosti s požadavkem obměny sortimentu výrobků a jaké má v tomto směru perspektivní záměry. Retrospektiva a částečně i perspektiva je podrobena ekonomickému rozboru, v němž se autor pokouší nalézt jak pozitivní, tak i negativní rysy a z toho plynoucí možnosti změn, napomáhajících dalšímu vývoji inovační aktivity v oboru i potravinářském průmyslu jako celku.

Prokopec, J.: *Analýza řízení výrobových inovací v potravinářském průmyslu*. Závěrečná zpráva vychází z teorie vzniku a řízení inovací. Stanoví rozlišení výrobových inovací v potravinářském průmyslu z hlediska míry kvalitativních změn ve vztahu k porovnatelným výrobkům, rozčleňuje inovační cyklus potravinářských výrobků do jednotlivých stadií. Těžiště práce spočívá ve zhodnocení výsledků realizace výrobových inovací a posouzení úrovně řízení inovačních procesů výrobků ve VHJ Mlýny a pekárny a VHJ Mrazírny v období 5. pětiletky. Docílené výsledky realizace jsou hodnoceny z hlediska významných charakteristik. Posouzení úrovně řízení výrobových inovací spočívá v analýze procesu tvorby a zavedení jednotlivých inovací, jejich časového průběhu, jakož i současného systému řízení inovačních procesů výrobků v obou VHJ. V závěru jsou shrnuty výsledky řešení a uveden návrh na jednotné a komplexní posuzování inovační aktivity v potravinářském průmyslu.

Štiková, O.: *Analýza dosavadního sortimentu a stavu inovace pro cílové skupiny obyvatelstva*. Práce se zabývá významem dietních poživatin ve výživě obyvatelstva, především z hlediska požadavků lékařů na zaměření výroby. Dále je uvedena metoda zkoumání a provedena vlastní analýza sortimentu v jednotlivých oborech potravinářského průmyslu. Konečně je proveden předběžný výzkum týkající se dětské a kojenecké výživy. Z výsledků práce vyplývá, že průmyslově vyráběné dietní poživatiny nejsou zatím zaměřeny na všechny zkoumané skupiny obyvatelstva. Analýza potvrzuje, že výroba převážné části výrobků je

z hlediska podniku ekonomická. Proto je nutné zvážit možnosti zvyšování objemu výroby a spolupráce v rámci zemi RVHP. Předběžný výzkum naznačil hypotézy, které budou dále ověřovány terénním průzkumem.

Rubek, V.: *Vliv dodavatelsko-odběratelských vztahů na jakost zemědělských surovin pro potravinářský průmysl*. Spolupráce mezi výrobcem a zpracovatelem na úseku surovin je soustředěna ve sféře dodavatelsko-odběratelských vztahů. Dosud byla sledována u surovin především kvalitativní stránka dodavatelsko-odběratelských vztahů. Pozornost obou partnerů by se měla v budoucnu intenzivněji zaměřit na zkvalitnění suroviny při jejím získávání v zemědělských podnicích i v následném zpracování v potravinářském průmyslu. To mohou zlepšit optimálně fungující dodavatelsko-odběratelské vztahy a jejich ekonomické nástroje. Zejména u mléka je nutné v co nejkratší době přistoupit k nákupu mléka podle jeho čistoty a podle jeho hodnoty pro zpracování na kvalitní mlékárenské výrobky.

Hrubý, J.: *Zhodnocení poznatků a zkušeností z potravinové a výživové politiky v mezinárodních organizacích, rozvojových a kapitalistických zemích*. Je rozebrán význam a pojetí potravinové a výživové politiky, její základní filozofie a terminologie. Podává se přehled o názorech, přístupech k potravinové a výživové politice v mezinárodních organizacích, rozvojových zemích a v zemích kapitalistických, včetně vědeckých studií. Poznátky z přehledu o názorech na potravinovou a výživovou politiku a o konkrétních opatřeních v rámci této politiky jsou shrnuty ve 14 bodech.

Novák, M., Falteisek, J., Ruta, J.: *Stanovení hlavních směrů vědeckotechnického rozvoje a jejich vliv na strukturální změny v ZPoK*. Zpráva se zabývá aktuální otázkou stanovení hlavních směrů vědeckotechnického rozvoje v zemědělství a v potravinářském průmyslu. Pomocí upravené matematické metody redukce systematické analýzy cílů řeší třídění cílů vědeckotechnického rozvoje a oceňuje jejich podíl na dalším vývoji výrobních sil a výrobních vztahů v ZPoK. Umožňuje volbu strategií vědeckotechnického rozvoje v ZPoK. Dává objektivizované údaje pro rozhodovací proces.

Novák, M. a kol.: *Návrh efektivních vazeb mezi rozvojem vědy a techniky v podmínkách procesu koncentrace, specializace*

a kooperace v zemědělsko-potravinářském komplexu, vedoucí ke zkrácení cyklu výzkum — vývoj — výroba. Zpráva se zabývá zkrácením cyklu výzkum — vývoj — výroba v podmínkách zemědělsko-potravinářského komplexu. Je provedena analýza hlavních faktorů, ovlivňujících délku cyklu výzkum — vývoj — výroba a současného stavu spojení vědy s výrobou v ČSSR a v SSSR v oblasti zemědělství a potravinářského průmyslu. Je v ní obsaženo rámcové pojetí návrhu vazeb mezi rozvojem vědy a techniky v ZPoK, vedoucích ke zkrácení cyklu výzkum — vývoj — výroba.

Brunevík, J., Smetana, T., Špírk, L.: *Současné vývojové tendence vertikální kooperace a integrace v ZPoK v ČSSR*. Analýza forem a vývojových tendencí rozvoje vertikálních kooperačních a integračních vztahů ZPoK v zemích RVHP i ČSSR. Současné vývojové tendence vertikální kooperace a integrace v zemích RVHP. Charakteristika vertikálních kooperačních a integračních vztahů zemědělství s obory potravinářského průmyslu a obchodními organizacemi v ČSSR. Vertikální vztahy u zeleniny a ovoce v ČSSR. Současná situace v reprodukci vertikály zeleniny a ovoce. Vzájemné vazby mezi horizontální a vertikální kooperací a integrací u zeleniny a ovoce. Návrh modelového řešení reprodukce vertikály zeleniny a ovoce. Program rozvoje integrační a kooperační činnosti potravinářského průmyslu se zemědělstvím.

Řezníčková, M., Veselý, M.: *Analýza dosaženého vývoje v potravinářském průmyslu*. Je hodnocena dosažená úroveň odvětví za období 1965—1975 a formulovány hlavní vývojové tendence, které se v průběhu analyzovaného období prozrazovaly a jsou významné z hlediska budoucího rozvoje. Základní vztahy a závislosti jsou kvantifikovány v rozsahu nezbytném pro uchování vazby a souvislosti s prognostickou činností. Podstatná část zprávy rozebírá jednotlivé stránky reprodukčního procesu v potravinářském průmyslu, změny v jeho struktuře a hodnotě základních podmínek, za kterých byl rozvoj odvětví uskutečněn, zejména ve vztahu k surovinám, počtu pracovníků a objemu základních fondů. Závěrem je vývoj odvětví ekonomicky zhodnocen.

Kufudakis, Ch.: *Sociologický průzkum stabilizace a fluktuace odborníků v potravinářském průmyslu*. Cílem úkolu bylo ověřit stanovené hypotézy o flukтуаčních tendencích odborníků a pro potravinář-

ský průmysl specifické faktory fluktuace a stabilizace. Do průzkumu bylo zahrnuto 1 431 odborníků v šesti vybraných podnicích a 604 absolventů středních odborných škol a vysoké školy potravinářského směru. Soubor odborníků byl šetřen technikou dotazníku, soubor absolventů technikou ankety. Rozbor flukтуаčních tendencí, příčin fluktuace a flukтуаčního proudu je využitelný pro oborové ředitelství a podniky v oblasti kádrové a personální práce a sociálního plánování.

Klaková, M.: *Analýza vývoje dosaženého počtu a struktury pracovních sil v potravinářském průmyslu*. Zhodnocení vývoje nejjobecnějších národohospodářských ukazatelů ve vybraných odvětvích a jejich srovnání s vývojem v potravinářském průmyslu v letech 1970–1975, případně 1965–1975. Analýza vývoje početních stavů pracovníků uvnitř potravinářského průmyslu v členění podle kategorií. Vývoj kvalifikační struktury dělníků a technicko-hospodářských pracovníků. Zhodnocení vývoje produktivity práce v jednotlivých oborech potravinářského průmyslu. Srovnání skutečného vývoje hlavních národohospodářských ukazatelů s prognózami z let 1967, 1971.

Vigner, J.: *Doporučené dávky potravin pro kategorie dospělých žen*. Výzkumná práce se zabývá problematikou konstrukce doporučených dávek potravin pro kategorie dospělých žen. Vlastnímu modelovému zadání výživového problému a jeho optimalizaci předcházela analýza současného výživového stavu těchto kategorií a formulace kritérií, kterými jsou výživové požadavky a zdravotnické směrnice. Dále byla provedena podrobná analýza spotřební situace, neboť konstrukce modelů je založena na skutečně spotřebě potravin jednotlivých populačních skupin. Optimalizace modelů probíhala za požadavku minimalizace nákladu, jehož výsledkem jsou nejlevnější varianty reálné struktury spotřeby potravin, a za požadavku maximalizace nákladu, jehož výsledkem jsou spotřebně a ekonomicky náročné modely v rámci pásma racionální spotřeby potravin, uvažované jako perspektivní. V závěru jsou uvedeny návrhy a náměty vyplývající z výzkumné práce.

Barták, R., Bečvářová, V.: *Tvorba modelu prováděcího plánu potravinářského průmyslu v centrální sféře*. V práci je navržena metoda analýzy a tvorby modelu, která umožňuje přímou účast pracovníků praxe nejen při analýze, ale i při zobrazení a matematické formulaci problému

LP. Tato skutečnost přispívá k pravdivosti a realizovatelnosti modelu. Popsaný způsob převodu zobrazení do matematické formulace je vhodný k automatizaci. Metoda analýzy a formulace je použita při vypracování první představy o konstrukci a funkci modelu, který je dokumentován systematikou členění aktivit, vzorovými formulacemi jednotlivých částí plánu a ukázkou submodelu jedné VHJ.

Kadlec, J.: *Komplexní program péče o pracovníky (výsledky experimentu v Západočeském průmyslu masném, n. p., Plzeň)*. Závěrečné zhodnocení přípravy a výsledků experimentálního ověřování metodiky komplexního programu péče o pracovníky, organizovaného v Západočeském průmyslu masném v Plzni v letech 1974–1975 podle usnesení vlády ČSSR č. 66/73 z 8. března 1973. Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy v Praze byl pověřen metodickou pomocí experimentujícímu podniku, který byl vybrán jako jediný z podniků potravinářského průmyslu. Souhrnné zpracování poznatků, včetně výsledků objektivních měření pracovní zátěže, faktorů pracovního prostředí a výsledků sociálně psychologického šetření v experimentujícím podniku.

Kadlec, J.: *Postavení potravinářského průmyslu ve srovnání s vybranými odvětvími národního hospodářství z hlediska úrovně a struktury mezd*. Analýza uvažovaných faktorů meziodvětvové diferenciace: počet a struktura pracovních sil, délka pracovní doby a její využívání a vliv růstu produktivity práce na vývoj mezd. Rozbor vývoje průměrných mezd v průmyslových odvětvích z hlediska postavení potravinářského průmyslu, a to podle jednotlivých faktorů diferenciace. Podrobná analýza meziodvětvových rozdílů ve struktuře průměrných mezd, se zvláštním zřetelem k tarifní mzdě a příplatkům, doplatkům a náhradám. Shrnutí poznatků z analýzy současného postavení potravinářského průmyslu v meziodvětvovém srovnání úrovně a struktury průměrných mezd a nejdůležitějších faktorů meziodvětvové diferenciace.

Benešová, V.: *Pracovní motivační funkce mezd v potravinářském průmyslu*. Analýza výsledků výzkumů pracovní motivační funkce mzdy, realizovaných v průmyslových podnicích ČSSR v posledních pěti až deseti letech se zvláštním zaměřením na potravinářský průmysl; teoretická východiska studia pracovní motivace a podmínky, za nichž se peněžní odměňování stává účinným stimulem

pracovního výkonu. Současná problematika mzdových forem v potravinářském průmyslu, charakteristika dvojčinné funkce mzdy, a to funkce rozdělovací a funkce motivační. Návrh psycholo-

gicko-ekonomického projektu výzkumu pracovně motivační funkce mzdy v potravinářském průmyslu; návrh je koncipován s ohledem na úkoly organizace mezd v šesté pětiletce.

Marie Hajná, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

K 60. NAROZENINÁM dr. MARTINA OSTROVSKÉHO, CSc.

Osmeho marca 1978 sa v plnej činnorodej práci dožil šesťdesiatych narodenín dr. Martin Ostrovský, CSc., pracovník VÚEPP v Bratislave, od roku 1973 pracujúci na poľnohospodárskom odbore Sekretariátu RVHP v Moskve.

Jubilant je známy našej odbornej verejnosti i v zahraničí. Patri medzi tých poľnohospodárskych ekonómov, ktorí sa významne pričínili o budovanie a rozvoj prvých JRD na Slovensku a svojou angažovanou prácou účinne pomáha pri riešení dôležitých problémov vnútro-družstevnej ekonomiky a organizácie tak v prvej etape socializácie, ako aj v celom ďalšom období rozvoja socialistického poľnohospodárstva ČSSR. Pre činnosť dr. M. Ostrovského je charakteristická sústavná angažovanosť a úsilie o tvorivú vedeckú prácu, účinné prepojenie výskumnej, organizátorskej, propagandistickej a publikačnej činnosti, pričom sa venuje aj politickej a odbornej výchove mladších pracovníkov.

Pochádza z chudobného roľníckeho prostredia (obec Hrušové okres Trenčín), ktoré ho nútilo usilovne pracovať a pozitívne ovplyvnilo i jeho politický vývoj. Vysokoškolské vzdelanie dosiahol za pomoci štátneho štipendia, ktoré získal húževnatou prácou a veľmi dobrými študijnými výsledkami. Triedny pôvod a pokroková orientácia ho priviedli k samostatnému štúdiu marxizmu-leninizmu a v roku 1946 k vstupu do KSČ.

Na úseku poľnohospodárskej ekonomiky pracuje od roku 1943, kedy po ukončení právnického štúdia začal pracovať ako referent Roľníckej komory. Od roku 1945 do roku 1949 pôsobil v Jednotnom zväze slovenských roľníkov. V tomto období sa účinne podieľal na pokrokovom usmer-

ňovaní a politickej aktivizácii slovenských maloroľníkov a dôsledne vystupoval proti reakčným silám, ktoré sa usilovali Jednotný zväz slovenských roľníkov znepokojiť pre svoje záujmy. Ako vedúci sekretariátu Ústredia JSSR pomáhal plniť v tejto roľníckej záujmovej organizácii dôležité politické a odborné úlohy a zaslúžil sa o jej kadrové a organizačné budovanie. V období februárových udalostí roku 1948 bol predsedom ZO KSS a členom akčného výboru a po Februári 1948 vo funkcii vedúceho prezidiálneho odboru dôsledne usmerňoval aparát JSSR v súlade s potrebami roľníckej politiky KSČ. V rokoch 1945–1950 vykonával tiež funkciu predsedu Zväzu pasienkových spoločenstiev na Slovensku a za obdobie 1948–1952 funkciu predsedu správy Slovenského vinohradníckeho družstva v Pezinku a člena tzv. kumulatívnej správy vinohradníckych družstiev na Slovensku.

V roku 1949 sa stal zástupcom vedúceho družstevného odboru Povereníctva pôdohospodárstva. Po prechode na Povereníctvo poľnohospodárstva sa intenzívnou organizačnou a politickou prácou zúčastňoval na budovaní prvých roľníckych družstiev na Slovensku. Prispel tu k rozpracovaniu základných princípov vnútro-družstevnej ekonomiky a organizácie socialistických poľnohospodárskych podnikov na podmienky Slovenska, pričom čerpal najmä z bohatého žriedla sovietskych skúseností. Zaslúžil sa o roz-

pracovanie a uplatňovanie týchto poznatkov, ako aj o ich propagovanie odbornými a popularizačnými článkami.

V roku 1951 bol ako predný poľnohospodársky ekonóm na Slovensku ustanovený za riaditeľa Výskumného ústavu poľnohospodárskej ekonomiky v Bratislave. Vo funkcii riaditeľa VÚPE zdôrazňoval v činnosti ústavu predovšetkým potrebu výskumne riešiť bezprostredné praktické potreby JRD a ŠM pri organizovaní poľnohospodárskej veľkovýroby na socialistických princípoch. Činnosť ústavu zameriaval najmä na problémy plánovania, organizácie a ekonomiky, ale aj na normotvornú činnosť, otázky odmeňovania, zásady chozrasčotného hospodárenia a i. Vynaložil veľa organizačného úsilia, aby sa ústav postupne formoval na vedeckovýskumné pracovisko, schopné prispievať svojimi výsledkami k riešeniu naliehavých potrieb poľnohospodárskych podnikov, poľnohospodárstva i národného hospodárstva. V tom období vzniklo napríklad dielo o rajonizácii poľnohospodárskej výroby, ktoré sa využívalo a doteraz využíva pri plánovaní a rozmiestňovaní poľnohospodárskej výroby, pri určovaní ekonomických nástrojov riadenia poľnohospodárstva a inde. Šam sa najviac venoval výskumnej práci na úseku organizácie socialistických poľnohospodárskych podnikov. Zameriaval sa najmä na otázky normovania práce v živočíšnej výrobe, využívanie pracovných síl, nové pokrokové formy organizácie práce a na otázky riadenia družstevných poľnohospodárskych podnikov.

Výsledky jeho vedeckovýskumnej činnosti sú obsiahnuté v početných záverečných správach a v rade publikovaných prác tak knižných, ako aj vo vedeckých a odborných časopisoch a v dennej tlači.

Uvoľnenie z funkcie riaditeľa v roku 1963 mu umožnilo ešte intenzívnejšie sa venovať vedeckovýskumnej práci. V roku 1971 bola jeho práca z oblasti organizácie a riadenia socialistických poľnohospodárskych podnikov odmenená I. cenou Slovenskej poľnohospodárskej akadémie. Dostal tiež viaceré uznanie od rezortných štátnych orgánov za významné mimoriadne úlohy.

Od roku 1973 pracuje v poľnohospodárskom odbore Sekretariátu RVHP v Moskve, kde sa stará o realizáciu úloh v oblasti prognózovania, špecializácie výroby, licenčnej politiky a vedeckotechnických informácií. Okrem toho sa podieľa na koordinácii riešenia výskumných úloh z úseku produktivity práce a normovania v poľnohospodárstve členských krajín RVHP a pomáha zabezpečovať aj

ďalšie úlohy vyplývajúce z komplexného programu socialistickej ekonomickej integrácie.

Aj keď pri tejto príležitosti nie je možné uviesť úplný výpočet práce jubilanta, predsa treba oceniť jeho propagandistickú činnosť a trvale vysokú spoločenskú angažovanosť. Vystupoval na mnohopočetných konferenciách, seminároch a aktívach celoslovenského i celoštátneho významu, pracoval ako člen vedeckých rád viacerých vedeckovýskumných ústavov, vysokých škôl a iných vedeckých inštitúcií, pôsobil ako školiteľ vedeckých aspirantov a člen odborných komisií pre obhajoby kandidátskych dizertačných prác na VŠE v Bratislave a VŠP v Nitre, bol dlhoročným členom predsedníctva SV Spoločnosti pre šírenie politických a vedeckých poznatkov, pracoval v legislatívno-právnych radách, ako aj v iných odborných komisiách na MPVŽ, v orgánoch bývalej ČSAV, Slovenskej poľnohospodárskej akadémie a Socialistickej akadémie Slovenska, externe spolupracoval s Vysokou školou ekonomicou v Bratislave, kde bol tiež členom, resp. predsedom komisie pre štátne záverečné skúšky, externe spolupracoval aj s VŠP v Nitre a VŠZ v Brne, ako člen strany vykonával viaceré funkcie v ZO KSSS, pracoval ako lektor i aktivista vyšších stranických orgánov a trvale sa angažoval aj v organizáciách Národného frontu — ROH, ZČSSP, Zväzarmu a i.

Za svoju angažovanú prácu, politickú a verejnú činnosť obdržal jubilant početné vyznamenania a čestné uznanie. Pri príležitosti 20. výročia Februárového víťazstva pracujúceho ľudu Čestné uznanie ÚV KSČ a pamätnú medailu, pri 20-ročnom jubileu zakladania prvých JRD čestné uznanie a pamätnú medailu MPVŽ, SZDR a JHR, pri svojich 50. narodeninách štátne vyznamenanie „Za zásluhy o výstavbu“, ďalej obdržal Pamätnú medailu 200 rokov poľnohospodárskej vedy a Pamätnú medailu k 25. výročiu socialistického poľnohospodárstva. K uvedeným, i ďalším neuvedeným vyznamenaniam a čestným uznaniam mu pribudli v Moskve — Pamätná medaila k 30. výročiu oslobodenia Československa Sovietskou armádou, čestný oznak ZČSSP II. stupňa a Pamätná medaila k 25. výročiu RVHP.

Dr. Martin Ostrovský, CSc. aj napriek trvale intenzívnej práci vždy nachádza čas aj na to, aby poradil a keď treba pomohol svojim spolupracovníkom. Svojím pochopením pre pracovné i osobné problémy iných, čínorodým prístupom a optimizmom pri riešení úloh, kamarát-

stvom a bezprostredným nefalšovaným vzťahom aj k mladším spolupracovníkom vytvára atmosféru blízkosti, dôvery a tvorivej spolupráce.

Kolektív spolupracovníkov z VÚEPP úprimne žela dr. Ostrovskému, CSc.

z príležitosti jeho životného jubilea naďalej pracovné nadšenie, optimizmus a pevné zdravie. Do ďalších rokov mu prajeme v tvorivej činnosti radosť a spokojnosť z užitočnej práce a šťastie v osobnom živote.

Ing. Jaroslav Korbini, CSc., zástupca riaditeľa VÚEPP v Bratislave

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA č. 5/1978

bude obsahovat tyto články:

- Škopek S., Prokop J., Staněk P., Knobová A.: Uplatnění změn výrobních procesů rostlinné výroby v prognózách vědeckotechnického rozvoje
Poděbradský Z., Jarošová I.: Ekonomické hodnocení výsledků ve výkrmu prasat podle jednotlivých turnusů
Vaškovský P.: Analýza výrobních faktorů a ich optimálna kombinácia pri výrobe poľných krmovín
Rohn J.: Dosažení maximální doživosti při nevyrovnaných obsazích živin v silážovaných objemných krmivech v zimním období
Robeš B., Voženílková J.: Analýza léčby poruch plodnosti s ohledem na zvýšení ekonomické efektivity reprodukce u skotu v ČSR
Koničková D.: Rozbor velikosti pozemků v družstevním sektoru v ČSSR

Ze zahraničí

- Rönnebeck G.: Vytváření společných finančních fondů v zemědělství NDR — předpoklad přechodu k průmyslovým způsobům výroby

Recenze

- Pilišek V.: Ekonomika mezipodnikových a zemědělsko-průmyslových podniků a sdružení

Příloha

Statistické přehledy o čs. a zahraničním zemědělství (Základní charakteristiky vývoje pracovních sil v zemědělství v 5. a 6. pětiletce)
Zemědělská ekonomika č. 5/1978 stojí 10,- Kčs. Objednávky přijímá Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství, Slezská 7, 120 56 Praha 2 a Poštovní novinová služba, Jindřišská 14, 110 00 Praha 1

JENÍČEK V., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Zahranění obchod a čs. zemědělství

Zeměd. Ekon., 24, 1978, č. 3, s. 123—132. — 6 tab., 6 obr.

zemědělství, zahraniční obchod, dovoz, vývoz, analýza statistická, strukturální vztahy

V článku se charakterizuje celkový vývoj čs. zemědělství v oblasti zahraničního obchodu. Autor především analyzuje makrostrukturu dovozů a vývozů československého zemědělsko-potravinářského komplexu a vyjadřuje záporné saldo platební bilance potravinami, jeho teritoriální a věcnou strukturu, dlouhodobý vývoj, proporce a celkové změny.

KRAUS J., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Zahranění obchod produkty ZPoK v rámci zemí RVHP za období 1960 až 1975

Zeměd. Ekon., 24, 1978, č. 3, s. 133—146. — 3 tab.

zemědělství, RVHP, zemědělsko-potravinářský komplex, zahraniční obchod, vývoz, dovoz, analýza statistická

V článku je charakterizován vývoj zahraničního obchodu výrobky zemědělsko-potravinářského komplexu ve vztahu ke společenství zemí RVHP celkem a k jednotlivým členským zemím a analyzovány nejvýznamnější rysy tohoto vývoje za uplynulé období let 1960 až 1975. Práce dále shrnuje hlavní tendence v teritoriální skladbě zahraničního obchodu nejvýznamnějšími potravinářskými surovinami a potravinami v rámci členských zemí RVHP. Článek je doprovázen bohatým statistickým materiálem.

TUČEK P., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Efektivnost čs. vývozu zemědělsko-potravinářských výrobků

Zeměd. Ekon., 24, 1978, č. 3, s. 147—163. — 11 tab.

zemědělsko-potravinářský komplex, zahraniční obchod, vývoz, analýza ekonomická

Článek je zaměřen na sledování ekonomické efektivity vývozu zemědělsko-potravinářských výrobků. Postupně se zabývá formulací cílů této práce, metodikou zjišťování ekonomické efektivity vývozu a jejím výpočtem. Přistupuje se k analýze zjištěných dat o ekonomické efektivity čs. vývozů ZPoK, která se podrobuje diskusi.

MOUDRÝ M., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Světový trh zemědělsko-potravinářských výrobků

Zeměd. Ekon., 24, 1978, č. 3, s. 165—176. — 4 tab.

zemědělsko-potravinářský komplex, zahraniční obchod, světový trh, výroba, dovoz, vývoz, analýza vývoje

Autor se ve svém článku zabývá rozбором pozice československého zemědělsko-potravinářského komplexu v oblasti vnějších vztahů. Rozebírá základní tendence kapitalistických trhů v letech 1973—1976 a postavení zahraničního obchodu čs. výrobky ZPoK zvláště. Dále uvádí postavení obchodu potravinami v letech 1960 až 1975, a to z hlediska vývoje světové i domácí produkce. Následuje globální analýza výsledků zemědělské produkce v letech 1960 až 1975.

Zahraniční obchod tuky, oleji, olejnatými semeny a plody

Zeměd. Ekon., 24, 1978, č. 3, s. 177—186. — 6 tab., 1 obr., lit. 1

dovoz, vývoz, olejnin, tuky, olejnatá semena

Autorka se zabývá vývojem dovozu tuků, olejů a olejnin, a to z hlediska zboží a hodnotové struktury. Porovnává podíl hodnoty jejich dovozu na celkovém dovozu, a to v letech 1960 až 1975. Analyzuje vývoj spotřeby tohoto zboží a vývoj soběstačnosti ČSSR v produkci tuků a olejů. Dotýká se i otázek cenových relací a disproporcí mezi vývojem hodnotového objemu a fyzického objemu dovozu.

MACHÁČEK O., Vysoká škola zemědělská, 160 21 Praha-Suchbát

Koeficient koncentrace jako nástroj srovnávacího rozboru koncentrace výrobních podmínek a výroby

Zeměd. Ekon., 24, 1978, č. 3, s. 187—195. — 4 tab., 2 grafy, lit. 5

zemědělství, výroba, koncentrace, metodologie, matematická statistika, analýza srovnávací

Hlavním problémem článku je objektivní vyjádření koncentrace zemědělské výroby, a to v rámci jednoho výrobního odvětví, popřípadě mezi odvětvími navzájem. K tomuto vyjádření používá autor Giniho koeficientu koncentrace, který v práci nejen rozvádí, ale také aplikuje na příkladě koncentrace výroby pšenice a brojlerů.

Kunc J.: Analýza mezinárodní dělby práce a zahraniční obchod v oblasti ZPoK.	121
Jeníček V.: Zahraniční obchod a československé zemědělství	123
Kraus J.: Zahraniční obchod produkty ZPoK v rámci zemí RVHP za období 1960 až 1975	133
Tuček P.: Efektivnost čs. vývozu zemědělsko-potravinářských výrobků	147
Moudrý M.: Světový trh zemědělsko-potravinářských výrobků	165
Kochlíková B.: Zahraniční obchod tuky, oleje, olejnatými semeny a plody	177
Macháček O.: Koeficient koncentrace jako nástroj srovnávacího rozboru koncentrace výrobních faktorů a výroby	187

Z vědeckého života

Hajná M.: Vyřešené úkoly z oblasti výzkumu vnějších vztahů, prognóz a výpočetní techniky v zemědělsko-potravinářském komplexu	197
Hajná M.: Vyřešené úkoly z oblasti výzkumu potravinářského průmyslu a výživy	200
Korbíni J.: K 60. narozeninám dr. Martina Ostrovského, CSc.	203

Příloha

Statistické přehledy o čs. a zahraničním zemědělství (Materiálně technická základna čs. zemědělství)

СОДЕРЖАНИЕ

Кунц, Я.: Анализ международного разделения труда и внешняя торговля в области АПик	121
Еничек, В.: Внешняя торговля и чехословацкое сельское хозяйство	123
Краус, Я.: Внешняя торговля продукцией АПик в рамках стран-членов СЭВ в период 1960—1975 гг.	163
Тучек, П.: Эффективность чехословацкого экспорта агро-пищевой продукции	147
Моудры, М.: Мировой рынок агро-пищевыми продуктами	165
Кохликова, Б.: Внешняя торговля жировыми продуктами, маслом, масличными семенами и плодами	177
Махачек, О.: Коэффициент концентрации как средство сравнительного анализа концентрации производственных условий и производства	187

Из научной жизни

Гайна, М.: Решенные задания в области научного исследования прогнозов и вычислительной техники в агро-пищепромышленном комплексе	197
Гайна, М.: Решенные задания в области научного исследования пищевой промышленности и продовольствия	200
Корбини, Я.: К 60-летию д-ра Мартина Островского, канд. наук	203

Приложение

Статистический обзор о чехословацком и зарубежном сельском хозяйстве (Материально-техническая база чехословацкого сельского хозяйства)

CONTENTS

Kunc J.: Analysis of the International Division of Labour and Foreign Trade within the Agricultural and Food Production Complex	121
Jeníček V.: Foreign Trade and Czechoslovak Agriculture	123
Kraus J.: Foreign Trade in Products of the Agricultural and Food Production Complex between the CMEA Countries in the Years 1960—1975	133
Tuček P.: Effectiveness of the Czechoslovak Export of Agricultural and Food Products	147
Moudrý M.: World Market in Agricultural and Food Products	165
Kochlíková B.: Foreign Trade in Fats, Oils, Oleaginous Seeds and Fruits	177
Macháček O.: Coefficient of Concentration as a Tool of Comparative Analysis of Concentration of Production Factors and Production	187

From the Life of Science

Hajná M.: Solved Problems from the Field of Research in Forecasts and of Computing Technique in the Agricultural and Food Production Complex	197
Hajná M.: Solved Problems from the Field of Research in Food Industry and Nutrition	200
Korbini J.: 60th Birthday Anniversary of dr. Martin Ostrovský, CSc.	203

Supplement

Statistical Surveys of Czechoslovak and Foreign Agriculture (Material and Technical Base of Czechoslovak Agriculture)

INHALT

Kunc J.: Die Analyse der internationalen Arbeitsteilung und der Außenhandel auf dem Gebiet des Agro- und Nahrungsgüterwirtschaftskomplexes	121
Jeníček V.: Der Außenhandel und die tschechoslowakische Landwirtschaft	123
Kraus J.: Der Außenhandel mit Erzeugnissen des Land- und Nahrungsgüterwirtschaftskomplexes im Rahmen der RGW-Länder in den Jahren 1960—1972	133
Tuček P.: Die Effektivität der tschechoslowakischen Ausfuhr von landwirtschaftlichen und Lebensmittelerzeugnissen	147
Moudrý M.: Der Weltmarkt der landwirtschaftlichen und Lebensmittel-erzeugnisse	165
Kochlíková B.: Der Außenhandel mit Fetten, Ölen, ölhaltigen Samen und Früchten	177
Macháček O.: Konzentrationskoeffizient als Mittel der Vergleichsanalyse der Konzentration von Produktionsbedingungen und Produktion	187

Vom Wissenschaftlichen Leben

Hajná M.: Gelöste Aufgaben auf dem Gebiet der Forschung der äußere Beziehungen, der Prognosen und der Berechnungstechnik in dem Agro- und Nahrungsgüterwirtschaftskomplex	197
Hajná M.: Gelöste Aufgaben auf dem Gebiet der Forschung in der Nahrungsgüterwirtschaft und in der Ernährung	200
Korbini J.: Zum 60. Geburtstag von dr. Martin Ostrovský, CSc.	203

Beilage

Statistische Übersichten über tschechosl. und ausländische Landwirtschaft (Materiel-technische Basis der tschechoslowakischen Landwirtschaft)

Rozšiřuje Poštovní novinová služba. Objednávky a předplatné přijímá PNS — ústřední expedice tisku, administrace odborného tisku, Jindřišská ulice 14, 110 00 Praha 1. Lze též objednat u každé pošty i poštovního doručovatele. Objednávky do zahraničí vyřizuje PNS — expedice tisku, oddělení vývozu tisku, Jindřišská ulice 14, 110 00 Praha 1. Vytiskl TISK, knižní výroba, n. p., Brno, závod 3, 737 36 Český Těšín.

STATISTICKÉ PŘEHLEDY

ČÍSLO

3

o československém a zahraničním zemědělství
PŘÍLOHA ČÍSLA 3 ČASOPISU ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

1978

MATERIÁLNĚ TECHNICKÁ ZÁKLADNA ČESKOSLOVENSKÉHO ZEMĚDĚLSTVÍ

Vývoj provedených investičních prací a dodávek v zemědělství (v cenách k 1. 1. 1967)

Rok, období	Investiční práce v mil. Kčs			Z celkových investičních prací připadá v % na		Podíl investičních prací v zemědělství na investicích ve výrobní sféře NH v %
	celkem	v tom		stavební práce	stroje a zařízení	
		stavební práce	stroje a zařízení			
Československá socialistická republika						
1948—1950	3 042	2 254	788	74,1	25,9	9,2
1951—1955	15 302	12 393	2 909	81,0	19,0	16,5
1956—1960	35 433	25 568	9 865	72,2	27,8	22,6
1961—1965	41 994	27 033	14 961	64,4	35,6	19,3
1966—1970	43 178	28 667	14 511	66,4	33,6	15,1
1971	9 283	5 688	3 595	61,3	37,8	14,1
1972	10 179	6 001	4 178	59,0	27,5	14,4
1973	12 142	7 295	4 847	60,1	28,3	15,5
1974	13 376	7 877	5 499	58,9	34,9	15,6
1975	15 152	8 681	6 471	57,3	36,8	16,2
1971—1975	60 132	35 542	24 590	59,1	40,9	15,3
1976	14 866	8 659	6 207	58,2	41,8	15,1
Česká socialistická republika						
1948—1950	1 793	1 317	476	73,5	26,5	7,5
1951—1955	11 098	9 061	2 037	81,6	18,4	16,7
1956—1960	23 571	16 506	7 065	70,0	30,0	20,8
1961—1965	27 592	17 258	10 334	62,5	37,5	18,4
1966—1970	29 363	19 002	10 361	64,7	35,3	15,2
1971	6 168	3 706	2 462	60,1	39,9	14,1
1972	6 632	3 892	2 740	58,7	41,3	14,3
1973	7 927	4 753	3 174	60,0	40,0	15,1
1974	8 530	5 018	3 512	58,8	41,2	14,9
1975	9 693	5 579	4 114	57,6	42,4	15,5
1971—1975	38 950	22 948	16 002	58,9	41,1	14,9
1976	9 076	5 136	3 940	56,6	43,4	14,1
Slovenská socialistická republika						
1948—1950	1 249	937	312	75,0	25,0	13,6
1951—1955	4 204	3 332	872	79,3	20,7	15,9
1956—1960	11 862	9 062	2 800	76,4	23,6	27,1
1961—1965	14 402	9 775	4 627	67,9	32,1	21,5
1966—1970	13 815	9 665	4 150	70,0	30,0	15,1
1971	3 115	1 982	1 133	63,6	36,4	14,2
1972	3 547	2 109	1 438	59,5	40,5	14,7
1973	4 215	2 542	1 673	60,3	39,7	16,2
1974	4 846	2 859	1 987	59,0	41,0	16,8
1975	5 459	3 102	2 357	56,8	43,2	17,8
1971—1975	21 182	12 594	8 588	59,5	40,5	16,1
1976	5 790	3 523	2 267	60,8	39,2	17,2

Pramen: FSÚ

Provedené investiční práce a dodávky v socialistických sektorech zemědělství a jejich podíl na celkových investičních pracích a dodávkách do zemědělství (v cenách k 1. 1. 1967)

Rok, období	Státní sektor		Podíl státního sektoru na investicích do zemědělství	Družstevní sektor		Podíl družstevního sektoru na investicích do zemědělství
	celkem	z toho stroje a zařízení		celkem	z toho stroje a zařízení	
	mil. Kčs			%	mil. Kčs	
Československá socialistická republika						
1948—1950	1 970	788	64,8	314	—	10,3
1951—1955	5 584	2 442	36,5	9 583	467	62,6
1956—1960	11 050	6 013	31,2	24 228	3 852	68,4
1961—1965	15 812	5 304	37,7	26 125	9 657	62,2
1966—1970	20 594	6 539	47,7	22 521	7 972	52,2
1971	4 202	1 638	45,3	5 066	1 957	54,6
1972	4 215	1 670	41,4	5 963	2 508	58,6
1973	5 038	1 729	41,5	7 102	3 118	58,5
1974	5 171	1 728	38,7	8 166	3 771	61,0
1975	5 877	1 902	38,8	9 243	4 569	61,0
1971—1975	24 503	8 667	40,7	35 540	15 923	59,1
1976	6 167	2 189	41,5	8 652	4 018	58,2
Česká socialistická republika						
1948—1950	1 174	476	65,5	117	—	6,5
1951—1955	3 421	1 703	30,8	7 561	334	68,1
1956—1960	7 230	4 302	30,7	16 246	2 763	68,9
1961—1965	10 380	3 807	37,6	17 165	6 527	62,2
1966—1970	13 886	4 765	47,3	15 425	5 596	52,5
1971	2 510	1 115	40,7	3 644	1 347	59,1
1972	2 660	1 167	40,1	3 972	1 573	59,9
1973	3 379	1 252	42,6	4 546	1 922	57,3
1974	3 355	1 168	39,3	5 143	2 344	60,3
1975	3 919	1 311	40,4	5 750	2 803	59,3
1971—1975	15 823	6 013	40,6	23 055	9 989	59,2
1976	3 866	1 467	42,6	5 170	2 473	57,0
Slovenská socialistická republika						
1948—1950	796	312	63,7	197	—	15,8
1951—1955	2 163	739	51,4	2 022	133	48,1
1956—1960	3 820	1 711	32,2	7 982	1 089	67,3
1961—1965	5 432	1 497	37,7	8 960	3 130	62,2
1966—1970	6 708	1 774	48,6	7 096	2 376	51,4
1971	1 692	523	54,3	1 422	610	45,6
1972	1 555	503	43,8	1 991	935	56,1
1973	1 659	477	39,4	2 556	1 196	60,6
1974	1 816	560	37,5	3 023	1 427	62,4
1975	1 958	591	35,9	3 493	1 766	64,0
1971—1975	8 680	2 654	41,0	12 485	5 934	58,9
1976	2 301	722	39,7	3 482	1 545	60,1

Pramen: FSÚ

Vývoj základních prostředků v zemědělství (v cenách k 1. 1. 1967) k 31. 12.

Rok	Hodnota základních prostředků v mil. Kčs			Z celkové hodnoty ZP případá v % na		Podíl země- dělství na ZP výrobní sféry NH v %
	celkem	v tom		budovy a stavby	stroje a zařízení	
		budovy a stavby	stroje a zařízení			
Československá socialistická republika						
1948	43 743	36 409	7 334	83,2	16,8	13,1
1950	45 116	37 382	7 734	82,9	17,1	12,9
1955	52 810	42 632	10 178	80,7	19,3	12,5
1960	71 103	55 744	15 359	78,4	21,6	13,4
1965	94 986	72 951	22 035	76,8	23,2	14,1
1970	119 111	91 237	27 874	76,6	23,4	14,2
1971	125 650	95 846	29 804	76,3	23,7	14,2
1972	132 684	101 093	31 591	76,2	23,8	14,3
1973	140 180	106 491	33 689	76,0	24,0	14,3
1974	149 311	112 492	36 819	75,3	24,7	14,4
1975	159 707	119 446	40 261	74,8	25,2	14,4
1976	171 617	127 658	43 959	74,4	25,6	14,5
Česká socialistická republika						
1948	34 678	29 506	5 172	85,1	14,9	12,8
1950	35 600	30 144	5 456	84,7	15,3	12,6
1955	40 859	33 392	7 467	81,7	18,3	12,2
1960	53 249	42 083	11 166	79,0	21,0	12,9
1965	69 524	53 944	15 580	77,6	22,4	13,5
1970	86 744	66 547	20 197	76,7	23,3	13,9
1971	90 901	69 379	21 522	76,3	23,7	13,9
1972	96 400	73 781	22 619	76,5	23,5	14,1
1973	101 592	77 470	24 122	76,3	23,7	14,1
1974	107 614	81 218	26 396	75,5	24,5	14,2
1975	114 438	85 582	28 856	74,8	25,2	14,3
1976	122 149	90 857	31 292	74,4	25,6	14,3
Slovenská socialistická republika						
1948	9 065	6 903	2 162	76,2	23,8	14,3
1950	9 516	7 238	2 278	76,1	23,9	14,3
1955	11 951	9 240	2 711	77,3	22,7	13,7
1960	17 854	13 661	4 193	76,5	23,5	15,3
1965	25 462	19 007	6 455	74,6	25,4	15,9
1970	32 367	24 690	7 677	76,3	23,7	15,1
1971	34 749	26 467	8 282	76,2	23,8	15,2
1972	36 284	27 312	8 972	75,3	24,7	14,9
1973	38 588	29 021	9 567	75,2	24,8	14,7
1974	41 697	31 274	10 423	75,0	25,0	14,7
1975	45 269	33 864	11 405	74,8	25,2	14,7
1976	49 468	36 801	12 667	74,4	25,6	14,9

Pramen: FSÚ

Vývoj základních prostředků v socialistických sektorech zemědělství (v cenách k 1. 1. 1967) k 31. 12.

Rok	Hodnota základních prostředků ve státním sektoru v mil. Kčs		Podíl státního sektoru na ZP v zemědělství v %	Hodnota základních prostředků v družstevním sektoru v mil. Kčs		Podíl družstevního sektoru na ZP v zemědělství v %
	celkem	z toho stroje a zařízení		celkem	z toho stroje a zařízení	
Československá socialistická republika						
1948	15 600	1 236	35,7	14 332	2 428	32,8
1950	16 036	1 339	35,5	14 967	2 772	33,2
1955	19 253	2 181	36,5	19 638	4 537	37,2
1960	24 621	3 373	34,6	32 959	8 723	46,4
1965	36 260	6 826	38,2	45 366	12 019	47,8
1970	47 020	9 428	39,5	58 793	15 272	49,4
1971	49 389	10 176	39,3	62 966	16 456	50,1
1972	52 227	10 762	39,4	67 160	17 659	50,6
1973	55 155	11 348	39,3	71 747	19 174	51,2
1974	58 497	12 244	39,2	77 521	21 411	51,9
1975	62 480	13 114	39,1	83 926	23 986	52,5
1976	66 250	14 305	38,6	92 042	26 496	53,6
Česká socialistická republika						
1948	11 949	754	34,5	12 529	1 574	36,1
1950	12 197	832	34,3	13 012	1 820	36,6
1955	14 719	1 742	36,0	15 909	3 058	38,9
1960	18 457	2 586	34,7	24 907	6 069	46,8
1965	26 979	4 895	38,8	32 798	8 231	47,2
1970	35 197	7 104	40,6	41 838	10 649	48,2
1971	36 621	7 646	40,3	44 566	11 433	49,0
1972	39 345	8 033	40,8	47 327	12 145	49,1
1973	41 590	8 577	40,9	50 269	13 106	49,5
1974	43 944	9 299	40,8	53 925	14 659	50,1
1975	46 761	10 065	40,9	57 920	16 355	50,6
1976	49 244	10 844	40,3	63,119	18 018	51,7
Slovenská socialistická republika						
1948	3 651	482	40,3	1 803	854	19,9
1950	3 839	507	40,3	1 955	952	20,5
1955	4 534	439	37,9	3 729	1 479	31,2
1960	6 164	787	34,5	8 052	2 654	45,1
1965	9 281	1 931	36,5	12 568	3 788	49,4
1970	11 823	2 324	36,5	16 955	4 623	52,4
1971	12 768	2 530	36,7	18 400	5 023	53,0
1972	12 822	2 729	35,5	19 833	5 514	54,7
1973	13 565	2 771	35,5	21 478	6 068	55,7
1974	14 553	2 945	34,9	23 596	6 752	56,6
1975	15 719	3 049	34,7	26 006	7 631	57,4
1976	17 006	3 461	34,4	28 923	8 478	58,5

Pramen: FSÚ

Vybavenost zemědělství základními prostředky (v cenách k 1. 1. 1967)

Rok	Vybavenost pracovníků základními prostředky v Kčs na 1 pracovníka			Hodnota základních prostředků připadající na 1 ha zemědělské půdy v Kčs		
	celkem	v tom		celkem	v tom	
		budovy a stavby	stroje a zařízení		budovy a stavby	stroje a zařízení
Československá socialistická republika						
1950	21 758	18 047	3 711	6 096	5 056	1 040
1955	26 906	21 803	5 103	7 190	5 826	1 364
1960	46 678	36 648	10 030	9 410	7 388	2 022
1965	73 395	56 420	16 975	13 020	10 009	3 011
1970	97 899	75 054	22 845	16 450	12 611	3 839
1971	104 957	80 224	24 733	17 418	13 313	4 105
1972	117 746	89 762	27 984	18 417	14 040	4 377
1973	127 985	97 366	30 619	19 486	14 824	4 662
1974	136 811	103 490	33 321	20 722	15 675	5 047
1975	149 573	112 264	37 309	22 214	16 673	5 541
1976	160 993	120 070	40 923	23 916	17 837	6 079
Česká socialistická republika						
1950	28 547	24 200	4 347	7 715	6 540	1 175
1955	35 565	29 201	6 364	8 867	7 280	1 587
1960	56 939	45 037	11 902	11 378	9 000	2 378
1965	84 886	65 904	18 982	15 186	11 790	3 396
1970	116 849	89 803	27 046	19 099	14 678	4 421
1971	124 053	94 919	29 134	20 117	15 393	4 724
1972	137 518	105 110	32 408	21 149	16 146	5 003
1973	148 198	113 213	34 985	22 468	17 164	5 304
1974	158 011	119 855	38 156	23 766	18 027	5 739
1975	171 867	129 102	42 765	25 263	18 977	6 286
1976	184 546	137 629	46 917	26 968	20 112	6 856
Slovenská socialistická republika						
1950	11 485	8 735	2 750	3 406	2 590	816
1955	14 641	11 323	3 318	4 356	3 369	987
1960	30 135	23 123	7 012	6 163	4 729	1 434
1965	53 496	39 998	13 498	9 354	6 994	2 360
1970	68 113	51 870	16 243	11 972	9 117	2 855
1971	74 573	56 842	17 731	12 855	9 799	3 056
1972	85 375	64 635	20 740	13 786	10 471	3 315
1973	94 060	70 769	23 291	14 425	10 853	3 572
1974	101 369	76 129	25 240	15 535	11 667	3 868
1975	112 359	84 157	28 202	16 983	12 720	4 263
1976	122 082	91 061	31 021	18 646	13 908	4 738

Pramen: FSÚ

Spotřeba průmyslových hnojiv v čistých živinách

Hospodářský rok	Dodávky celkem t č. ž.	Spotřeba na 1 ha zemědělské půdy v kg č. ž. a struktura v %						
		celkem kg č. ž.	v tom					
			dusíkatá		fosforečná		draselná	
			kg č. ž.	%	kg č. ž.	%	kg č. ž.	%
Československá socialistická republika								
1948/1949	138 670	18,4	4,9	26,6	7,9	42,9	5,6	30,5
1950/1951	211 243	28,2	7,7	27,2	9,2	32,7	11,3	40,1
1955/1956	346 502	46,7	13,4	28,7	13,2	28,3	20,1	43,0
1960/1961	496 100	68,3	20,1	29,5	21,9	32,0	26,3	38,5
1965/1966	895 626	126,1	34,7	27,5	35,8	28,4	55,6	44,1
1970/1971	1 282 351	182,4	59,5	32,6	49,7	27,3	73,2	40,1
1971/1972	1 372 681	195,5	62,0	31,7	52,1	26,7	81,4	41,6
1972/1973	1 417 346	202,3	66,9	33,1	51,9	25,6	83,5	41,3
1973/1974	1 405 702	200,9	66,5	33,1	54,0	26,9	80,4	40,0
1974/1975	1 548 786	222,0	72,6	32,7	59,4	26,8	90,0	40,5
1975/1976	1 684 031	242,8	76,7	31,6	65,8	27,1	100,3	41,3
1976/1977	1 595 293	230,6	84,7	36,7	61,2	26,5	84,7	36,8
Česká socialistická republika								
1948/1949	102 139	21,5	5,5	25,8	9,0	41,9	7,0	32,3
1950/1951	145 424	31,1	8,9	28,7	10,2	32,7	12,0	38,6
1955/1956	235 216	50,4	14,3	28,3	14,5	28,7	21,6	43,0
1960/1961	319 076	70,5	22,0	31,1	22,0	31,2	26,5	37,6
1965/1966	603 086	135,0	38,3	28,4	37,5	27,8	59,2	43,8
1970/1971	824 491	186,7	62,7	33,6	50,4	27,0	73,6	39,4
1971/1972	904 255	204,9	66,1	32,2	53,2	26,0	85,6	41,8
1972/1973	913 438	207,2	70,8	34,1	53,2	25,7	83,2	40,2
1973/1974	907 836	206,1	69,2	33,6	54,0	26,2	82,9	40,2
1974/1975	985 417	224,0	74,2	33,1	59,1	26,4	90,7	40,5
1975/1976	1 081 321	246,3	79,6	32,3	67,2	27,3	99,5	40,4
1976/1977	1 023 867	233,7	88,7	38,0	61,7	26,4	83,3	35,6
Slovenská socialistická republika								
1948/1949	36 531	13,0	3,8	28,8	5,9	45,8	3,3	25,4
1950/1951	65 819	23,3	5,6	24,1	7,6	32,4	10,1	43,5
1955/1956	111 286	40,5	11,9	29,4	11,1	27,4	17,5	43,2
1960/1961	177 024	64,6	17,1	26,4	21,6	33,4	25,9	40,2
1965/1966	292 540	110,9	28,6	25,8	33,0	29,7	49,4	44,5
1970/1971	457 860	175,1	54,1	30,9	48,6	27,7	72,4	41,4
1971/1972	468 426	179,7	55,2	30,7	50,2	27,9	74,3	41,4
1972/1973	503 908	193,9	60,3	31,1	49,6	25,6	84,0	43,3
1973/1974	497 866	192,1	61,8	32,2	53,9	28,1	76,4	39,7
1974/1975	563 369	218,7	70,0	32,0	59,9	27,4	88,8	40,6
1975/1976	602 710	236,9	71,8	30,3	63,5	26,8	101,7	42,9
1976/1977	571 426	225,3	77,6	34,4	60,5	26,9	87,2	38,7

Pramen: FSČ

Vývoj vybavenosti zemědělství traktory (zemědělská a orná půda připadající na 1 fyzický traktor a na 100 kW instalovaného výkonu motorů traktorů k 1. 1.)

Rok	Počet hektarů půdy připadající na			
	1 fyzický traktor		100 kW instalovaného výkonu	
	zemědělská	orná	zemědělská	orná
Československá socialistická republika				
1966	56,6	40,4	205,0	146,1
1967	55,7	39,7	200,0	142,4
1968	54,2	38,5	190,4	135,3
1969	53,0	37,7	182,0	129,3
1970	52,4	37,2	173,7	123,2
1971	51,6	36,6	165,1	117,1
1972	51,0	36,2	155,7	110,4
1973	50,3	35,7	146,2	103,7
1974	49,6	35,1	137,2	97,2
1975	49,2	34,8	130,0	91,9
1976	48,8	34,5	122,5	86,5
1977	49,0	34,7	119,4	84,4
Česká socialistická republika				
1966	50,9	38,1	187,6	140,5
1967	49,1	36,8	179,5	134,4
1968	47,6	35,6	170,4	127,5
1969	46,2	34,5	161,4	120,8
1970	45,5	34,1	153,5	114,9
1971	44,6	33,4	145,4	108,9
1972	44,0	33,0	136,7	102,4
1973	43,8	32,8	130,3	97,7
1974	43,2	32,4	122,7	92,1
1975	42,8	32,2	116,7	87,8
1976	42,5	32,0	110,0	82,9
1977	42,4	32,1	106,9	80,9
Slovenská socialistická republika				
1966	70,2	45,7	243,2	158,4
1967	72,2	46,9	248,2	161,2
1968	70,9	45,9	237,8	153,9
1969	70,8	45,8	231,9	149,7
1970	70,5	45,4	223,4	143,9
1971	70,0	44,9	214,2	137,5
1972	70,0	45,0	203,5	130,7
1973	67,3	43,1	184,5	118,2
1974	66,5	42,3	171,8	109,2
1975	66,1	41,6	161,5	101,7
1976	65,7	41,0	152,2	94,9
1977	67,0	41,7	149,3	93,0

Pramen: FSÚ

Vývoj vybavenosti zemědělství hlavními stroji k 1. 1.

Rok	Produkční plocha v ha připadající na 1 stroj			
	obiloviny (bez kukuřice na zrno) vč. řepky na 1 sklizeč obilní mlátičku	kukuřice a její směsi na zeleno a siláž na 1 sklizeč řezačku	brambory na 1 sklizeč brambor	cukrovka vč. krmné na 1 sklizeč řepy pro dělenou sklizeň
Československá socialistická republika				
1968	183,8	10,1	146,6	69,1
1969	181,2	10,0	126,6	58,2
1970	171,5	9,8	104,8	54,3
1971	156,8	9,8	99,9	63,2
1972	149,1	10,8	92,0	67,1
1973	147,9	12,9	89,9	61,9
1974	148,0	13,2	86,1	59,0
1975	144,4	15,0	74,4	58,8
1976	137,6	15,1	58,8	58,5
1977	134,4	16,4	52,1	55,2
Česká socialistická republika				
1968	171,3	8,2	103,8	64,5
1969	168,2	7,7	89,4	54,1
1970	160,0	7,6	73,0	48,9
1971	148,6	8,1	71,2	51,3
1972	142,1	8,7	65,4	54,9
1973	144,1	11,1	64,9	53,6
1974	145,5	10,9	63,3	54,3
1975	144,7	12,6	55,0	56,5
1976	138,1	13,0	45,6	57,5
1977	138,0	14,9	42,4	55,5
Slovenská socialistická republika				
1968	217,6	16,4	2 194,7	86,6
1969	216,5	17,7	1 823,7	75,5
1970	202,2	17,1	1 144,7	81,2
1971	177,9	15,4	682,2	181,0
1972	167,1	17,9	576,9	174,4
1973	157,1	20,2	432,8	106,0
1974	154,0	20,3	345,1	76,1
1975	143,8	22,3	238,5	65,7
1976	135,1	21,4	133,5	61,2
1977	126,3	20,4	93,5	54,5

Pramen: FSÚ